

75-33
003

ISSN 1512-0961

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
THE GEORGIAN ACADEMY OF SCIENCES
АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИИ

მ ა ც ბ ე
PROCEEDINGS
ИЗВЕСТИЯ

ეკონომიკის სერია
ECONOMIC SERIES
СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ტომი

VOLUME 11

ТОМ

2003 № 4

თბილისი * TBILISI * ТБИЛИСИ

რ. აბესაძე, თ. აქუბარდია (პასუხისმგებელი მდივანი), თ. ბერიძე, პ. ვიორგაძე, მ. დროსი (პოლონეთი), ა. თეთრაული, მ. კაკულია, ა. კურატაშვილი, ა. კრდისოვი (უკრაინა), ე. ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ვ. მაუ (რუსეთი) ი. მესხია, კ. მიკულსკი (რუსეთი), ჯ. ოზრაძე (აშშ), ნ. პაიჭაძე, კ. პოტელი (ბელგია), ზ. სამედ-ზადე (აზერბაიჯანი), ა. სილაგაძე, შ. ტაბატა (იაპონია), ჯ. ტედსტრომი (აშშ), ა. ფილიპენკო (უკრაინა), თ. ჩაიძე, ლ. ჩიქავა, გ. წერეთელი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ნ. ჭითანავა, მ. ჯინტი, თ. ზრდანაშვილი.

EDITOR-IN-CHIEF

V. PAPAVA

EDITORIAL BOARD

R. Abesadze, T. Akubardia, T. Beridze, L. Chikava, T. Chikvaide, N. Chitanava, A. Filipenko (Ukraine), H. Giorgadze, M. Djibuti, M. Dabrowski (Poland), E. Ismailov (Azerbaijan), M. Kakulia, Korganashvili, A. Kuratashvili, A. Kredisov (The Ukraine), V. Mau (Russia), I. Meskhia, K. Mikuls (Russia), J. O'Brien (USA), N. Paichadze, C. Potelle (Belgium) Z. Samed-Zade (Azerbaijan), A. Silagadze, Sh. Tabata (Japan), J. Tedstrom (USA), A. Tetrauli, G. Tsereteli (Deputy Editor in-Chief).

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

В. ПАПАВА

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Р. Абесадзе, Т. Акубардия, Т. Беридзе, Г. Гиоргадзе, М. Домбровский (Польша), М. Джибути, М. Какулия, А. Кураташвили, Л. Корганашвили, А. Кредисов (Украина), Э. Исмаилов (Азербайджан), В. Мау (Россия), Я. Месхия, К. Микульский (Россия), Дж. О'Брайен (США), Н. Паичадзе, К. Потель (Белгия), З. Самед-заде (Азербайджан), А. Силагадзе, Ш. Табата (Япония), Дж. Тедстром (США), А. Тетраули, А. Филипенко (Украина), Г. Церетели (зам. главного редактора), Л. Чикава, Т. Чикваидзе, Н. Читанова.

თბილისი, 0107, ჭიქოძის 14, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი
ტელ: (995-32) 996-853, ფაქსი: (995-32) 998-389

P. Gugushvili Institute of Economics, The Georgian Academy of Sciences,
14, Kikodze street, Tbilisi, 0107, Georgia
Tel: (995-32) 996-853, Fax: (995-32)998-389

Институт Экономики им. П. Гугушвили АН Грузии,
ул. Кикодзе, 14, Тбилиси, 0107, Грузия
тел (995-32) 996-853, факс (995-32) 998-389

E-mail: papavavladimer@posta.ge ; papavavladimer@yahoo.com
<http://georgia-gatewav.org/matsne/>

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
 THE GEORGIAN ACADEMY OF SCIENCES
 АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИИ

მ ა ც ბ ე
 PROCEEDINGS
 ИЗВЕСТИЯ

ეკონომიკის სერია
 ECONOMIC SERIES
 СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ტომი
 VOLUME 11 № 4
 ТОМ

ჟურნალი დაარსდა 1992 წლის ოქტომბერში
 The journal is established in October, 1992
 Журнал основан в октябре 1992 г

გამოდის წელიწადში 4-ჯერ
 The journal is published 4 times a year
 Выходит 4 раза в год

თბილისი "მეცნიერება"
 TBILISI "METSNIEREBA"
 ТБИЛИСИ "МЕЦНИЕРЕБА"
 2003

შობეპარნი

ვლადარ იშმაილოვი, ფარხად ამირბეკოვი	296
კავკასიის უნივერსალური ბირჟა: ცენტრალური კავკასიის ინტეგრაციის მექანიზმი	
ლამარა კოკლაური	297
ანტიტრაქტორული პოლიტიკის სახელმწიფო რეგულირების ფორმებისა და მეთოდების განვითარების შესახებ	
ლევან გრიგალაშვილი	315
აღრიცხვის სრულყოფილი ზოგიერთი საკითხი ახალი ანგარიშით გვერდის მიხედვით	
ა. დელა ბერულავა	347
საერთო კავშირების დანერგვის ფარგლებში მოქმედი მუდმივი რისკი	
გულნაზი ერკომაიშვილი	349
საბუნებისმეტყველო და განვითარება საქართველოში	
გიორგი ბერულავა	380
მარკეტინგის გამოყენების წინაპირობები და პერსპექტივები საქართველოში	
ანზორ აბრალავა	382
ეკონომიკის ერთეული ხელშეწყობის პრობლემა	
როლანდ სარჩიმელია, ლია ჩარედიშვილი	394
ტექნოლოგიური პროგრესის და ექსტრაპოლაციის პრინციპის ერთობლივი ანალიზისთვის ეკონომიკაში	
თამაზ აკუბარდია	407
საქართველოს საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის გზები	
ჯანდრი ზარანდია	419
საბუნებისმეტყველო რეგულირების სრულყოფის გზები საქართველოში	
ანა ახვლედიანი	445
პოლიტიკონომიის დამარცხება – რატომ არ არის საქართველოში ეკონომიკური თეორია?	
(სისტემისინსტრუქტორული ტრანსპარენტობის მეთოდოლოგიური პრობლემები)	

CONTENTS

Eldar Izmailov, Parkhad Amirbekov	296
Universal Stock Market of Caucasus: Integration Mechanism of Central Caucasus	
Lamara Qoqlauri	313
Development of State Influence Forms and Methods on the Investment market.	
Levan Grigalashvili	324
On Some Issues of the Improvement of Accounting According to the New Charts of Accounts	
Y. Lal Mahajan	327
External Debt Financing: Effect on the Systematic Risk of the Firms	
Gulnazi Erkomalshvili	367
Reviving of Manufacturing Business in Georgia	
George Berulava	381
Prerequisites and Outlooks of Marketing Application in Georgia	
Anzor Abzalava	391
Problem of National Borders of Economy	
Roland Sarchimelia, Lia Charekdishvili	405
Unified Analyses of Technological Forecasting and	
Extrapolation Principle in the Economy	
Tamaz Akubardia	416
The Ways of Legislative Improvement of Tax System of Georgia	
Jandri Zaranidia	430
The Ways of Improving of the Budget Federalism in Georgia	
Anna Akhvediani	432
Revival of Political Economy – Why Economic Theory is Not Enough?	
(Methodological Problems of Post-Communist Transiology)	

СОДЕРЖАНИЕ

Эльдар Исмаилов, Фархад Амირбеков	281
Кавказская универсальная биржа: механизм интеграции центрального кавказа	
Ламара Коклаური	314
Развитие форм и методов государственного воздействия на инвестиционный рынок	
Леван Григалашвили	325
Некоторые вопросы совершенствования бухгалтерского учёта по новому плану счетов	
И. Лал Махаджан	348
Финансирование внешнего долга: действие постоянного риска, довлеющего на фирмы	
Гулнази Эркоманшвили	368
Происхождение и развитие бизнеса в Грузии	
Георгий Берулава	369
Предпосылки и перспективы использования маркетинга в Грузии	
Анзор Абралавა	392
Проблема Национальных Границ Экономки	
Роланд Сарчимелия, Лия Чарекидшвили	406
Единый анализ технологического прогнозирования и принципа экстраполяции в экономике	
Тамаз Акубардია	417
Пути законодательного совершенствования налоговой системы	
Джандри Зарандиа	431
Пути совершенствования бюджетного федерализма в Грузии	
Анна Ахвеледiani	446
Возрождение политэкономии – почему недостаточна экономическая теория? (Методологические проблемы посткоммунистической транзитологии)	

КАВКАЗСКАЯ УНИВЕРСАЛЬНАЯ БИРЖА: МЕХАНИЗМ ИНТЕГРАЦИИ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАВКАЗА

Эльдар Исмаилов
Фархад Амирбеков

*Азербайджанский Институт Стратегических
Исследований Развития Кавказа
Баку, 370002, ул. Б. Меджидова 47, Азербайджан*

Поступила: 15 августа, 2003 г.

Резюме. В данной статье, на основе анализа экономических закономерностей развития региона обосновано необходимость создания общерегионального финансового института – Кавказской Универсальной Биржи, важного механизма ускорения интеграции Центрального Кавказа.

* * *

Динамичное развитие современного государства в значительной степени зависит от форм и методов его взаимоотношений с другими субъектами мирового сообщества. Всеобщей тенденцией развития мирового хозяйства в XXI в. является всеобъемлющая интеграция.

Формой реализации интеграционных процессов являются различные межгосударственные блоки и союзы (политические, экономические, экологические и т.п.), создаваемые для достижения конкретных целей.

Среди всего возможного многообразия интеграционных объединений, в которых состоит или может состоять государство, можно выделить первоочередное, жизненно необходимое, позволяющее в наибольшей степени реализовать национальные интересы последнего. Все

другие объединения можно считать перспективно-стратегическими, дополняющими и ускоряющими процесс развития государства.

Интеграция, будучи необходимым условием социально-экономического развития государств, способствует ускорению его динамики и повышению его уровня при соблюдении следующих требований:

- свобода выбора партнеров;
- паритет и взаимная выгода во взаимоотношениях субъектов интеграции.

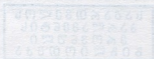
Исторический опыт показывает, что эти требования в наибольшей степени находят свое отражение в первоочередных интеграционных объединениях, естественность и неизбежность которых предопределила предшествующая историческая эволюция.

Таким первоочередным, жизненно необходимым объединением для кавказских республик является их социально-экономический союз друг с другом, поскольку принципы его формирования и функционирования вырабатываются в этом случае субъектами интеграции сообразно, с учетом национальных интересов каждого из них.

В числе основных объективных факторов интеграции кавказского региона необходимо выделить следующие:

- общие границы;
- схожие социально-политические, экологические, демографические, миграционные и экономические проблемы;
- реальная возможность увеличения трудовых, материальных и финансовых ресурсов в результате образования единого рынка;
- наличие определенных региональных систем транспорта, коммуникаций и социальной инфраструктуры;
- поддержка идеи создания единой экономической системы Кавказа как со стороны Азербайджана и Грузии, так и со стороны развитых стран.

Региональная интеграция на Кавказе должна пройти несколько этапов, прежде чем приобретет полноценную институциональную форму, которая предполагает эффективно функционирующие наднациональные институты и транснациональные корпорации. На начальной

стадии интеграции Центрального Кавказа предполагается участие Азербайджана и Грузии [1]. Грузия и Азербайджан имеют все предпосылки стать иницилирующим ядром интеграционных процессов на Кавказе. Именно эти два государства были несущей конструкцией Закавказской Социалистической Федеративной Советской Республики (ЗСФСР). Армения же проводила и продолжает проводить в отношении Азербайджана политику экспансионизма, поддерживает армянский сепаратизм в Грузии и в целом предъявляет территориальные претензии на всём Кавказе. Возможность участия Армении в экономической жизни региона и включения в интеграционные процессы может быть рассмотрена только после урегулирования армяно-азербайджанского конфликта по статусу Нагорного Карабаха, восстановления территориальной целостности Азербайджана и т.д.

При рассмотрении возможных предпосылок интеграции отчетливо проявляется общность Грузии и Азербайджана, заключающаяся в следующем:

1. Исторически сложившиеся дружественные и культурные связи между Азербайджаном и Грузией.
2. Совместное участие в региональных мегапроектах – строительство трубопроводов Баку – Супса, Баку – Тбилиси – Эрзерум, Баку – Тбилиси – Джейхан, создание транскавказского евразийского транспортно-коридора (ТРАСЕКА), прокладка оптико-волоконного кабеля ТрансАзияЕвропа (ТАЕ) и т.д.;
3. Налаженные тесные внешнеэкономические связи (Грузия и Азербайджан являются стратегическими внешнеторговыми партнерами);
4. Наличие азербайджанской диаспоры в Грузии и грузинской диаспоры в Азербайджане, представители которых представлены в органах законодательной и исполнительной власти этих стран.

Глобализация, стирая национальные границы, одновременно нарушает существовавшие веками «оболочки», в которых развивались национальные хозяйства и обращались национальные валюты. Манат и лари теперь вынуждены конкурировать с более сильными иностранными валютами не столько на внешних рынках, сколько на внутрен-

нем. В результате ускоренной либерализации уровень открытости национальных финансовых рынков Грузии и Азербайджана вплотную приблизился к уровню, характерному для ведущих развитых стран. Однако, либерализация в наших странах намного опережает развитие экономики и становление институтов рыночного хозяйства. В итоге еще формирующиеся, слабые, уязвимые финансовые рынки обоих государств открыты для сильных иностранных конкурентов.

В этом смысле региональная валютно-финансовая интеграция приобретает для наших стран особое значение. Она позволит в значительной мере сгладить отрицательные аспекты глобализации, сохранить естественную внутреннюю среду региона и превратить региональную специфику в конкурентное преимущество. Для Грузии и Азербайджана интеграция осталась едва ли не единственным эффективным способом защитить свои экономические пространства от гораздо более сильных конкурентов, демпфировать распространение на них международных "правил игры", отвечающих в основном интересам развитых стран. Для успешного продвижения интеграционных процессов на Кавказе необходимо поддерживать политическую и макроэкономическую стабильность, придерживаться последовательной и жесткой денежно-кредитной политики, стремиться к построению прозрачных рынков капитала, иметь стабильный курс национальных валют и создать развитую законодательную базу.

Только последовательная, одновременная либерализация и интеграция финансовых рынков региона даст стабильный, дополнительный эффект в развитии экономик стран Кавказа. Так, по оценкам группы банков и страховых компаний European Financial Services Round Table, единый рынок финансовых услуг добавляет к валовому продукту Европы 0,5%, или 43 млрд. евро в год. Успех валютно-финансовой интеграции в Европе достигнут, в частности, за счет того, что соблюдение согласованных законодательных рамок жестко контролируется Европейской Комиссией.

Экономический и валютный союз двух государств Центрального Кавказа основывается на экономических закономерностях развития региона. Анализ темпов и пропорций роста экономик Азербайджана и

Грузии за последние годы показал, что наблюдается устойчивый рост основных макроэкономических показателей. Так, в 2002г. при населении этих стран примерно равным 14 млн. жителей, ВВП составил - 9,4 млрд. долларов. За период 2000-2002 г. рост ВВП составил 26,5 %. Если за первый год рост ВВП Азербайджана составил 11,1 %, а в Грузии 2,0 %, то в 2001 году его динамика в Азербайджане несколько замедлилась и составила 9,9%, а в Грузии увеличилась более чем в два раза и составила 4,5%. В совокупном приросте ВВП обеих стран доля Азербайджана достигла 75,47 %, а Грузии 24,53 %.[2,3].

Вместе с тем, следует подчеркнуть, что в Грузии при средней инфляции за последние три года, равной 18,9 %, курс доллара по отношению к лари увеличился на 0,94%. В Азербайджане за тот же период наблюдалась инфляция на уровне 1,93%, а рост курса доллара по отношению к манату был равен 7,1%.

Прямые инвестиции в этих странах за 2000-2002 гг. превысили \$3,5 млрд., причем только за последний год было инвестировано 47,7% процентов от всей привлеченной суммы. Доля Азербайджана в совокупном объеме инвестиций составила 88,9%, а Грузии 11,1%.

В 2001 г. в обеих странах было введено примерно 700 тыс. м.² жилья. По оценкам экспертов при ежегодном росте данного показателя в среднем на 13-15 % к 2005 г. объем ипотечного рынка составит около 300 млн. долларов.

Торговый баланс Азербайджана примерно в 3,2 раза выше аналогичного показателя по Грузии. Если в Азербайджане на протяжении последних трех лет этот показатель был положительным и составил \$2026 млн., то в Грузии, наоборот, отрицательным и равнялся \$1077,8 млн.

На тесные экономические отношения Азербайджана и Грузии указывает, в первую очередь, динамика внешнеторгового оборота. За 2000-2002г.г. азербайджанский экспорт в Грузию возрос на 32%, а импорт из этой страны на 49%. В структуре азербайджанского экспорта доля Грузии равна 3.39%.

Темпы роста грузинского экспорта в Азербайджан за вышеуказанный период составил минус 52,2%, а импорт из Азербайджана увели-

чился на 38,3%. Доля Азербайджана в структуре импорта Грузии в исследуемый период составила в среднем 13 %, а удельный вес Азербайджанской республики в грузинском экспорте составляет примерно 1,92%.

В целях углубления интеграционных процессов в Центральном Кавказе необходимо увязать экономические политики Азербайджана и Грузии, начать совместное инвестирование и кредитование общих региональных проектов, заключить валютный союз, создать более благоприятные условия для свободного передвижения между двумя странами граждан, капиталов, товаров и услуг. В этой связи особое значение приобретает развитие приграничной торговли на Кавказе, т.к. во-первых, в этих районах отсутствует производство товаров народного потребления, во-вторых, бездействуют государственные (централизованные) поставки товаров в эти регионы и, в-третьих, отдаленность их от основных промышленных центров. В результате население этих районов вынуждено заниматься, главным образом, перепродажей различных видов товаров. Приобретение независимости и установление государственных границ в 1991–1993 г.г. способствовало налаживанию устойчивых торговых маршрутов между странами Кавказа. Азербайджанские жители Нахичевани, Астары и Билясувар активно торгуют с соседями из Ирана и Турции, используя иранский реал и турецкую лиру. Азербайджанский манат принимается к оплате в Грузии и приграничных с Азербайджаном областях Ирана и Турции. Приграничный торговый оборот между Грузией и Арменией обслуживается также грузинским лари и армянским драмом. В Абхазии, Джавахетии, Аджарии, Южной Осетии основным платежным средством является российский рубль, тогда как в других регионах Центрального Кавказа в основном используется доллар и евро. Таким образом, интеграционные процессы на Кавказе – это объективная реальность, которая набирает силу. Проведенные независимыми институтами социологические исследования, показали, что политическое и экономическое самосознание элит в Азербайджане и Грузии сконцентрировано не только на укреплении суверенитета, восстановлении территориальной целостности названных стран, но и на их интеграции. При этом 50% респондентов в целом по-

ложительно относятся к самой идее интеграции. Полученные социологами стран Центрального Кавказа результаты свидетельствуют о положительном восприятии населением Азербайджана и Грузии идеи региональной интеграции. Так, наиболее перспективным видится сотрудничество и интеграция в экономической сфере (торговля, транспорт, промышленность и т.п.) [4].

Особая роль в ускорении товарообмена на Кавказе и создании предпосылок для интеграции в мировое хозяйство принадлежит транспорту. В настоящее время уже реализуется проект «Великого Шелкового Пути», который соединяет Азиатско-Тихоокеанский регион со странами Европы. О масштабах этого проекта свидетельствует, в частности, то, что только экспорт товаров из Китая в страны Европы составляет более 40 млрд. долларов в год. Таким образом, построение и функционирование сухопутного моста между Европой и Азией имеет огромную перспективу и поэтому необходимо создать финансово-правовые механизмы для своевременного обеспечения товарных потоков на одном из важных участков «Великого Шелкового Пути» - Центральном Кавказе.

В настоящее время интеграция финансовых рынков, развитие компьютерных и телекоммуникационных технологий создают новый финансовый ландшафт планеты. Конкуренция нацеливает участников финансового рынка на техническое, технологическое и организационное совершенствование. Участники будущего финансового рынка Кавказа должны будут осуществлять крупные инвестиции в прогрессивные технологии, с тем, чтобы предлагать своим клиентам новые услуги, повышать свою конкурентоспособность, привлекать новых эмитентов ценных бумаг, расширять круг инвесторов.

Сложившаяся финансово-экономическая ситуация в регионе существенно повлияла на общую структуру затрат и доходов фирм, корпораций и т.д. В частности, это вынудило участников торговли двух стран Кавказа инвестировать значительные финансовые ресурсы в свое развитие. Обостряющаяся конкурентная борьба одновременно вызвала в регионе серию альянсов, слияний и поглощений во многих сегментах финансового рынка. Цель этих мер – усиление конкурент-

ных позиций, снижение издержек, стремление к дальнейшему росту бизнеса.

В подобных условиях индустрия финансового рынка претерпевает определенные структурные изменения. Это связано с освоением новых рынков, внедрением современных эффективных инструментов, консолидацией и укрупнением отдельных элементов инфраструктуры (расчетных центров, депозитариев), изменением принципов ведения бизнеса. Финансовые рынки предполагают создание и функционирование соответствующих экономико-правовых механизмов, обеспечивающих снижение себестоимости операций с финансовыми активами, более высокую эффективность за счет активизации рынков и ограничения инвестиционных рисков.

Формирование единого финансового рынка Кавказа даст дополнительные эффекты: во-первых, в результате взаимного котирования двух национальных денежных единиц уменьшатся валютные риски и соответственно существенно возрастет величина кредитного рейтинга эмитента, ликвидность ценных бумаг и т.д. Все это приведет к сближению условий выпуска ценных бумаг эмитентами двух стран, повышению степени открытости национальных рынков друг для друга; во-вторых, появится возможность приступить к необходимым усовершенствованиям правил, регулирующих работу финансовых рынков; в-третьих, появятся возможности к формированию инвестиционных портфелей, состоящих из различных финансовых инструментов. Диверсификация валютных рисков сместится в направлении управления инвестиционными портфелями по сегментам рынка (инструменты рефинансирования, государственные облигации, акции частных компаний).

Анализ валютно-финансовой интеграции западноевропейских стран уже показал, что функционирование общего финансового рынка региона дает дополнительные эффекты. Так, по данным недавнего исследования, проведенного Европейской комиссией, формирующийся общий европейский рынок финансовых услуг позволит в ближайшие годы увеличить темпы роста экономики ЕС более чем на 1 % ежегодно. Путь, пройденный европейскими странами, как и любой другой исторический опыт, ценен не в качестве образца для копирования и как

возможность проследить закономерности, а как основа для размышлений и стимул к поиску собственных решений.

В настоящее время экономики Грузии и Азербайджана взаимосвязаны гораздо теснее, чем экономики ряда западноевропейских стран до внедрения в обращение евро. В случае создания и функционирования интегрированного валютного рынка Кавказа соотношение курсов национальных валют существенно не изменится, т.к. параметры социально-экономических систем этих стран примерно равные. В мировой практике имеются положительные примеры создания валютных союзов даже между крупным и мелким государством. Например, существующие и поныне валютные союзы между Англией и Шотландией от 1707 г., между государствами Италии от 1861г., а также функционирующий с 1921 по 1998 годы валютный союз Бельгии и Люксембурга. Участники данных союзов совместно вырабатывали денежно-кредитную политику и координировали свои действия на финансовых рынках. Благодаря этому денежные единицы названных союзов сохраняли хорошую репутацию на внешних рынках и довольно устойчивые обменные курсы.

Значение биржи в бесперебойном функционировании всех звеньев финансового рынка чрезвычайно высока [5]. В этой связи разнообразность и надежность биржевых инструментов является важным фактором прихода на Кавказский рынок инвесторов. В условиях становления общего финансового рынка биржа станет одним из основных составляющих финансово-кредитного механизма интеграции.

Изучение опыта биржевой деятельности в европейских и азиатских странах показывает, что последовательный рост числа биржевых альянсов предполагает интеграцию с более крупными биржевыми международными торговыми центрами. С увеличением ликвидности рынка и дальнейшей либерализацией в области валютного регулирования возникает возможность интеграции азербайджанских и грузинских бирж с аналогичными системами других стран.

Сравнительный анализ деятельности валютных и фондовых бирж обеих стран, подтвердивший их способность консолидировать национальные финансовые рынки, убедительно свидетельствует, что они рас-

полагают всеми необходимыми организационными и технологическими возможностями для налаживания всесторонних финансовых связей. Их стремление к интеграции основывается на понимании того, что без объединения финансовых рынков они обречены на более низкую ликвидность, сложность достижения макроэкономических целей, в том числе привлечения иностранных инвестиций, а также эффективно перераспределять финансовые ресурсы.

Азербайджан и Грузия имеют свои особые традиции создания и ведения биржевого дела. Удобное расположение Азербайджана и Грузии на стыке Азии и Европы, наличие богатых природных ресурсов и ценных товаров (нефть, шелк, соль, шафран, ковры, шелковые ткани и др.) и изменения в конце XIX века социально-экономических отношений в России, Иране и Турции предопределили необходимость создания бирж на Кавказе.

Первой созданной и функционирующей биржей на Кавказе считается «Бакинская Биржа», учрежденная 18 июля 1886 года. С установлением Советской власти на Кавказе начался новый этап биржевой деятельности в регионе, т.е. в Азербайджане и Грузии были созданы новые биржи, которые через несколько лет были ликвидированы. Так, 28 марта 1922 года в здании бывшего Кавказского банка представителями Азнефти, Наркомфина, Центросоюза была учреждена новая советская «Бакинская Биржа». Бакинской бирже отводилась важная роль в восстановлении народного хозяйства Закавказского экономического региона. В соответствии с этим основными задачами Бакинской биржи являлись: выявление спроса и предложения на все виды товаров, ценностей и иностранной валюты, обращающихся на рынках региона; регулирование торговых операций товарами и ценностями, как местными, так и привозными, совершаемых государственными и кооперативными организациями и частными лицами; сбор и опубликование сведений о заключенных сделках, о положении рынков, ценах, спросе и предложении и прочее. [6]. В 1927 г. в связи со сворачиванием «Новой Экономической Политики» СССР биржа была ликвидирована.

С распадом СССР и возникновением суверенных государств Кавказа вновь возродилась биржевая деятельность в Азербайджане и Грузии.

Возраждение биржевой деятельности в Грузии произошло в конце 80-х, в начале 90-х годов XX века. По инициативе группы банков в Грузии была учреждена «Кавказская биржа», которая была третья по величине в СССР.

В становлении биржевой деятельности в Грузии можно выделить два этапа. Первый этап подразумевал развитие частного предпринимательства (1991-1993 г). Второй этап - начало процесса ваучерной приватизации в Грузии и развитие рынка ценных бумаг (1995-1996г.г.).

Количество зарегистрированных бирж к концу 1992 г. составило примерно 20. В их числе «Тбилисская Универсальная Биржа», «Грузинская Универсальная Биржа», «Грузинская Биржа», «Агробиржа», «Биржа недвижимости», «Тбилисская биржа вина и чая», «Тбилисская Городская сырьевая биржа», «Кутаисская Биржа», «Сухумская Биржа», «Батумская Биржа», «Потийская Биржа», «Аджарская Биржа» и т.д.

К концу 1993 года большая часть бирж закрылась, остальные продолжали формально существовать. В этот период основной работающей биржей в Грузии была «Кавказская биржа». С 1992 г на этой бирже параллельно с товарной секцией начались и торги в фондовой, валютной и кредитной секциях. Ежедневно количество торгующих брокеров достигало 1000-1500 чел. В 1994 году из-за социально-политической нестабильности торги с финансовыми инструментами прекратились на «Кавказской бирже», функционировала лишь только товарная секция. С 1992 года начала работу «Тбилисская Межбанковская Валютная Биржа», основным направлением которой было создание организованной системы торговли иностранной валютой. Впервые в истории бирж Грузии была создана торгово-депозитарная система.

Второй период биржевой деятельности в Грузии связан с экономической стабилизацией и началом второго этапа приватизации. Были созданы «Биржа ценных бумаг Грузии», «Тбилисская фондовая биржа», «Главная фондовая биржа Грузии» и т.д.

Первыми биржами в суверенной Азербайджанской Республике были Биржа Баку, Бакинская Биржа Ценных Бумаг, Азербайджанская Народная Биржа, Биржа Недвижимости и Энергоресурсов и т.д. С развитием экономической реформы в Азербайджане, в частности, с началом государственного регулирования финансового рынка биржевая деятельность стала более эффективно развиваться. Так с 26 июля 1993г. пятью государственными банками страны была учреждена «Бакинская Межбанковская Валютная Биржа» (Baki Banklararasi Valyuta Birjasi - BBVB).

Тенденция роста взаимного товарооборота и расширение сферы обращения национальных валют между Азербайджаном и Грузией способствовали расширению валютно-финансового рынка, что также способствовало стабилизации курса национальных валют. Дальнейшее развитие финансового рынка Кавказа предполагает формирование единого биржевого механизма стран Центрального Кавказа – «Кавказской Универсальной Биржи» (КУБ).

Основными задачами КУБ-а являются:

- расширение сферы использования национальных валют во взаимной торговле;
- унификация валютного и финансового законодательства и формирование общей нормативной базы в области валютного регулирования и регулирования потока капиталов;
- обеспечение концентрации финансового капитала и повышения ликвидности и т.д.;

Функционирование КУБ создаст благоприятные условия для конвертации валют обеих стран, поможет азербайджанским и грузинским банкам и их клиентам иметь равный доступ на динамично формирующийся финансовый рынок региона. Благодаря технической стандартизации биржевых систем и унификации самой процедуры заключения сделок произойдет гарантированное осуществление валютных расчетов. В результате работы КУБ-а активизируются процессы формирования интегрированного валютного рынка, на котором лари и манат

будут обслуживать внешнеторговую деятельность субъектов хозяйства двух стран [7].

Необходимость формирования и развития общерегиональной универсальной биржи (КУБ) соответствует процессам, происходящим в последнее десятилетие во многих регионах мира, так как в условиях глобализации могут выжить только те биржи, которые будут осваивать максимально возможные сегменты рынка и позволят быстро и эффективно торговать в одной системе различными финансовыми инструментами. Это в свою очередь предполагает уменьшение числа национальных бирж путем их слияния и создания регионального биржевого альянса, постепенный уход от узкой специализации (например, только фондовая биржа или только фьючерсная биржа), внедрение компьютерной технологии торгов и т.д. Наиболее показательными примерами успешного функционирования биржевых альянсов на современном этапе являются такие региональные универсальные биржи, как Euronext и Norex.

Изучение деятельности основных бирж Кавказского региона: Бакинской Межбанковской Валютной Биржи, Бакинской Фондовой Биржи, Тбилисской Межбанковской Валютной Биржи, Грузинской Фондовой Биржи и т.п. позволяет сделать вывод о неизбежности их взаимной интеграции. Анализ истории биржевой деятельности региона выявил тенденцию уменьшения числа бирж в рамках отдельной страны и их универсализации, которая способствует ускорению процесса создания международных биржевых объединений и альянсов.

На начальном этапе создания Кавказской Универсальной Биржи необходимо привлечь ведущие финансовые институты обеих стран для участия их в качестве учредителей КУБ-а и, в первую очередь, Национальные банки Азербайджана и Грузии.

В качестве организационно-правовой формы КУБ-а можно предложить создание акционерного общества закрытого типа с институтом членства. Это обеспечит субъектам рынка два разных статуса участников торгов – акционеры и члены. Члены КУБ-а будут лишены права участвовать в ее управлении, однако они смогут иметь равные с акционерами условия в процессе торгов. Подобная технология работы

КУБ-а позволит значительно уменьшить расходы участников рынка, связанные с организацией новой структуры.

На первом этапе целесообразным представляется задействовать валютную секцию КУБ-а, которая займется организацией биржевых торгов и расчетов по инструменту AZM/GEL. Это предполагает участие прежде всего крупных банков обеих стран. Кроме того, КУБ должен будет достичь соответствующих договоренностей с Национальными банками Азербайджана и Грузии о проведении расчетов по итогам валютных торгов.

На втором этапе функционирования КУБ-а предполагается обеспечить условия для проведения сделок по межбанковским кредитным ресурсам.

Таким образом, создание и функционирование универсальной биржи Кавказа приведет к появлению следующих позитивных социально-экономических тенденций:

- повышение эффективности и безопасности в функционировании финансово-кредитной системы обеих стран;
- уменьшение доли в денежном обращении обеих стран наличных расчетов, за счет внедрения инструмента AZM/GEL;
- расширение возможностей сдерживания долларизации национальных экономик;
- снижение валютных, кредитных, операционных и прочих рисков для профессиональных участников финансового рынка;
- появление новых инвестиционных возможностей для диаспор;
- превращение интегрированного финансового рынка стран Центрального Кавказа в «тихую гавань» для капиталов из других стран, в случае локальных финансовых кризисов в мировой экономике.

Итак, анализ экономических предпосылок интеграции Азербайджана и Грузии в контексте геоэкономических тенденций позволяет сделать вывод о необходимости создания общерегиональной универсальной биржи, включающей в себя валютную, фондовую и товарную секции, которая будет способствовать ускорению развития Кавказа и его интеграции в мировое сообщество.

ლიტერატურა:

1. См.: Э. Исмаилов. «О геополитических предпосылках экономической интеграции Центрального Кавказа» / «Известия Академии Наук Грузии», серия экономическая, том 10-й, 2002, №3-4, стр. 123; Папава В. О характере и перспективах развития стратегического партнерства на Южном Кавказе. В книге: Центральная Азия и Южный Кавказ. Насущные проблемы Алматы: ТОО "East Point", 2002. с. 352-361.
2. «Статистический сборник Госкомстата Азербайджана. 2000 –2002 г.г.».
3. «Макроэкономические показатели развития Грузии за 1995 – 2003 г.г.» - [http:// www.worldbank.org](http://www.worldbank.org)
4. См.: [http:// www.zatulin.ru/ institut](http://www.zatulin.ru/institut)
5. А.В. Захаров, Д.А. Кириченко, Е.В. Челмодеева. "Валютные и Универсальные Биржи XXI века как антикризисный механизм финансового рынка", М., 2002 г.
6. С.К. Бабаева "ПЕРВАЯ БИРЖА В БАКУ БЫЛА СОЗДАНА ЕЩЕ В 1886 ГОДУ" Кандидат филологических наук Заместитель директора Государственного архива Азербайджанской Республики.
7. А.В. Захаров. "О концепции единого валютного пространства СНГ", М., "Юстицинформ", 2002 г.

საქართველოს
 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

კავკასიის უნივერსალური ბირჟა: ცენტრალური კავკასიის ინტეგრაციის მექანიზმი

ელდარ ისმაილოვი
ფარხად ამირბეკოვი

აზერბაიჯანის კავკასიის განვითარების
სტრატეგიული კვლევების ინსტიტუტი
370002, ბაქო, მეჯიდოვის ქ. № 47

რეზიუმე. სტატიაში, რეგიონის განვითარების ეკონომიკური ანალიზის საფუძველზე დასაბუთებულია საერთო რეგიონალური საფინანსო ინსტიტუტის – კავკასიის უნივერსალური ბირჟის შექმნის აუცილებლობა, რომელიც ცენტრალური კავკასიის ინტეგრაციის დაჩქარების მნიშვნელოვანი მექანიზმი გახდება.

UNIVERSAL STOCK MARKET OF CAUCASUS: INTEGRATION MECHANISM OF CENTRAL CAUCASUS

Eldar Issmailov
Parkhad Amirbekov

*Azerbaijan Institute of Strategic Researches of Caucasus
47 Mejidov st. Baku, 370002, Azerbaijan*

Summary. In the paper, on the basis of the analysis of economic laws of development of Caucasus it is proved necessity of creation of entire region financial institutions - the Caucasian Universal Exchange, the important mechanism of acceleration of integration of the Central Caucasus.

ინვესტიციურ ბაზარზე სახელმწიფოს ზემოქმედების ფორმებისა და მეთოდების ბანკითარების შესახებ

ლამარა ქოქიაური

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
0102, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. 2.

შემოვიდა: 2003 წლის 10 აგვისტოს

რეზიუმე. ქვეყნის ინვესტიციური ბაზრის ფუნქციონირებისა და განვითარების სახელმწიფო რეგულირების მეთოდოლოგიური პრობლემები ინვესტიციური სფეროს რეგულირების მეთოდების ნაწილია, რომლებიც, თავის მხრივ, არ შეიძლება განხილულ იქნეს ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პრობლემებისაგან მოწყვეტით.

სხვადასხვა ქვეყანაში ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმს ინვესტიციურ სფეროში ცვალებადი, ევოლუციური ხასიათი აქვს. ბოლო ათწლეულში მიმდინარეობს სახელმწიფო რეგულირების ტიპის ცვლა ახალი ნეოკონსერვატიული კონცეფციის საფუძველზე: აღებულია დენაციონალიზაციისა და დერეგულირების, საკუთრების ერთი ფორმის მეორით შეცვლის კურსი. ამასთან, შეიმჩნევა ყოვლისმომცველ სახელმწიფო რეგულირებაზე უარის თქმა, 60-70-იანი წლების „შერეული ეკონომიკიდან“ (სახელმწიფოს უპირატესად მარეგულირებელი ფუნქციით) საბაზრო კოორდინაციულ მექანიზმზე დაფუძნებული „შერეული ეკონომიკისაკენ“ შემობრუნება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კაპიტალწარმოქმნის პროცესში სახელმწიფოს როლის ამადლება განპირობებულია ბაზრის სუბიექტების მოლოდინის გაურკვეველობით. განსაკუთრებით სახსრების გრძელვადიანი დაბანდების შედეგების მიმართ და, როგორც შედეგი, სასაქონლო ბაზრების და მით უმე-

ტეს, კაპიტალის ბაზრის მდგომარეობის სავარაუდო მანვენებლების სუსტი მდგრადობით. მოსალოდნელი ფინანსური კონიუნქტურის „კარნახი“ შესაძლებელია მიზანმიმართული სახელმწიფო ჩარევით. ეს უკანასკნელი უკავშირდება როგორც სახელმწიფოს პირდაპირ მონაწილეობას ინვესტიციურ პროცესში, ისე ფინანსური ნაკადების ირიბ რეგულირებას.

საქართველოში დღეისათვის არსებული საინვესტიციო ბარიერების გადალახვა შეიძლება მხოლოდ სახელმწიფოს პირდაპირი მონაწილეობით საზოგადოებრივი სიმდიდრის დაგროვების პროცესში როგორც ინიციატორის, ისე გარანტის როლში. მაშინ მოხერხდება წარმოების სტაგნაციის დაძლევა და საინვესტიციო აქტივობის ამადლება. გარდა ამისა, კარდინალურად შეიცვლება საზოგადოებაში არსებული ვითარება საწარმოო კაპიტალის დაგროვებისათვის უპირატესობის მინიჭების თვალსაზრისით და ამ საფუძველზე მიღწეულ იქნება მდგრადი ეკონომიკური ზრდა.

* * *

დღეს ეკონომიკის გლობალიზაციის ეპოქაში განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის რეგულირებისა და ინვესტიციურ ბაზარზე სახელმწიფო ზემოქმედების პრობლემები თითქოსდა დღის წესრიგში აღარ დგას. საქმე ისაა, რომ საბაზრო ეკონომიკის ფუძემდებლური პრინციპები, მათ შორის მეწარმეობის თავისუფლება და კერძო საკუთრების პრიორიტეტი დიდი ხანია აღარაა დისკუსიის საგანი – ისინი გენეტიკურ დონეზე იქცნენ დემოკრატიული საზოგადოების ატრიბუტებად. პოლიტიკურ დებატებში და მეცნიერთა ნააზრევში საუბარი უფრო ხშირი ეკონომიკისა და საზოგადოების ფუნქციონირების მექანიზმზე და დროით ნაკარნახევ პრობლემებზე, რომლებიც ეკონომიკური და სხვა სფეროებში მოქმედი მეტად მრავალფეროვანი ფაქტორებითაა განპირობებული. ეკონომიკური ზრდისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის შესახებ გამართულ პოლემიკებში წინა პლანზეა წამოწეული ქვეყანაში სოციალური სტაბილურობის

ფაქტორი. ცხადია, სოციალური ფაქტორი მხოლოდ ეკონომიკაზე არაა დამოკიდებული, მაგრამ სოციალური პროცესების სტაბილურობას მაინც შეუფერხებელი ეკონომიკური განვითარება უდევს საფუძვლად.

თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა, როგორც სახელმწიფოს მართვის ფილოსოფიაა, შედარებით ახალი მოვლენაა. ტრადიციულად, ეკონომიკური საქმიანობა ხელისუფლების ზედამხედველობით ხორციელდებოდა.

დღეს იმისათვის, რომ საწარმოს წარმატებული საქმიანობის საშუალება მიეცეს, საკანონმდებლო სისტემამ უნდა შექმნას პირობები, რომლებიც მათ მოქმედების თავისუფლების მისცემს, ხელს შეუწყობს და წაახალისებს კერძო ბიზნესს. ეს სტრუქტურები მოიცავს მთელ სპექტრს, დაწყებული კომპანიის კანონებიდან, რომლებიც კომერციული სტრუქტურების დაარსებისა და კაპიტალიზაციის საშუალებას იძლევა, გაკოტრების კანონებამდე, რომლებიც უზრუნველყოფს ლიკვიდაციასა თუ რეორგანიზაციას არაკრედიტუნარიანობის შემთხვევაში. რა თქმა უნდა, მხოლოდ კანონები საკმარისი არ არის. ისინი უნდა ყურდნობოდენ მარეგულირებელ ორგანოებსა და სასამართლო სისტემას. „შესაძლებლობის მიმცემი“ კანონების ეს ტიპი და მათი განხორციელების შესაბამისი მექანიზმები, პოლიტიკოსებისა და რეფორმების ყურადღების ცენტრშია მრავალ ქვეყანაში, სადაც ბაზრები იქმნება [1]

მთელ რიგ ქვეყნებში, მაგალითად დიდ ბრიტანეთსა და აშშ-ში, დროდადრო გადაივლის პრივატიზაციის ან პირიქით, ეკონომიკის ცალკეულ დარგებში სამეწარმეო საქმიანობაში ამა თუ იმ ფორმითა და მეთოდით სახელმწიფოს უშუალოდ ჩართვის ტალღები. განვითარებული ქვეყნებიდან სწორედ ევროპაშია თვალში საცემი ძლიერი სახელმწიფოს ტრადიციები სახელმწიფო საკუთრების ბაზაზე. და თუმცა, მთლიანად თანამედროვე მსოფლიოს ყველა ქვეყანას ახასიათებს საკუთრების მეწარმეობის ფორმების მრავალფეროვნება, ეროვნული ეკონომიკის მოდელი სახელდობრ აშშ-ში გამოირჩევა სახელმწიფო საკუთრების მინიმალური პირდაპირი გავლენით, და აშშ ამ მხრივ შეიძ-

ლება მივაკუთვნოთ საბაზრო განვითარების კლასიკურ ლიბერალურ ნიმუშს;

ამავე დროს, მოწინავე ქვეყნების განვითარების ისტორია და გამოცდილება საკმაოდ მოწმობს იმას, რომ ეკონომიკურ პროცესებზე სახელმწიფოს ზემოქმედება ყოველთვის არაა სახელმწიფოს საკუთრების სიდიდის ან ეროვნულ მეურნეობაში სახელმწიფო მეწარმეობის ხვედრითი წილის პირდაპირპროპორციული. უკლებლივ ყველა შემთხვევაში სახელმწიფო იმისათვის, რომ იყოს საბაზრო და კონკურენტული მექანიზმის ეფექტიანად ფუნქციონირების გარანტი, ობიექტურად იკავებს გარკვეულ მდგომარეობას საზოგადოებაში. ეს მდგომარეობა მას ავალდებულებს, ჯერ ერთი, თავი მოუყაროს მთელი საზოგადოების ინტერესებს და იყოს მათი გამომხატველი, მეორე, ეროვნულ ეკონომიკაში შეინარჩუნოს მოქნილი, მაგრამ ერთიანი „თამაშის წესები“, მესამე, იყოს საიმედო „ზურგი“, ხშირად კი – ეროვნული კომპანიებისათვის „შორსმხედველი“ მსოფლიო საინვესტიციო ბაზარზე. გამოდის, რომ დღეს, როცა საბაზრო განვითარების ისტორიაში არაერთი საუკუნეა გავლილი, სახელმწიფოს აღნიშნული „ეკონომიკური ვალდებულებები“ კი არ ხუნდება და იშრიტება, არამედ საციალურ ეკონომიკური პროგრესის სულ უფრო გადამწყვეტი ფაქტორი ხდება.

სწორედ იმიტომ, რომ სახელმწიფომ თავისი ოპტიმალური ნიშა თუ ჰპოვა შერეული ეკონომიკის ეროვნულ საბაზრო მოდელში, ამ პრობლემის კვლევა სამეცნიერო და პრაქტიკული ინტერესის შემცველია.

ქვეყნის ინვესტიციური ბაზრის ფუნქციონირებისა და განვითარების სახელმწიფო რეგულირების მეთოდოლოგიური პრობლემები ინვესტიციური სფეროს რეგულირების მეთოდების სისტემის ნაწილია, რომლებიც, თავის მხრივ, არ შეიძლება განხილულ იქნას ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პრობლემებისაგან მოწყვეტით.

ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პრობლემებზე უაღრესად მრავალფეროვანი ლიტერატურა არსებობს. ყველაზე უფრო ადრინდელია ფრიტრედულობისა და პროტექციონიზმის

მომხრეთა ბრძოლა; ფართოდაა ცნობილი ანარქისტული და ანარქისტულ-სინდიკატისტური შეხედულებები; კეინსიანობისა და ნეოკეინსიანობის იდეები; კვლავწარმოების პროცესში სახელმწიფოს პირდაპირი და ირიბი ჩარევის თეორიები; გავრცელებულია ლიბერალების, კონსერვატორებისა და ნეოკონსერვატორების დოქტრინები ეკონომიკაზე სახელმწიფოს შეზღუდული ზემოქმედების შესახებ; მათ გვერდით არსებობს ესა თუ ის კონცეფციები ეკონომიკის ტოტალური გასახელმწიფოებრივების შესახებ და ა.შ.

თეორიულ ასპექტში საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ საზოგადოდ სახელმწიფო ცდილობს გავლენა მოახდინოს ეკონომიკაზე, „ეკონომიკურ მოძრაობაზე“ მისთვის ყველაზე უფრო ხელმისაწვდომი საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული მეთოდებით. ამავე დროს, იგი არც თუ იშვიათად უკუზემოქმედებას ახდენს ეკონომიკური განვითარების სულისკვეთებითა და განწყობით, მაშინ მასა და ამ განვითარებას შორის არ წარმოიქმნება რაიმე კონფლიქტი და ეკონომიკური განვითარება ჩქარდება... იქ, სადაც რომელიმე ქვეყნის შიდა სახელმწიფო ხელიუფლება ანტაგონიზმში მოექცა მის ეკონომიკურ განვითარებასთან, როგორც ეს აქამდე განვითარების ამა თუ იმ საფეხურზე ემართებოდა თითქმის ყოველ პოლიტიკურ ხელისუფლებას, იქ ბრძოლა პოლიტიკურ ძალაუფლების დამსობით მთავრდებოდა“ [2]

მრავალწყობიანი ეკონომიკის ფორმირების რთულ პირობებში ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარების სახელმწიფო რეგულირების ზოგადი პრინციპებისა და მეთოდების გამოსამუშავებლად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საზღვარგარეთის და, განსაკუთრებით, განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკის რეგულირების გამოცდილების შესწავლა.

სხვადასხვა ქვეყანაში ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმს ცვალებადი, ევოლუციური ხასიათი აქვს. განვითარებულ ქვეყნებში ბოლო ათწლეულში მიმდინარეობს სახელმწიფო რეგულირების ტიპის ცვლა ახალი ნეოკონსერვატიული კონცეფციების საფუძველზე. ამგვარი რეგულირების არსი

მდგომარეობს რეგულირების სახელმწიფო-კაპიტალისტური ფორმიდან კერძომონოპოლისტურ ფორმაზე გადასვლაში, კერძო კაპიტალზე სახელმწიფო კონტროლის შენარჩუნების პირობებში. აღებულია დენაციონალიზაციისა და დერეგულირების, საკუთრების ერთი ფორმის მეორით შეცვლის კურსი. ამასთან, შეიმჩნევა ყოველისმომცველ სახელმწიფო რეგულირებაზე უარის თქმა, 60-70-იან წლების „შერეული ეკონომიკიდან“ (სახელმწიფოს უპირატესად მარეგულირებელი ფუნქციით) საბაზრო კოორდინაციურ მექანიზმზე დაფუძნებული „შერეული ეკონომიკისაკენ“ შემობრუნება.

გარკვეული პირობითობით შეიძლება გამოვყოთ ეკონომიკის სახელმწიფო-მონოპოლისტური რეგულირების ორი მოდელი: კონსერვატიული და რეფორმისტულ-დირიჟისტული. პირველი მოდელის არსი, რომელიც ყველაზე მკაფიოდ ინგლისსა და აშშ-ში ვლინდება, მდგომარეობს „შერეულ ეკონომიკაში“ ბაზრის აქცენტების გადანაცვლებაში, მის განთავისუფლებაში და კონკურენციისა და კერძო ინიციატივის ძალებისათვის ხელშეწყობაში დენაციონალიზაციისა და დარეგულირების საფუძველზე. ეს ნიშნავს უარის თქმას „ეფექტიანი მოთხოვნის“ კეინსურ კონცეფციაზე და ეკონომიკური პროცესების რეგულირებაში სახელმწიფოს აქტიურ როლზე. მაგალითად, ინგლისის მთავრობა კვეცავს წარმოებაში სახელმწიფოს ჩარევას და მას ანიჭებს მხოლოდ მიმოქცევაში მეოფი ფულის მასის კონტროლითვის როლს. კონსერვატიული მოდელის მომხრეები უმუშევრობას გარდაუვალ ბოროტებად აღიარებენ და მთავარ ყურადღებას ინფლაციური პროცესების შესუსტებას აქცევენ. აშშ-ში კი ე.წ. რეიგანომიკის საფუძველზე მიმდინარეობს ჩარევის ტრადიციული ფორმების შეჩერების და სახელმწიფო საკუთრების ნაწილის პრივატიზების პროცესი. სახელმწიფო რეგულირებისაგან თავისუფლდება ისეთი სფეროები, როგორცაა ტრანსპორტი, ენერჯეტიკა, კავშირგაბმულობა, აგრეთვე საკედიტო-ფულადი სისტემა და ფასიანი ქაღალდების ბაზარი.

მეორე მოდელი – რეფორმისტულ-დირიჟისტული ყველაზე უფრო გამოვლინდა საფრანგეთში, სადაც მიმდინარეობდა

„სოციალისტური ექსპერიმენტის“ პოლიტიკა. ამ მოდელის არსი მდგომარეობს სახელმწიფო სექტორის გააქტიურებასა და საბანკო სისტემის ნაციონალიზაციაში. „შერეული ეკონომიკის“ პირობებში აქ უპირატესობა ენიჭება სახელმწიფო რეგულირებას და არა საბაზრო ძალების სტიქიას. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო წლებში კონსერვატიული ტალღა საფრანგეთსაც იპყრობს. არსებითად ახლა აქ მიმდინარეობს ეკონომიკური რეგულირების ახალი მოდელის ფორმირება.

მრავალრიცხოვანი გამოკვლევები მიუთითებს სახელმწიფოს აქტივობის ზრდის მკვეთრად გამოხატულ ტენდენციაზე.

უნდა ითქვას, რომ ჩვენი ქვეყნისათვის, მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული ინტერესი შეიძლება ჰქონდეს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების გამოცდილებას ვითარების ზოგიერთი მსგავსების გამო: ცხოვრების დაბალი დონე, სუსტად განვითარებული ეკონომიკა, მრეწველობის სანედლეულო სპეციალიზაცია. რეალურ პირობებში ჩვენთან, ისე როგორც სხვა განვითარებად ქვეყნებში, მხოლოდ სახელმწიფოს შეუძლია შეასრულოს ეროვნული ეკონომიკის მიზანმიმართული განვითარების მთავარი მამოძილიზებული ძალის როლი.

„მესამე სამყაროს“ ქვეყნების თანამედროვე სოციალ-ეკონომიკური თავისებურებების ანალიზი გვიჩვენებს სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის გაძლიერების ტენდენციას. ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს ჩარევა ორი ფორმით ხდება: საზოგადოებრივ კვლავწარმოებაში პირდაპირი მონაწილეობის ფორმით და მისი ამა თუ იმ მხარის ირიბი რეგულირების ფორმით. სახელმწიფოს პირდაპირი მონაწილეობა ხორციელდება საზოგადოებრივი პროდუქტისა და დაგროვილი საზოგადოებრივი სიმდიდრის, მათ შორის წარმოების საშუალებათა კვლავწარმოებაში. ეკონომიკის ამ ე.წ. სახელმწიფო სექტორის საქმიანობა, როგორც წესი, ექვემდებარება სამრეწველო ბაზის შექმნასა და განვითარებას მსხვილ კაპიტალდაბანდებათა ხარჯზე მიმდინარე სახელმწიფო მშენებლობის გზით. მრავალი მკვლევარი მიუთითებს პრაქტიკულად ყველა განვითარებად ქვეყანაში და-

ბალი რენტაბელობის, წამგებიანობის ან რესურსების არაუფექტიანი გამოყენების პრობლემების არსებობაზე სახელმწიფო სავარმოების მნიშვნელოვან ნაწილში.

მორე ფორმა – ირიბი რეგულირება ეხება ეკონომიკის ყველა წყობასა და სექტორს და იმავე ინსტრუმენტებითა და ბერკეტებით ხორციელდება, რაც განვითარებულ ქვეყნებშია – დაგეგმვა, საფინანსო, საკრედიტო, საგადასახადო და სავალუტო პოლიტიკა, ფასების კონტროლი, ინვესტიციური კანონმდებლობა და ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ზემოქმედების სხვა დონისძიებები.

ეკონომიკაში აქტიური სახელმწიფო ჩარევის მიზეზებია: მოპოვებული დამოუკიდებლობის დაცვის აუცილებლობა, მისთვის ეკონომიკური ბაზის შექმნა, განვითარების პრობლემების გადაჭრის დაწყება უცხოური მონოპოლიების საქმიანობის შეზღუდვის შემდეგ.

სამეცნიერო ეკონომიკურ ლიტერატურაში [4; 6] საკმაოდ ფართოდაა გაშუქებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონეებისა და პირობების ნიველირების ტენდენცია. მიმდინარეობს ინტერნაციონალიზაციის პროცესები, რისი ორი ფორმაც (ინტეგრაციული და ტრანსფორმული) ხელს უწყობს განსხვავებული ეკონომიკური სისტემების ყველაზე უფრო სიცოცხლისუნარიანი და კონკურენტუნარიანი ელემენტების ექსტერიტორიულ გაფრცვლებას. ამავე დროს, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სპეციფიკა კვლავაც რჩება მსოფლიო განვითარების მრავალფარიანტულობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მიზეზად.

ერთი ეკონომიკური სისტემიდან მეორეზე გადასვლა ჩვენთან ეკონომიკური კრიზისის პირობებში მიმდინარეობს. ზოგიერთი ავტორის აზრით, თუ უახლოეს ერთ-ორ წელიწადში ქვეყანაში არ გამოცოცხლდა ინვესტიციური საქმიანობა, ჩვენ ჩვენი ეკონომიკური განვითარებით შეიძლება ათწლეულებით უკან აღმოვჩნდეთ გადატყორცნილი და ხანგრძლივი დროის მანძილზე ვერ შევქმნათ ცხოვრების დონის ამაღლების ბაზა [5]. მართალია, ბოლო ხანს პრაქტიკულად შეჩერდა წარმოების დაცემა და ინფლაცია, მაგრამ ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლის

მიმართულებით გადამწყვეტი გარდატეხა მაინც არაა მიღწეული.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით და ქვეყნის განვითარების თანამედროვე ტენდენციებიდან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ზოგადი პრინციპები და ფუნქციები. აქ ამოსავალი წინამძღვარია ხელისუფლებისა და მართვის სახელმწიფო ორგანოების სამართლებრივი, ორგანიზაციული და სამეურნეო საქმიანობის ფორმებისა და მეთოდების სისტემა, რომელიც მიმართულია მთელი რიგი ეროვნული მეურნეობის ოპტიმალური და ეფექტიანი განვითარებისაკენ და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდისკენ, რაც ერთად აღებული წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებას.

ქვეყნის ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ძირითადი პრინციპები თანამედროვე ეტაპზე ამგვარად შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

1. ფუნქციების გამიჯვნა სახელმწიფოებრივი ხელისუფლებისა და მართვის ადგილობრივი ორგანოებს შორის.
2. რეგულირების ადმინისტრაციული და ეკონომიკური მეთოდების ოპტიმალურად შესამება;
3. რეგულირების ეკონომიკური და საციალური მხარეების დიალექტიკური ერთიანობა;
4. პროგნოსტიკული მიდგომა ინდიკატური დაგეგმვისა და პროგრამულ მიზნობრივი მეთოდებისა და სოციალური სტანდარტების გამოყენება;
5. სოციალურ-ეკონომიკური რეგულირების განაწილება სახელმწიფოებრივი ხელისუფლებისა და მართვის ორგანოებსა და ადგილობრივ ორგანოებს შორის.

სახელმწიფოებრივი ხელისუფლებისა და მართვის უმაღლესმა ორგანოებმა კანონების, ეკონომიკური, ადმინისტრაციული და ორგანიზაციული მეთოდების გამოყენებით უნდა უზრუნველყონ:

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა; ეროვნული მეურნეობის კომპლექსურად და ოპტიმალურად განვითარება მსოფლიო

ტენდენციების შესაბამისად; სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტის ფორმულირება სტრატეგიულ პლანში და უახლოეს პერსპექტივისათვის; ეკონომიკის ზრდის ახალი ხარისხი და მისი სოციალური ორიენტაცია; სამეწარმეო და ინვესტიციური საქმიანობის ლიცენზირება; ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესების დაცვა სხვა სახელმწიფოს წინაშე; ფასების შეთანხმებული პოლიტიკის გატარება; მომხმარებლისთვის მწარმოებლებს შორის არსებული კონკურენციის გაძლიერება; ეფექტიანი დასაქმება და მოსახლეობის მიგრაციის რეგულირება; მოსახლეობის სოციალური დაცვა; ბუნების დაცვა და ქვეყნის ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენება.

ქვეყნის ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ფუნქციების განხორციელებაში გამოყენებული უნდა იყოს: საფინანსო-საკრედიტო, საგადასახადო, საბიუჯეტო და ფასწარმოქმნის პოლიტიკა; სამეცნიერო-ტექნიკური, ინვესტიციური და სტრუქტურული პოლიტიკა; დემოგრაფიული და სოციალური პოლიტიკა, მათ შორის შრომისა და ხელფასის დარგში; ეკოლოგიური პოლიტიკა.

ამრიგად, არსებული რეალიების გათვალისწინებით აუცილებელია დამუშავდეს ინვესტიციური ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების სისტემა. ამ სისტემამ უნდა მოიცვას შემდეგი ელემენტები: კანონმდებლობის მიღება ინვესტიციური საქმიანობის შესახებ; მიწით და ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის და ინვესტიციური საქმიანობის უფლების მინიჭების პირობების შემუშავება; გადასახადებისა და საგადასახადო შედავათების სისტემის მიღება; მიზნობრივი ობლიგაციებისა და სესხების შემოღება-გამოშვება; ბიუჯეტური ინვესტიციების ახალი მიმართულებებისა და მეთოდების გამომუშავება; სახელმწიფო ფინანსური დახმარების გამოყოფა დოტაციების, სუბვენციების, ბიუჯეტური სესხების სახით, სესხების გამოყოფა და შედავათიანი მიზნობრივი დაკრედიტების გამოყენება საინვესტიციო საქმიანობის ყველაზე უფრო პრიორიტეტული მიმართულებებისათვის; ამორტიზაციის პოლიტიკის შეცვლა, მათ შორის ძირითადი ფონდების, მოწყობილობის და ა.შ. დაჩქარებული ამორ-

ტიზაციის გამოყენების სფეროს გაფართოების გზით; ეკოლოგიური, არქიტექტურული და სხვა მსგავსი კონტროლი; ანტიმონოპოლიური ღონისძიებები, რომლებიც რეგიონულ თავისებურებებს გაითვალისწინებს; პროდუქციის ლიცენზირება და კვოტირება; საგანგებო ზომების მიღება ბაზრის ფორმირების პერიოდში, საზოგადოებრივად გამართლებული დროებითი შეზღუდვების შემოღება; ქვეყნის გარეთ კაპიტალის დაბანდების წახალისება.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ჩვენი წარმოდგენით, ამაჯერად ყველაზე უფრო აქტუალურია ინვესტიციური ბაზრის ფორმირების პირველი რიგის ღონისძიებებისა და გზების განსახდერის პრობლემა. თანამედროვე მდგომარეობის და დასახულ ღონისძიებათა საბოლოო მიზნების გათვალისწინებით, ინვესტიციურ სფეროში ბაზარზე გადასვლის ძირითადი, კონცეპტუალური საფუძვლები ასე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

- აუცილებელია, თავისუფალი მეწარმე-ინვესტორების (ე.ი. დამკვეთთა) გაჩენის უზრუნველყოფა. დამკვეთთა ახალი ტიპი ხელს მოჰკიდებს არა უფასო სახელმწიფო კაპიტალურ დაბანდებათა ათვისებას, არამედ იზრუნებს ამა თუ იმ პროექტში თავისი (ან ნასესხები) სახსრების ეფექტიანად დაბანდებაზე. თანაც ის იქნება სავსებით თავისუფალი და მიღებულ გადაწყვეტილებებზე პასუხისმგებელი;

- განსახელმწიფოებრიობით და მეწარმეობის განვითარებით ჩნდებიან თავისუფალი მეწარმე-დამკვეთები. ამის უზრუნველყოფა შეიძლება სამშენებლო კომპლექსის საწარმოთა აქტიურად გარდაქმნით სააქციო საზოგადოებებად, მეწარმეობის სხვა ეფექტიან ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებად;

- ინვესტიციური საქმიანობის თავისუფალი სუბიექტების ფუნქციონირება შეუძლებელია შესაბამისი საბაზრო ინფრასტრუქტურის გარეშე. მისი განვითარება გულისხმობს კომერციული ბანკების ქსელის, ბირჟების, სავაჭრო სახლების, ტენდერული კომიტეტების, საშუამდგომლო, სარეკლამო და სადაზღვევო ფირმების შექმნას, საკრედიტო, სადაზღვევო და აუდიტორული

სისტემების განვითარებას, საგირაუნო ურთიერთობათა შემოღებას და ა.შ.

- ნებისმიერი თავისუფალი ეკონომიკა გულისხმობს საბაზრო ურთიერთობათა სახელმწიფო რეგულირებას. შესაძლოა, ეს იყოს შემოთავაზებული კონცეფციის ყველაზე აქტუალური ბლოკი, რადგანაც განახლების წარმართვის პარალელურად აუცილებელია მართვის ძველი სისტემის დემონტირება;

- ინვესტიციური ბაზრის ფორმირების კონცეფციის განხორციელება შეუძლებელია ახალი ადამიანების, ახალი ცოდნის, გამოცდილებისა და ჩვევების გარეშე. თუ რეალიებიდან გამოვალთ, ამ ბლოკს წამყვანი როლი ეკუთვნის, თუკი ამის უკან ვიგულისხმებთ კადრებისათვის საბაზრო ეკონომიკისა და მართვის ინტენსიურად და მასობრივად სწავლებას;

- და ბოლოს, წარმატების აუცილებელი პირობაა კრედიტის, ფასიანი ქაღალდების, ვალუტის, სამუშაო ძალის, საპროექტო და სხვა მომსახურების, მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების ბაზრების განვითარების ოპტიმალური, ურთიერთშესაღარიბის ტემპები. ჩანს, რომ გარდამავალ პერიოდში საჭირო გახდება მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების ბაზრის მეთვალყურეობისა და რეგულირების განსაკუთრებული სისტემა, სახელმწიფო შეკვეთების მშენებლობათა რესურსებით გარანტირებული მომარაგების შემოღება.

ხელისუფლებამ უნდა იტვირთოს განვითარების პროცესის ხელშეწყობის როლი, რადგანაც მისი ფუნქციაა ერთმანეთს შეუსაბამოს სიმძლავრეები და რესურსები. ხელისუფლებამ უნდა გაითვალისწინოს ამ ღონისძიებების გადაუდებელი აუცილებლობა, რომლებიც ადამიანური კაპიტალის შესაქმნელადაა საჭირო, განათლებისა და ინფრასტრუქტურების სახით [3]. გარდა ამისა, მთავრობას ევალება ინვესტიციებისათვის ბარიერების მოხსნისა და უფრო კეთილგანწყობილი ატმოსფეროს შესაქმნელად განახორციელოს შემდეგი ღონისძიებები: - ხელი შეუწყოს შემოსავლის უფრო სამართლიან განაწილებას. ეკონომიკური ზრდის, სოციალური სტაბილურობისა და ბაზრების გაფართოებისათვის საჭიროა საშუალო ფენის არსებობა, რომე

ლიც შედგება კარგად განათლებული და კარგად ანაზღაურებული სპეციალისტებისაგან; გაუმჯობესდეს სწავლისა და ტრენინგისათვის საჭირო საშუალებები. ეს გამოიწვევს უმუშევრობის შემცირებას, სამუშაო ძალის განვითარებას სოციალურ-ეკონომიკურ კიბეზე და უზრუნველყოფს შესაბამისი პროფესიონალების არსებობას; მოისპოს, ან მინიმუმამდე დავიდეს კორუფციის შესაძლებლობები. ბევრ ახლად შექმნილ ბაზარს ახასიათებს ფართოდ გავრცელებული კორუფცია, ამ შემთხვევაში ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორების ინტერესები თანხმდება; ნათლად უნდა ჩამოყალიბდეს, თუ რისთვისაა საჭირო უცხოური ინვესტიციები.

ამრიგად, გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა: თანამედროვე რეგულირების სისტემა საბაზრო და ადმინისტრაციული მეთოდების სინთეზია, მათი პროპორცია კი კონკრეტულ ვითარებაზეა დამოკიდებული. რაც უფრო მწვავეა სიტუაცია, რაც უფრო სერიოზულია კრიზისი, მით უფრო მაღალია ეკონომიკური რეგულირების სახელმწიფოებრივი მეთოდების როლი და მნიშვნელობა და პირიქით – რაც უფრო სტაბილურია ვითარება, მით უფრო მაღალია რესურსების განაწილების საბაზრო მექანიზმების როლი, ოღონდ სახელმწიფო მაინც ინარჩუნებს გარკვეულ ფუნქციებს ეკონომიკური და სოციალური რეგულირების სფეროში. ეს გასაგებიცაა: სახელმწიფოებრივი რეგულირების სიდიდე და სიმკაცრე წრფივადაა დამოკიდებული მინიმუმ ორ ფაქტორზე: ჯერ ერთი, არსებული რესურსების სიდიდეზე და, მეორე, მოქმედი კაპიტალისა და საზოგადოებრივი კვლავწარმოების წინააღმდეგობებისა და დეფორმაციების სიმწვავეზე.

ამასთან დაკავშირებით, არსებითი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებრივი კაპიტალის ნორმალური სტრუქტურის და ეკონომიკის ყველა დარგში კვლავწარმოების პირობების აღდგენას. ეს რთული ამოცანაა, მოითხოვს საკმაოდ დროს და მკაცრ სახელმწიფოებრივ რეგულირებას მთელი ამ დროის მანძილზე. აქედან ყველაზე უფრო არსებითად მიგვაჩნია ღონისძიებათა შემდეგი სამი ბლოკი: პირველი, ძირითადი კაპიტალის და, პირველ რიგში, მისი აქტიური ელემენტების კვლავწარმოების პი-

რობების აღდგენა. ამ მიზნით აუცილებელია წმინდა პროდუქციის ნაწილის დარგთაშორისი გადანაწილების ოპტიმიზირება ფასების სისტემის მეშვეობით და კაპიტალდაბანდებათა საერთო-საზოგადოებრივი სისტემის ჩამოყალიბება სხვადასხვა ფორმით, რომელთა შორისაცაა სპეციალური საინვესტიციო ბიუჯეტი და ამ დარგში საგადასახადო და საკრედიტო შეღავათების სისტემა; მეორე, საზოგადოებრივი კაპიტალის ფულად-სასესხო ნაწილის აღდგენა. ეს დიდ დროს მოითხოვს და დამოკიდებულია ნამდვილი კაპიტალის აღდგენისა და კვლავწარმოების მსვლელობაზე, აგრეთვე, საზღვარგარეთ კაპიტალების გადინების დამამუხრუჭებელი ღონისძიებების ეფექტიანობაზე; მესამე, შემოსავლების განაწილების დეფორმირებული სტრუქტურის ფორსირებულად მოდერნიზებაზე, რადგანაც არსებული სტრუქტურა მჭიდროდ უკავშირდება დანაზოგებისა და მათი გამოყენების დეფორმირებულ სისტემას და მკაცრად ზღუდავს როგორც პირად სამომხმარებლო, ისე საინვესტიციო მოთხოვნას.

ამ ასპექტით დიდი მნიშვნელობა აქვს საბიუჯეტო დაფინანსების სისტემას, მის როლს წმინდა ან საბოლოო პროდუქციის ნაწილის გადანაწილების საქმეში. აშკარაა, რომ ამის მასშტაბები სხვადასხვა ქვეყანაში ერთნაირი არ იქნება და ეს პირველ რიგში დამოკიდებულია სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეზე, მის კონკრეტულ ეტაპზე და გადასატრედი პრობლემების ხასიათზე. არსებითი მნიშვნელობის მქონეა ის, თუ რა პრინციპებზე იქნება აგებული საბიუჯეტო მექანიზმი, მისი შემოსავლების მობილიზაცია და მათი განაწილებისა და გამოყენების სისტემა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იგი მთლიანად საზოგადოების ინტერესებზეა დაქვემდებარებული თუ დიდი ბიზნესის გაბატონებული წრეების ჯგუფურ ინტერესებს ანიჭებს უპირატესობას.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების სისტემის განმტკიცება და მისი ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დონის ამაღლება. ეს იმიტომ, რომ სახელმწიფომ სერიოზულად შეასუსტა, ხშირ შემთხვევა-

ში კი საერთოდ თქვა უარი მისი ამ უალტერნატივო ფუნქციების შესრულებაზე. ეკონომიკაში სერიოზულად დაქვეითდა მართვადობის დონე, ხოლო თუ სადმე და ოდესმე ხდებოდა ეკონომიკის რეგულირება, ეს პირველ რიგში მიმართული იყო არა მდგრადად და დაბალანსებულად განვითარებისთვის პირობების შექმნისკენ, არამედ ცალკეული ოლიგარქიული ჯგუფების ინტერესებით იყო ნაკარნახევი. ფაქტები გვიჩვენებს, რომ რეფორმების ვითარებაში სწრაფად გამდიდრების ერთ-ერთი მთავარი პირობა იყო შესაბამის მუწარმეთა წრეების სიახლოვე და მათი კავშირები სახელმწიფო აპარატთან და, პირველ რიგში, მისი უმაღლესი ეშელონების მოხელეებთან. ბიუროკრატის ტოტალური კორუმპირებულობა ეკონომიკური რეფორმების იმანენტურ ნიშან-თვისებად იქცა. მაშასადამე, საუბარია კერძო ბიზნესისა და საერთოეროვნული, საერთოსახელმწიფოებრივი ინტერესების თანაფარდობაზე. კრიზისიდან თავის დასაღწევად სასიცოცხლოდ აუცილებელია, კერძო კაპიტალის ინტერესები საერთოეროვნულს დაექვემდებაროს, რადგანაც ამის საპირისპირო ვარიანტი გზას უკეტავს კრიზისიდან გამოსვლას.

როგორც პრაქტიკამ გვიჩვენა, წინათ გამოყენებულ სახელმწიფო ეკონომიკურ პოლიტიკას არ აღმოაჩნდა იმ ამოცანების გადაჭრის უნარი, რომლებიც უკავშირდებოდა რეფორმების პროგრამის რეალიზებას, უმცირეს ეკონომიკურ დანახარჯებს და სოციალურ დანაკარგებს. უფრო მეტიც, ეს პოლიტიკა იმის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გამოდგა, რომელმაც გააღრმავა და გააჭიანურა კრიზისი. ამ დროს დამღუპველი როლი ითამაშა ჩიკაგოს სკოლის წარმომადგენლების მიერ გაგებულ მონეტარისტული მოდელის ერთგულებამ. საქმე ისაა, რომ საბაზრო მექანიზმებით გამოწვეული კრიზისიდან გამოსვლა შეუძლებელია ისევ და ისევ და მხოლოდ რეგულირების მეთოდების მეშვეობით.

მსოფლიო გამოცდილებამ დაადასტურა და მრავალრიცხოვანმა თეორიულმა გამოკვლევებმაც გვიჩვენა (კეინსური მიდგომებით დაწყებული და საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის ექსპერტების ბოლოდროინდელი კვლევებით

დამთავრებული), რაც უფრო ნაკლებია არსებული რესურსების მოცულობა, მით მეტი პასუხისმგებლობა ეკისრება სახელმწიფოს და მის ეკონომიკური რეგულირების ორგანოებს: სწორედ მათი ვალია შეზღუდული რესურსების რაციონალურად, ეკონომიკურად და სოციალური თვალსაზრისით სწორად განაწილება და გამოყენება, რადგანაც ამ ამოცანის შესრულება არ ძალუძთ წმინდა საბაზრო მექანიზმებს.

ლიტერატურა:

1. მოლქერი კ. ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი საკანონმდებლო სტრუქტურები. *ეკონომიკური რეფორმები დღეს*, 1999, № 1.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. т-37.
3. ვერნორი რ. სახელმძღვანელო გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის. *ეკონომიკური რეფორმები დღეს*, 1999, № 1.
4. ოთინაშვილი რ. სახელმწიფო რეგულირების თავისებურებები. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი. ბიულეტენი. 2001, № 62.
5. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაიძე თ. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი, 2000.
6. ასათიანი რ. საქართველოს ფინანსური კრიზისი და ტრანზიტული პროცესების მაკროეკონომიკური რეგულირება. – შრომები: საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი, საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2000.

DEVELOPMENT OF STATE INFLUENCE FORMS AND METHODS ON THE INVESTMENT MARKET

Lamara Qoqiauri

I. Javakhishvili Tbilisi State University

2, University St, 0102, Tbilisi, Georgia

Summary. Methodological problems of State regulation function and the development of investment market is a part of the system methods of regulation in whole investment sphere, which in it's turn mustn't be considered a part from the problems of State regulation in whole economics. The mechanism of State regulation economics has Shaky and evolutionary character.

During the last ten years interchangment process of State regulation types on the basis of new unconservative conception is obvious. The cause of denationalization and deregulation is pursued – replacing one kind of property for with another. At the same time State deviation from the regulation is still observed.

In the market conditions high role of the State in the process of capitalization is caused by uncertainly of expectation especially concerning to the long – term contribution of means.

In general – nowadays investment difficulties existed in Georgia is to be overcome by immediate collaboration of government, in public wealth saving process, as an initiator and guarantee.

Government should take as a direct part in investment process as well as indirect in the process of finance regulation.

In this case it'll be possible to finish production assignation, to raise investment activity and increase economic stability.

РАЗВИТИЕ ФОРМ И МЕТОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ РЫНОК

Ламара Кокнаური

Тбилисский Государственный Университет

им. И. Джавахишвили

Тбилиси, 0102, ул. Университетская 2

Резюме. Методологические проблемы государственного управления, функционирования и развития инвестиционного рынка являются частью системы методов регулирования всей инвестиционной сферы, которые, в свою очередь, нельзя рассматривать в отрыве от проблемы государственного регулирования всей экономики.

В инвестиционной сфере в последнее десятилетие происходит смена типа государственного регулирования на базе новых неоконсервативных концепций. Проводится курс на денационализацию и дерегулирование, смену одной формы собственности другой. При этом наблюдается отход государства от всеобъемлющего регулирования.

В условиях рынка повышение роли Государства в процессе капиталообразования обусловлено неопределенностью ожиданий субъектов рынка, особенно в отношении результатов долгосрочного вложения средств, и, как следствие, слабой устойчивостью предлагаемых показателей состояния товарных рынков и тем более рынка капитала. Ожидаемая финансовая конъюнктура может быть «подказана» в итоге целенаправленного государственного вмешательства. Последнее связано как с прямым участием государства в инвестиционном процессе, так и косвенным регулированием финансовых потоков.

На сегодняшний день существующие в Грузии инвестиционные барьеры преодолимы при прямом участии государства в качестве инициатора, и гаранта. Тогда удастся покончить с производственной стагнацией и повысить инвестиционную активность, также устойчивый экономический рост.

ადრიცხვის სრულყოფის ზოგიერთი საკითხი ახალი ანგარიშთა გეგმის მიხედვით

ლევან გრიგალაშვილი

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო
 0162, თბილისი, ირ. აბაშიძის ქ. №70

შემოვიდა: 2003 წლის 20 ივლისს

რეზიუმე. სტატიაში აღნიშნულია, რომ ბუღალტრული ადრიცხვა-ანგარიშგების ნორმატიული რეგულირების სფეროში ანგარიშთა გეგმას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. განვიხილოთ პერიოდში მისი სტრუქტურა რამდენჯერმე შეიცვალა. ანგარიშთა გეგმა გარკვეულწილად ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკასაც კი ასახავს.

საქართველოში საბუღალტრო ადრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლამ გამოიწვია შესაბამისი ანგარიშთა გეგმის შემუშავებისა და დამტკიცების აუცილებლობა; ახალი ანგარიშთა გეგმის დამახასიათებელ თავისებურებად მიიჩნევა ის, რომ მასში აღარ არის აქტიურ-პასიური ანგარიშები, გაზრდილია ანგარიშთა რაოდენობა, აქტივები და პასივები წარმოდგენილია პერიოდიზაციის პრინციპით; მატერიალური მარაგების ადრიცხვაში გამოყენებულია მუდმივი და პერიოდული მეთოდები, აგრეთვე ხარჯების ეკონომიკურ და ფუნქციონალური კლასიფიკაცია; საწარმოებს უფლება ენიჭებათ თავიანთი საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე შემოიღონ დამატებითი ანგარიშები და სხვ.

ავტორი მიუთითებს ანგარიშთა გეგმის ზოგიერთ ნაკლოვანებაზე, კერძოდ, „საეჭვო მოთხოვნების კორექტირების“ ანგარიშში აქტიური ანგარიშების ჯგუფში არ უნდა იყოს შეტანილი, ხოლო დაუმთავრებელი წარმოების ანგარიში შეტანილი უნდა იყოს „საოპერაციო ხარჯების“ ჯგუფში. ძირითადი საშუალებების ცვეთა წარმოდგენილი უნდა იყოს ერთი ანგარიშით. ფი-

ნანსური იჯარით აღებულ ძირითად საშუალებებს მიკუთვნებულ
 უნდა ჰქონდეს ცალკე ანგარიში და ა. შ.

შემოთავაზებული წინადადებების განხორციელება თავის
 მხრივ ხელს შეუწყობს აღრიცხვის გამარტივებას და აამაღ-
 ლებს მიღებული ინფორმაციის სანდოობის დონეს.

* * *

ბუღალტრული აღრიცხვა როგორც მეცნიერება და პრაქტი-
 კული საქმიანობა დიდი ხნის წინათ წარმოიშვა, რომელსაც სა-
 ფუძველი ცნობილმა იტალიელმა მოღვაწემ ლუკა პაჩოლიმ და-
 უდო. საბუღალტრო აღრიცხვაში ანგარიშთა გეგმას, ანუ ანგა-
 რიშთა გარკვეულ სისტემას უმთავრესი ადგილი უჭირავს. ფარ-
 თო გაგებით ბუღალტრული აღრიცხვა ანგარიშთა გეგმის (სის-
 ტემის) გარეშე პრაქტიკულად არ არსებობს.

საქართველოში საბუღალტრო აღრიცხვის მწყობრ სისტე-
 მად ჩამოყალიბებას დიდად შეუწყო ხელი რუსეთში აღრიცხვის
 განვითარებამ. თავად რუსეთში კი ორმაგი ბუღალტერიის იდე-
 ით დაინტერესება, როგორც ამას ცნობილი რუსი მეცნიერი,
 ბუღალტრული აღრიცხვის ისტორიის მკვლევარი პროფესორი
 ი. სოკოლოვი წერს XVIII საუკუნეში შეინიშნება [1]. ეს მას
 შემდეგ, როცა სამი წიგნი გადმოითარგმნა: ფრანგულიდან –
 „ტორგ ამსტერდამსკი“, ინგლისურიდან – „კომერციის გასაღები“
 და გერმანულიდან – „დარიგებანი რუსი ვაჭრებისათვის.“

საბჭოთა პერიოდში და მის შემდეგ ბუღალტრული აღრიც-
 ხვის ანგარიშთა გეგმა გარკვეულ ცვლილებებს განიცდიდა.
 ასე მაგალითად, 20-იანი წლების შემდეგ იგი გამოიცა 1940
 1955, 1985, 1992 წლებში. საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ეკო-
 ნომიკის სფეროში გამოცემულ ნორმატიულ აქტებს შორის ან-
 გარიშთა გეგმა ზოგადად ჩვენი აზრით, უნიკალური დოკუმენ-
 ტია, რომლის მნიშვნელობაც საწარმოს საქმიანობის გაშუქები-
 სას განუზომლად დიდია. თუ სხვადასხვა პერიოდის ანგარიშთა
 გეგმის სტრუქტურებს ერთმანეთს შევადარებთ, ნათლად იკვე-
 თება, რომ იგი ასახავს ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკას, მაგა-

ლითად, 1930 წლიდან სსრ კავშირის ყველა ოფიციალურ საბუღალტრო დოკუმენტში ტერმინი „კაპიტალი“ ამოღებული იქნა და იგი შეიცვალა „ფონდით.“ საქართველოს სინამდვილეში აღნიშნული ტერმინი ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმაში 1997 წელს კვლავ აღსდგა.

1999 წლის 5 თებერვალს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვის რეგულირების შესახებ.“ ამ კანონით ოფიციალურად საქართველოს სტანდარტებად აღიარებული იქნა საერთაშორისო სტანდარტები. ამან თავის მხრივ გამოიწვია ახალი ანგარიშთა გეგმის მიღების აუცილებლობა, რომელიც შესაბამისობაში იქნებოდა საერთაშორისო სტანდარტებთან. უნდა აღინიშნოს, რომ საბუღალტრო აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში არაფერია ნათქვამი ანგარიშთა გეგმის შესახებ (მაშინ როდესაც მოცემულია ბალანსის, მოგება-ზარალის ანგარიშის, ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშის ზოგადი სტრუქტურები), რაც ერთერთ ნაკლოვან მხარედ უნდა მივიჩნიოთ.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით ცალკეულ საწარმოს შეუძლია დამოუკიდებლად შეიმუშაოს მისთვის საჭირო ანგარიშთა გეგმა, მაგრამ დღევანდელ პირობებში, საქართველოში ეს ვერ გაამართლებს, ამიტომ ტიპიური ანგარიშთა გეგმის სტრუქტურის შემოღება ობიექტურ აუცილებლობას წარმოადგენს. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით საქართველოს პარლამენტთან არსებულმა ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისიამ 1999 წლის 12 აგვისტოს დაამტკიცა ახალი ანგარიშთა გეგმა, რომელიც განსხვავებულია საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ 1992 წელს დამტკიცებული ანგარიშთა გეგმისაგან.

იმისთვის, რომ უფრო უკეთ დავახასიათოდ ანგარიშთა გეგმის დადებითი და უარყოფითი მხარეები, უპრიანია მიმოვიხილოთ წინამორბედი.

1992 წლის ანგარიშთა გეგმისათვის დამახასიათებელია, რომ იგი ძირითადად ემყარება ადრე მოქმედი ანგარიშთა გეგმის სტრუქტურებს, 75 პირველი რიგის ანგარიშს, ამდენივე მე-

ბის თანმიმდევრობაში შეიძლება არსებული წესის შენარჩუნება, რომელიც გააიოლებდა მის გამოყენებას.

განვიხილოთ ანგარიშთა ცალკეული ჯგუფები. ფულადი საშუალებები მოცემულია 1100 და 1200 ჯგუფის ანგარიშებში, რომელიც დაყოფილია ეროვნულ და უცხოურ ვალუტებში გამოსახულ საშუალებებად. აქ სიახლეს წარმოადგენს უცხოური ვალუტის აღრიცხვა განთავსების მიხედვით, რომელიც დადებით მომენტად უნდა მივიჩნიოთ. ამასთანავე მეტი ინფორმაციულობის მიზნით უპირანი იქნება ამ ჯგუფში შემოდებული იქნეს ისეთი ანგარიშები, როგორიცაა აკრედიტივები, საჩეკო წიგნაკები, ფულადი დოკუმენტები, ფულადი საშუალებები გზაში.

1300 და 2400 ჯგუფის ანგარიშები მოცემულია შესაბამისად „მოკლევადიანი“ და „გრძელვადიანი“ ინვესტიციების სახელწოდებით. ეს სახსრები ფაქტიურად წარმოადგენენ ფინანსურ დაბანდებებს, ამიტომ „მეწარმეთა შესახებ“ კანონთან და წინამორბედ ნორმატიულ აქტებთან ტერმინოლოგიური თავსებადობის უზრუნველყოფის მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მათ ეწოდოს „მოკლევადიანი“ და „გრძელვადიანი“ ფინანსური დაბანდებანი.

მოკლევადიანი მოთხოვნების ჯგუფში მოცემულია ანგარიშში 1415 „საეჭვო მოთხოვნების კორექტირება.“ ამ ანგარიშის ფუნქციას მოქმედი ანგარიშთა გეგმით ასრულებდა 82 ანგარიშში „საეჭვო ვალების რეზერვი.“ მიგვაჩნია, რომ საეჭვო ვალები მოთხოვნების სახით არ უნდა იყოს წარმოდგენილი. ამ ანგარიშის ფუნქცია რეზერვების შექმნაა სამეურნეო წლის მოგებიდან, რომელიც ერთის მხრივ, ნიშნავს დაზღვევას მოსალოდნელი ზარალისაგან, მეორეს მხრივ, ზღუდავს დივიდენდების გაცემას ფინანსური სიძნელეების თავიდან აცილების მიზნით. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე იგი მოკლევადიანი მოთხოვნების 1400 ჯგუფიდან გადატანილ უნდა იქნეს 5400 ჯგუფში, მიეკუთვნოს შიფრი 5440 და ეწოდოს „საეჭვო მოთხოვნების რეზერვი“. გარდა ამისა, ანგარიშთა გეგმის განმარტებაში აღნიშნულია, რომ იგი არის პასიური ანგარიში. აქედან გამომდინარე,

იგი აქტიური ანგარიშების ჯგუფში არ უნდა იყოს წარმოდგენილი.

სასაქონლო-მატერიალური მარაგები მოცემულია 1600 ჯგუფში, რომელიც თავის მხრივ წარმოდგენილია „საქონლის“, „ნედლეული და მასალების“, „დაუმთავრებელი წარმოების“, „მზა პროდუქციის“ და „სხვა სასაქონლო-მატერიალური მარაგების“ ანგარიშებით.

აღსანიშნავია, რომ საბუღალტრო აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში და შესაბამისად ახალ ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმაში მოცემული არ არის ბრუნვაში მყოფი ისეთი ფასეულობების აღრიცხვის წესები, როგორცაა მცირეფასიანი და სწრაფცვეთადი საგნები. მათი რაოდენობა ზოგჯერ დიდ თანხებს აღწევს. ამიტომ ჩვენი აზრით საჭიროა „მცირეფასიანი და სწრაფცვეთადი საგნები“ ანგარიშთა გეგმაში და შესაბამისად ბალანსშიც ცალკე მუხლების სახით იყოს წარმოდგენილი.

უპრიანია ცალკე შევჩერდეთ „დაუმთავრებელი წარმოების“ ანგარიშის „სასაქონლო-მატერიალური მარაგების“ ჯგუფში გაერთიანების საკითხზე. საქმე იმაშია, რომ დაუმთავრებელი წარმოების სტრუქტურა თავისი ეკონომიკური შინაარსით მარტო მატერიალურ საშუალებებს არ მოიცავს. დანახარჯების აღრიცხვის მეთოდებიდან გამომდინარე (მუდმივი თუ პერიოდული) იგი შეიძლება მოიცავდეს შრომის ანაზღაურების თანხებს, სოციალური დაზღვევის ანაზღაურებებს, ძირითადი საშუალებების ამორტაზაციას და ა.შ. აქედან გამომდინარე „დაუმთავრებელი წარმოების“ ანგარიში შეტანილი უნდა იქნეს არა „სასაქონლო-მატერიალური მარაგების“, არამედ საოპერაციო ხარჯებში „რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების“ ჯგუფში.

ძირითადი საშუალებების ჯგუფში მოცემულია ცხრა დასახელების ანგარიში. ამდენივე ანგარიშია განკუთვნილი ძირითადი საშუალებების ცვეთის აღსარიცხავად. მიგვაჩნია, რომ ისინი ერთი ანგარიშით იქნეს წარმოდგენილი, მაგრამ, თუ მაინც ცალ-ცალკე ანგარიშებს გამოვყოფთ, საჭიროა ლიზინგით აღებული ძირითადი საშუალებების გამოყოფა, რადგან, ასეთი ინ-

ფორმაცია არანაკლებ საინტერესოა საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში. შესაძლებელია აგრეთვე „არამატერიალური აქტივებისა“ და „არამატერიალური აქტივების ცვეთის“ ანგარიშების გაერთიანება ცალ-ცალკე ერთი ანგარიშის სახით.

ანგარიშთა გეგმაში განსაკუთრებულ სიახლეს წარმოადგენს ფინანსური შედეგების განსაზღვრის მექანიზმი მატერიალური მარაგების მუდმივი და პერიოდული აღრიცხვის პირობებში. საჭიროა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა ბუღალტრული აღრიცხვა მატერიალური მარაგების მუდმივი აღრიცხვის პრინციპს იყენებდა. მარაგების აღრიცხვის ორ ზემოაღნიშნულ მეთოდთან უშუალოდაა დაკავშირებული ხარჯების აღრიცხვის მეთოდები. პირველ შემთხვევაში გამოიყენება „დანახარჯების ფუნქციური მეთოდით აღრიცხვა“, ხოლო მეორეში „ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით“ აღრიცხვა.

ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით აღრიცხვა გულისხმობს მათ ანგარიშებში დაჯგუფებას წარმოების ტექნოლოგიური პროცესებისა (მაგალითად ძირითადი წარმოება, დამხმარე წარმოება და ა. შ.) და წარმოების სახეების მიხედვით.

ეკონომიური შინაარსის მიხედვით, დანახარჯების დაჯგუფება გულისხმობს ისეთ ელემენტებს, როგორცაა პირდაპირი ხარჯები მასალებზე, პირდაპირი ხარჯები ხელფასზე და სხვა.

ამ მეთოდებით აღრიცხვისათვის შემოღებულია ანგარიშთა სპეციალური ჯგუფები. პირველ შემთხვევაში აღრიცხვის მეთოდოლოგია იგივეა, რაც აქამდე მოქმედი ანგარიშთა გეგმით იყო გათვალისწინებული. კერძოდ, გამოშვებული პროდუქციის თვითღირებულების საკალკულაციო ანგარიშებად გამოყენებული იქნება 1630 ანგარიში – „დაუმთავრებელი წარმოება“, ხოლო ადმინისტრაციული სამმართველო ხარჯების აღსარიცხავად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს 7400 ანგარიში იგივე დასახელებით – „ადმინისტრაციულ-სამმართველო ხარჯები“.

ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ანგარიშთა დაჯგუფებისა და ფინანსური შედეგების განსაზღვრის პრაქტიკის დაწესების პირველი მცდელობა საქართველოში იყო „მეწარმეთა შესახებ“ კანონში განსაზღვრული წესების შემოღება. იგი კა-

ნონით კი იქნა მიღებული, მაგრამ, არ არსებობდა შესაბამისი აღრიცხვის სისტემა. ამის გამო ამ მეთოდმა საქართველოში ფეხი ვერ მოიკიდა. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება გავაკეთოთ ზოგადი დასკვნა, რომ, როდესაც ამა თუ იმ სფეროში რეფორმას ვახორციელებთ და სიახლე შემოგვაქვს, ყველაფერი უნდა გავითვალისწინოთ და სათანადო მექანიზმებიც შევქმნათ, წინააღმდეგ შემთხვევაში შედეგი არ იქნება.

ორივე ზემოაღნიშნულ მეთოდს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები გააჩნია. მაგალითად, ფუნქციური მეთოდით ხარჯების აღრიცხვისას მათზე კონტროლის განხორციელების მეტი შესაძლებლობები არსებობს. დაინტერესებულ მხარეს შეუძლია ნებისმიერ მომენტში განსაზღვროს მატერიალურ ფასეულობათა ნაშთები და ა.შ. ეკონომიკური დანიშნულებით ხარჯების აღრიცხვისას მარაგების ოპერატიული მართვა ძნელდება და კონტროლის დამატებითი მექანიზმებია საჭირო, სამაგიეროდ იგი ტექნიკური თვალსაზრისით მარტივია და ნაკლებ შრომით დანახარჯებს მოითხოვს. ამის შესახებ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში აღნიშნულია, რომ „ამ მეთოდის გამოყენება მოსახერხებელია ძალიან მცირე საწარმოებში“ [3]. იგივე აზრს გამოთქვამენ პროფ. რ. მიულენდორფი და მ. კარენბაუერი— „ამ მეთოდის გამოყენება იმ საწარმოებში, რომლებიც რამდენიმე სახის პროდუქციას უშვებენ, არ იძლევა საშუალებას განისაზღვროს მოგება პროდუქციის ცალკეული სახეების მიხედვით, ამიტომ, იგი სასარგებლოა მხოლოდ იმ საწარმოებში, რომლებიც ერთი დასახელების ნაწარმს ამზადებენ“ [4].

ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ხარჯების აღრიცხვისათვის ანგარიშთა გეგმაში გათვალისწინებულია 7100 „რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება“ და 7200 „რეალიზებული საქონლის თვითღირებულება“ ჯგუფის ანგარიშები. აქ მთავარი პრინციპი ის არის, რომ ხარჯებად აღიარებულია არა უშუალოდ დახარჯული მასალები, ნედლეული, საქონელი და ა.შ., არამედ მათ შენაძენზე გაწეული ხარჯები. აღნიშნული საკითხები ჩვენს ეკონომიკურ ლიტერატურაში სათანადოდ არ

არის გაშუქებული. ახალი ანგარიშთა გეგმის მიხედვით ამ შემთხვევაში უნდა გამოვიყენოთ ბუღალტრული აღრიცხვის შემდეგი მეთოდოლოგია: „შექმნილი საქონელი“ აისახება 7210 ანგარიშის „გაყიდული/შექმნილი საქონელი“ დებეტში და შესაბამისი მოკორესპონდენტო ანგარიშის კრედიტში. საანგარიშო პერიოდის ბოლოს საქონლის ინვენტარიზაციის საფუძველზე ახდენენ საქონლის ნაშთის დადგენას. თუ საქონლის ნაშთი საანგარიშო პერიოდის ბოლოს მეტია ვიდრე ის იყო პერიოდის დასაწყისში, ნამეტი თანხა აისახება 1610 ანგარიშის „საქონელი“ დებეტში და 7290 ანგარიშის „მარაგის კორექტირება“ კრედიტში. იმავედროულად მარაგის კორექტირების ანგარიში და შექმნილი საქონელის ანგარიში იხურება „მოგება-ზარალის“ ანგარიშთან კორესპონდენციით, რითაც ვლინდება საბოლოო ფინანსური შედეგი. ამასთან მიგვაჩნია, რომ როდესაც საქმე გვაქვს მცირე საქონელბრუნვასთან აღრიცხვის მეთოდოლოგია შესაძლებელია ისე გაგამარტივოთ, რომ საერთოდ არ გამოვიყენოთ 7290 „სასაქონლო-მატერიალური მარაგების კორექტირება“, 7210 „გაყიდული/შექმნილი საქონელი“ და 6110 „შემოსავალი რეალიზაციიდან“ ანგარიშები. ამ ანგარიშების ფუნქციები შეიძლება შეუთავსდეს 1610 „საქონელი“ და 5330 „საანგარიშგებო პერიოდის მოგება-ზარალი“ ანგარიშებს.

გარდა ზემოაღნიშნულისა მოქმედი ანგარიშთა გეგმის მიმართ გაგვაჩნია სხვა მოსაზრებანიც, რომელიც სხვა პერიოდულ გამოცემებში იქნება წარმოდგენილი.

ლიტერატურა:

1. Соколов Я. В. Принципы бухгалтерского учёта. – Бухгалтерский учёт, 1996, № 2.
2. ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის წინასიტყვაობა. – ბუღალტრული აღრიცხვა, 1999, № 7-8.
3. ბასს-1, ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები. თბილისი, საქართველოს ბუღალტრული ინსტიტუტი.

ველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის გამომცემლობა, 2000.

4. Мюллендорф Р., Карренбауер М. Производственный учёт. Москва, ЗАО «ФБК-ПРЕСС», 1996.

ON SOME ISSUES OF THE IMPROVEMENT OF ACCOUNTING ACCORDING TO THE NEW CHARTS OF ACCOUNTS

Levan Grigalashvili

Ministry of Finance of Georgia

70, Irakli Abashidze st. 0162, Tbilisi, Georgia

Summary. It is suggested in the paper that the charts of accounts keep one of the most significant places in the field of normative regulation of accounting. It's structure has been changed several times through the recent period. It should be noticed that charts of accounts somehow demonstrate the economic policy in the country.

The process of transmission to the international standards of accounting in Georgia has caused the necessity of elaboration and improvement of the corresponding charts of accounts. The major characterization of the current charts of accounts is that they do not include active and nominal accounts, the number of accounts is increased, assets and liabilities are differentiated by the principle of division into periods, constant and periodic methods are in use for the process of registration of inventories together with the economic and functional classification of expenditures. The companies are given the right to adopt the supplementary accounts according to the specification of their activities.

In the given work the author indicates to some of the shortcomings of the current chart of accounts, namely, the account "on the correction of the doubtful demands" should not be included in the group of active accounts

and the account of incomplete production should be included in the group of "the operational expenses". The depreciation of the fixed assets must be represented by one account. Separate account should be determined for the financial leasehold fixed assets and so on. The realization of the suggested proposals will make it possible to simplify the system of accounting and will increase the level of the reliability of the received information.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА ПО НОВОМУ ПЛАНУ СЧЁТОВ

Леван Григалашвили

Министерство финансов Грузии.

Тбилиси, 0162, ул. Абашидзе 70

Резюме. В статье отмечается, что в системе нормативного регулирования бухгалтерского учёта и отчётности, план счётов имеет важное значение, в нём в определённой степени отражается экономическая политика страны.

Переход Грузии на международные стандарты бухгалтерского учёта вызвал необходимость разработки и утверждения нового плана счётов.

Характерной чертой настоящего плана счётов является то, что в нём не существуют активно-пассивные счета, увеличены количества счётов, активы и пассивы предоставлены по принципу периодизации, в учёте материальных запасов применяются методы постоянного и периодического учёта, а также экономическая и функциональная классификация затрат. Исходя из специфики деятельности, предприятия имеют право вводить дополнительные счета и т. д.

Автор указывает на некоторые недостатки действующего плана счетов, в частности: – счет «Корректировки сомнительных требований»,

не должен быть внесён в группу активных счетов, а счет «Незавершенного производства» в группу «материальных запасов». «Износ основных средств» должен быть представлен одним счётом. Основным средствам, взятым под финансовую аренду должен быть присвоен отдельный счёт и т.д.

Осуществление предлагаемых предложений, в свою очередь, будет способствовать упрощению учёта и повышению уровня достоверности полученной информации.

Levan Grigalashvili

Ministry of Finance of Georgia

70, Irakli Abashidze st. 0162, Tbilisi, Georgia

ლევან გრიგალაშვილი

საქართველოს ფინანსთა სამსახური

თბილისი, ირაკლი აბაშიძის ქ. 70

Summary. It is suggested in the paper to simplify the system of accounts by taking the following measures:

1. To transfer the account of "Work in Progress" to the group of "Material Reserves". The account of "Depreciation of Fixed Assets" should be presented by one account. The main means taken on financial lease should be assigned a separate account and so on.

The implementation of the proposed proposals, in turn, will contribute to the simplification of accounting and the improvement of the reliability of the information obtained.

Характерной чертой настоящей работы является упрощение системы счетов путем принятия следующих мер:

1. Перенести счет «Незавершенное производство» в группу «материальных запасов». Счет «Износ основных средств» должен быть представлен одним счётом. Основным средствам, взятым под финансовую аренду должен быть присвоен отдельный счёт и т.д.

Осуществление предлагаемых предложений, в свою очередь, будет способствовать упрощению учёта и повышению уровня достоверности полученной информации.

EXTERNAL DEBT FINANCING: EFFECT ON THE SYSTEMATIC RISK OF THE FIRMS¹

Y. Lal Mahajan

Monmouth University
West Long Branch
New Jersey 07764-1898 USA

Received: March 20, 2002

Summary. This research is meant to ascertain the fundamental reasons for the changes in the value of the issuing firms. Assuming there are net present value projects, the firms issue different kind of securities including debt to finance these NPV projects. To the best of their knowledge, if these projects were undertaken, it would be in correspondence with the fundamental goal of maximizing the value of the firm. In this regard the issuance of any security or debt should result in increasing relative value of those firms' stock.

The current author had found in earlier research studies that for a sample of straight debt issues the relative value of the firms, on average, did not change statistically. The value of convertible debt issuing firms on the other hand *decreased* statistically. Furthermore, the high convertible debt issuing firms lost more in value than their counterpart, low convertible debt issues. The current paper examines whether the loss in value for convertible debt issues and statistically little gain in the value of straight debt issues is because of a change in equity beta which had been shown at least theoretically that equity beta increases at the issuance of corporate debt. It was found that compared to the corresponding control firms, the equity beta for the convertible debt issues did not change statistically. This may be due to the mean reversion tendency of beta. For the convertible debt with high conversion ratio issues and low conversion ratio issues, the change in beta

¹ The author would like to thank anonymous referees for their helpful comments and the Business Council at Monmouth University for partially funding this research.

was statistically insignificant. Similarly for the straight debt issues, there was no significant increase in beta. As both convertible debt and straight debt are leverage increasing, we should have expected, a la Hamada, for the equity beta to increase statistically. Our research demonstrates that despite the increase in leverage, there was no significant change in the equity beta of the issuing firms. The loss in value of the convertible debt-issuing firms thus is not due to the changes in beta, it could be due to several other factors, which would become a topic for another research paper.

* * *

INTRODUCTION

The relative loss of wealth at the issuance of convertible debt and practically no gain at the issuance of straight debt cast a doubt on the well-known Modigliani-Miller (1963) proposition where they have empirically demonstrated that because of tax advantage of debt in the IRS code, the debt issuing firms are likely to increase their relative wealth and increase the price of their stock by issuing debt instruments. This relative loss of wealth is not only inconsistent with the leverage hypotheses of Modigliani and Miller (1963) and Miller (1977) but is also inconsistent with the agency cost hypothesis associated with Jensen and Meckling (1976) and Green (1984)^{2,3}. Myers and Majluf (1984) and Kim (1990) have however, theorized that this loss at the issuance of a risky security may be due to the poorer future expectations about the firm. None of the studies however are specific about the nature of future prospects. Does it mean that the current debt issues are

² Since Dann & Mikkelson, King (1977) and Billingsley, et. Al (1986) has shown that convertible debt is leverage increasing; therefore, the announcement effect should be at least non-negative.

³ The issuance of convertible debt should have a non-negative if not strictly positive effect on stock prices because convertible debt mitigates agency cost of wealth appropriation by the stockholders.

risky in nature? What evidence do we have that the debt-issuing firms have increased their equity beta in the light of new external financing? According to Hamada (1972), the cost of capital may decrease because of less after tax cost of debt but the equity beta would increase because of larger debt in the capital structure. Under this hypothesis the relative decline in stock prices of debt issuing firms is largely because of a rise in equity beta. One of the many reasons we are planning to investigate is whether the change in beta is statistically significant variable that the market may incorporate this information to downgrade the value of the issuing firms and as a result the stock prices decline at the announcement of convertible debt issues.

Mahajan (2001, 1999) documented that stock prices react significantly and negatively at the issuance of convertible debt issues and this loss is consistent and robust regardless of the return generating model, estimation techniques, or time period used⁴.

With these objectives in mind, Section 2 discusses the hypotheses to be empirically tested in this paper. Section 3 discusses methodology and sample data to be used for empirical validation of our hypotheses. In Section 4, empirical results are discussed followed by summary and conclusions in Section 5.

2. EMPIRICALLY TESTABLE HYPOTHESES

We test the following hypotheses: First, relative stock prices decline significantly at the announcement of convertible debt issues. Second, relative stock price reaction is mainly due to the information effect about future changes in beta of the firm. The controversy however lies in ascertaining the source of asymmetric information. Assuming an informational asymmetry environment, we would also expect managers to issue convertible debt when

⁴ For example see Table 1 for details. Other previous researchers such as Dann and Mikkelson (1984); Eckbo (1986); Mikkelson and Partch (1986) have also shown similar results.

they foresee an unexpected increase in business risk. Therefore, we postulate the following:

BETA HYPOTHESIS: Change in systematic risk (equity beta) for straight debt and convertible debt firms are larger after the issuance than before the issuance. This hypothesis assumes that the financial leverage of the issuing firm has increased because of new debt. Furthermore, the change in beta for the high conversion ratio firms is smaller than that of the large conversion ratio firms as the large conversion ratio firms act more like an equity than small conversion ratio firms.

3. METHODOLOGY

Abnormal returns and the variance of daily stock returns are estimated using the single index market model and measured relative to the benchmark. The magnitude of abnormal returns at the time of announcement of convertible debt, measures the impact of that announcement on the stockholder's wealth.

The abnormal returns and the cumulative abnormal returns (CAR) are calculated using the methodology outlined in Brown and Warner (1980, 1985). We use the window of -30 to +30 days and estimate the market model parameters using the estimation period (+31 to 170, and -31 to -170). An examination of the CAR of sample securities helps to determine whether the values of the average residuals, cumulated up to the event period are statistically different from zero.

We test our hypothesis using the following test statistic:

$$t = \frac{\text{SAR}}{\sqrt{\sigma/n}}$$

Where SAR represents the two-day (-1,0) average abnormal returns, and σ is the estimate of the standard deviation of the two-day average abnormal returns. The standard deviation for the two-day abnormal returns is estimated using the 28 non-overlapping two-day average abnormal returns over the trading days -30 to -3 and +3 to +30⁵.

We test the null hypothesis by assuming that the standardized coefficient is distributed normally, and calculate the 't' statistics as follows:

$$S(\beta_{i,j,k}) = \beta_{i,j,k} / \sigma(\beta_{i,j,k})$$

And

$$\text{Avg.}(S\beta_{j,k}) = (1/n_j) \sum S(\beta_{i,j,k})$$

$$t = \text{Avg.}(S\beta_{j,k}) * \text{sq.root}(n_j)$$

where $S(\beta)$ is the standardized coefficient of the shift variable, σ is the standard error.

Data Sources and Sample Selection

The initial sample of 284 convertible debt offerings were identified in the Registered Offering Statistics (ROS) tape during 1977 through 1998. We restricted our final sample to meet the following criteria: a) The issue must be registered with the U.S. Securities and Exchange Commission and offered for sale in the U.S. Three of the convertible debt issues were eliminated. b) The issuing company's common stock must be traded either on the American Stock Exchange or the New York Stock Exchange. No firm was deleted. c) The issuing company's daily common stock returns are included in the Center for Research in Security Prices (CRSP) tapes for computation of abnormal returns and other appropriate parameters. Seventy-five issues were eliminated. d) At the time of announcement, no other securities are offered and no other firm specific announcements are made. Eight issues were eliminated. e) A pre-issuance date announcement of the convertible debt

offerings must be reported in the Wall Street Journal (WSJ) or Dow Jones News Wire Service. f) According to the three-digit Standard Industrial Classification (SIC) code, the issuing firm must be an industrial firm⁶. g) No more than one issue is included in the registration statement. h) The name of the issuer is included in the Compustat list so that appropriate accounting information on these firms can be verified from the Compustat tape. Thirty-one issues were eliminated. i) The type of convertible bonds must be callable or convertible into a pre-specified number of shares of common stock. j) All issues must be public issues, comply with the 1933 Act, and be registered by domestic corporations.

With the above criteria, a convertible debt sample of 167 was identified⁷. The mean (median) of our convertible debt sample is \$79 (\$60) million. The issues were scattered all over the year and hence there was no apparent attempt to time the issues.

Corresponding to the convertible debt sample, a control group was chosen which meets the following criteria: 1) Each firm in the control group is listed on the same exchange as the announcing firm (almost 97% of the control group firms met this criteria) and belongs to the same industry group. 2) Firm has not undergone any capital structure changes during the announcement year. 3) Firm has total assets similar to the one in the announcement group. 4) The name of the issuer is included in the Compustat list. 5) All issues are public issues must comply with the 1933 Act, and be registered by domestic corporations. 6) Each firm must have the same fiscal year as the corresponding firm in the announcement group.

4. ANALYSIS OF EMPIRICAL RESULTS

⁶ Since the utilities are regulated, there might be less information asymmetry than for industrial firms and hence the announcement effects of securities may not fully reflect the asymmetric information effect. Inclusion of regulated industries may contaminate our data and thereby the prediction errors.

⁷ The list of convertible debt sample can be obtained from the author.

The results of previous studies were replicated and demonstrated that the results of previous studies are consistent and robust. The main purpose of this research was to ascertain the negative relative price effects of issuing convertible debt and insignificant effect of issuing straight debt.

Tables 1 and 2 replicate the results of Mahajan (1999). From Table 3 we notice that beta did not significantly change for the straight debt-issuing firms after the issuance of new straight debt. This is inconsistent with Hamada who argued that equity beta increases with an increase in leverage. It is possible that the Tax advantage of straight debt was nullified by an increase in other negative signals than the increase in beta. As a matter of fact, for the straight debt-issuing firms, beta increased for 45% of the issuing firms but decreased for 54% of the firms. This may be consistent with the "reversion to the mean" hypothesis as suggested in the literature.

From table 4 we note that for the convertible debt-issuing firms, the average beta increased for only 41% of the firms and decreased for 58% of the convertible debt-issuing firms. This is again inconsistent with Hamada as the issuance of convertible debt has been shown to be leverage increasing. Also, notice that beta for the corresponding control firms has increased in 54% of the firms as compared to only 41% of the convertible debt issuing firms.

For the high conversion ratio firms, that are more likely to be converted because of lower than average premium, the abnormal returns from Table 2 are highly and negatively significant. We hypothesized that because of higher conversion ratio and larger possibility of conversion into common stock, the average change in beta after the issuance would be smaller or even insignificant. From Table 5 we find that the change in beta after the issuance is insignificant. The increases and decreases in beta after the announcement of convertible debt are similar to the corresponding control firms. Alternatively, an examination of changes in beta before and after the announcement and comparison with corresponding control group do not help us in ascertaining the reasons for negative abnormal returns associated with high conversion ratio issues.

For the low conversion ratio firms where the conversion into common stock shares is less likely to happen, the effect of announcing convertible debt

was negligible as shown in table 2. When we examined changes in beta after the issuance, we notice from Table 6 that the beta of the issuing firms decreased in over 55% of the cases as opposed to 38% in control firms. In other words, the beta of the low conversion ratio issuing firms decreased more than that of the corresponding control firms.

All in all we were unable to derive any conclusion from examination of changes in beta after the announcement of straight or convertible debt that why the stock market reacts insignificantly at the issuance of straight debt and significantly negatively at the announcement of convertible debt. We were also unable to determine the causes of the relative stock market reaction to the issuance of low and high conversion issues. We can say that for convertible debt announcing firms, (1) average prediction errors (APE) are significantly negative. The analysis of beta alone could not ascertain the reasons for negative abnormal returns associated with announcement of convertible debt.

5. SUMMARY AND CONCLUSIONS

This research was motivated by an observation that stock prices decline significantly at the announcement of convertible debt issues but insignificantly at the announcement of new straight debt issues. Several hypotheses were invoked to determine whether such results could be explained.

Under the first hypothesis -Tax Benefit of Leverage- the market should have reacted at least non-negatively to convertible debt issues. Negative abnormal returns associated with convertible debt, therefore, are not consistent with this hypothesis. The negative abnormal returns are also not consistent with the Agency Cost Hypothesis either as abnormal returns associated with convertible debt should be positive or at least non-negative as convertible debt mitigates the agency problems.

One of the hypotheses we invoked was that could it be following Hamada that the increase in leverage because of new issuance of convertible as well as straight debt is causing the issuing firms' beta to increase and thereby the issuance of convertible debt results in negative stock prices. Under this hypothesis, the riskier the issue the more adverse the relative stock

price reaction and therefore, we should get negative abnormal returns for convertible debt issues.

In order to test this hypothesis we stipulated the following: change in beta after issuance is larger for convertible debt issues than the control group. For the sample 167 convertible debt, the average prediction error for the two-day (-1,0) announcement period came out be -0.99% and was significant. These tests showed that our data were comparable to the data used by other researchers. The analysis of change in equity beta indicated that only 41% of the convertible debt sample had an increase in beta, but the increase in beta was insignificant. This does not lend full support to our information hypothesis and neither does it confirm the classical hypothesis. In summary, we were unable to conclude that the negative returns at the issuance of convertible debt are because of an increase in debt to equity ratio or because of increase in beta of the firms on the average.

REFERENCES

1. Billingsley, R., R. Lamy and G. Thompson, 1986, "Valuation of Primary issue Convertible Bonds," Journal of Financial Research, 9, 251-259.
2. Brick, I. and M. Statman, 1981, "A Note on Beta and the Probability of Default," Journal of Financial Research, 4, 265-269.
3. Brown S. and J. Warner, 1980, "Measuring Security Price Performance," Journal of Financial Economics, 8, 205-258.
4. Brown, S. and J. Warner, 1985, "Using Daily Stock Returns: The Case of Event Studies," Journal of Financial Economics, 14, 3-31.
5. Christie, A., 1987, "On Cross-sectional Analysis in Accounting Research," Journal of Accounting and Economics, 9, 231-258.
6. Dann, L. and W. Mikkelson, 1984, "Convertible Debt Issuance, Capital Structure Change and Financial Related Information: Some New Evidence" Journal of Financial Economics, 13, 159-186.
7. Eckbo, B., 1986, "Valuation Effects of Corporate Debt Offerings," Journal of Financial Economics, 15, 119-152.

8. Fields, P. and E. Mais, 1991, "The Valuation Effects of Private Placements of Convertible Debt," Journal of Finance, 46, 1925-1932.
9. Green, R., 1984, "Investment Incentives, Debt and Warrants," Journal of Financial Economics, 13, 115-136.
10. Hamada, R., 1972, "The Effect of the Firm's Capital Structure on the Systematic Risk of Common Stock," Journal of Finance, 435-452.
11. Hansen, R. and C. Crutchley, 1990, "Corporate Earnings and Financing: An Empirical Analysis," Journal of Business, 63, 349-371.
12. Jensen, M. and W. Meckling, 1976, "Theory of Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure," Journal of Financial Economics, 3, 305-360.
13. Kim, Y., 1990, "Informative Conversion Ratios: A Signalling Approach," Journal of Financial and Quantitative Analysis, 25, 229-243.
14. King, R., 1984, "The Effect of Convertible Bond Equity Values on Dilution and Leverage," Accounting Review, 59, 419-431.
15. Long, M., I. Malitz, and S. Sefcik, 1991, "Market Reaction to Capital Structure Changes and its Association with Earnings, Cash Flow and Dividends," Working paper, Rutgers University, Newark.
16. Mahajan, Y., 1999, "Corporate Financing for New Projects," paper presented at the International Atlantic Economic Conference Meetings, Vienna, Austria.
17. Mahajan, Y., 2001, "The Financial Managers' Dilemma: Risky vs. Risk Free Debentures," The Georgian Academy of Sciences, 9, 41-56.

18. Mikkelson, W. and M. Partch, 1986, "Valuation Effects of Security Offerings and The Issuance Process," Journal of Financial Economics, 15, 31-60.
19. Miller, M., 1977, "Debt and Taxes," Journal of Finance, 32, 261-275.
20. Modigliani, F., and M. Miller, 1963, "Corporation Income Taxes and the Cost of Capital; A Correction," American Economic Review, 53, 433-443.
21. Myers, S. and N. Majluf, 1984, "Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have," Journal of Financial Economics, 13, 157-187.
22. Ofer, A. and A. Natarajan, 1987, "Convertible Call Policies: An Empirical Analysis of an Information- Signaling Hypothesis", Journal of Financial Economics, 19, 91-108.
23. Patell, J. and M. Wolfson, 1979, "Anticipated Information Releases Reflected in Call Option Prices," Journal of Accounting and Economics, 1, 117-140.
24. Shyam-Sunder, L., 1991, "The Stock Price Effect of Risky Versus Safe Debt," Journal of Financial and Quantitative Analysis, 26, 549-558.
25. Smith, C., 1986, "Investment Banking And The Capital Acquisition Process," Journal of Financial Economics, 15, 3-29.
26. Szewczyk, S. and R. Varma, 1991, "Raising Capital with Private Placement of Debt," Journal of Financial Research, 14, 1-13.
27. Varma, R. 2001, "The Role of Institutional Investors in Equity Financing and Corporate Monitoring," Journal of Business and Economic Studies, 7, 39-53.

TABLE 1

Summary of Common stock prediction errors around the announcement dates of the Straight Debt issues (125 events), Convertible Debt issues (167 events) and corresponding control groups under various model and beta specifications.

	APE	APE	APE
	<u>MARKET MODEL</u>		
	<u>OLS BETA</u>	<u>SCH-WILL BETA</u>	<u>MEAN</u>
<u>RETURNS MODEL</u>			
Estimation period (140 days)	<u>STRAIGHT DEBT ISSUES</u>		
(-1,0)	-0.14%	-0.14%	-0.05%
T stat	-0.66	-0.66	-0.20
%PE>0	46.00%	47.50%	
	<u>CONTROL GROUP</u>		
(-1,0)	0.04%	0.06%	0.38%
T stat	0.12	0.17	0.98
%PE>0	53.90%	56.60%	
	<u>CONVERTIBLE DEBT ISSUES</u>		
	<u>OLS BETA</u>	<u>SCH-WILL BETA</u>	<u>MEAN</u>
<u>RETURNS MODEL</u>			
(-1,0)	-0.82%	-0.86%	-0.80%
T stat	-3.20*	-3.28*	-3.10*
%PE>0	39.30%	44.20%	
	<u>CONTROL GROUP</u>		
(-1,0)	0.28%	0.33%	0.43%
T stat	0.64	0.76	0.90
%PE>0	52.20%	58.70%	

Parameter estimation period: 140 days after the event day (+30); market index: value weighted; for the Mean Returns Model, it is assumed that the expected return on stock j is equal to the average return of that stock over the last 30 days preceding the announcement, further for the Mean Returns model, the market index and betas are not applicable. APE is abnormal prediction errors and T_{APE} is the 't' statistics. APE are estimated using ordinary least squares estimation technique and using the market model $R_{jt} = \hat{\alpha}_j + \hat{\alpha}_j R_{mt} + \hat{\alpha}_{jt}$, where R_{jt} is the compound rate of return on stock j and R_{mt} is the return on market portfolio and $\hat{\alpha}_j$ is the OLS beta. SCH-WILL BETA accounts for the impact of any information lag on security prices, * implies significant at 5% level. %PE>0 is the percentage of

firms with positive abnormal returns. The results of parameter estimation period for 140 days before the event day (window: -30) were the same as reported in the table.

TABLE 2

Summary of Common stock prediction errors around the announcement dates of the High Convertible Debt Issues and Low Convertible Debt Issues and corresponding control groups under various model and beta specifications.

MODEL	MARKET MODEL			
	APE	APE	APE	APE
Estimation period (140 days)	OLS BETA	SCH-WILL BETA	MEAN	RETURNS
	<u>HIGH CONVERSION CONVERTIBLE DEBT ISSUES</u>			
(-1,0)	-1.95%	-1.92%		-2.25%
T stat	-3.64*	-3.41*		-4.03*
%PE>0	39.30%	40.20%	44.20%	
	<u>CONTROL GROUP</u>			
(-1,0)	1.27%	1.37%	1.22%	
T stat	1.69	1.82		1.58
%PE>0	65.40%	61.50%	61.50%	
	<u>LOW CONVERSION CONVERTIBLE DEBT ISSUES</u>			
(-1,0)	-0.53%	-0.62%		-0.29%
T stat	-1.03	-1.23		-0.58
%PE>0	41.20%	37.30%	49.00%	
	<u>CONTROL GROUP</u>			
(-1,0)	0.51%	0.53%	0.77%	
T stat	0.54	0.56		0.77
%PE>0	54.80%	51.60%	67.70%	

High conversion ratio issues are those which have conversion premium less than the average, Low conversion ratio issues are those which have conversion premium more than the average and are less likely to be converted into common stock, the parameter estimation period: 140 days after the event day (window: +30); market index: value weighted; for the Mean Returns Model, it is assumed that the expected return on stock j is equal to the average return of that stock over the last 30 days

preceding the announcement, APE are abnormal prediction errors around the event period, and T_{APE} are the 't' statistics. * Implies significant at 5% level. %PE>0 is the percentage of firms with positive abnormal returns. The results of parameter estimation period for 140 days before the event day (window: -30) were the same as reported in the table.

TABLE 3

(A) BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT FOR STRAIGHT DEBT ANNOUNCING FIRMS

	BETA BEFORE	BETA AFTER	ΔBETA	ΔBETA%
MEAN	1.10	1.07	-0.03	
6.66% STD DEV	0.53	0.56	0.43	
64.8 0.10 T STAT			-0.07	
T STATISTICS BETWEEN BETA BEFORE AND AFTER				-0.52
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				45%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				54%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				1.0%

(B) BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT FOR CORRESPONDING CONTROL FIRMS

	BETA BEFORE	BETA AFTER	ΔBETA	ΔBETA%
MEAN	1.03	0.91	-0.12	
-0.45% STD DEV	0.51	0.47	0.46	
67.3 -0.01 T STAT				-0.26
T STATISTICS BETWEEN BETA BEFORE AND AFTER				-1.46
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				43%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				54%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				3.0%

Beta before is estimated using 140 days prior to the announcement of the issue as the estimation period. Beta after is estimated using 140 days after the announcement of the issue as the estimation period using the market model and the ordinary least squares estimation technique.

ΔBETA = average beta after the event - average beta before the event

n

$$\Delta BETA\% = (1/n) \sum (\text{beta after} - \text{beta before}) / \text{beta before} * 100$$

n=1

TABLE 4

(A) BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT FOR
CONVERTIBLE DEBT ANNOUNCING FIRMS

	AVERAGE BETA BEFORE	AVERAGE BETA AFTER	Δ BETA	Δ BETA%
MEAN	1.11	1.08	-0.03	
3.95%				
STD DEV	0.53	0.57	0.47	
149.1				
T STAT			-0.07	0.03
T STATISTICS BETWEEN BETA BEFORE AND AFTER				-0.61
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				41%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				58%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				1.0%

(B) BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT
 FOR THE CORRESPONDING CONTROL FIRMS

	AVERAGE BETA BEFORE	AVERAGE BETA AFTER	Δ BETA	Δ BETA%
MEAN	0.94	1.00	0.06	
5.69%				
STD DEV	0.53	0.61	0.51	
25.65				
T STAT			0.13	0.22
T STATISTICS BETWEEN BETA BEFORE AND AFTER				0.76
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				54%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				45%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT				1.0%

Beta before is estimated using 140 days prior to the announcement of the issue as the estimation period

Beta after is estimated using 140 days after the announcement of the issue as the estimation period using the market model and the ordinary least squares estimation technique.

Δ BETA = average beta after the event - average beta before the event

n

TABLE 6

**BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT
FOR CONVERTIBLE DEBT ISSUES**
(A) LOW CONVERSION RATIO ISSUES

	AVERAGE BETA BEFORE	AVERAGE BETA AFTER	Δ BETA
MEAN	1.28	1.21	-0.08
STD DEV	0.52	0.56	0.60
T STAT 2.39		2.14	-0.13
T STATISTICS BETWEEN THE AVERAGE BETA BEFORE AND AFTER -0.75			
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			42.86%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			55.36%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			1.79%

**(B) BETA AND CHANGES IN BETA BEFORE AND AFTER THE EVENT
FOR THE CORRESPONDING CONTROL GROUP**

	AVERAGE BETA BEFORE	AVERAGE BETA AFTER	Δ BETA
MEAN	0.93	1.04	0.11
STD DEV	0.49	0.60	0.45
T STAT 1.90		1.74	0.24
T STATISTICS BETWEEN THE AVERAGE BETA BEFORE AND AFTER 0.78			
% OF INCREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			61.3%
% OF DECREASES IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			38.7%
% OF NO CHANGE IN BETA AFTER THE ANNOUNCEMENT			00.0%

Low (high) conversion ratio issues are those which have conversion premium more (less) than the average and are less (more) likely to be converted into common stock sooner. Beta before is estimated using 140 days prior to the announcement of the issue as the estimation period. Beta after is estimated using 140 days after the announcement of the issue as the estimation period using the market model and the ordinary least squares estimation technique.

Δ BETA = average beta after the event - average beta before the event

$$\Delta\text{BETA}\% = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\text{beta after} - \text{beta before}) / \text{beta before} * 100$$

APPENDIX

We use the abnormal return methodology of Brown and Warner [1985] and supplement it with mean-adjusted stochastic return generating process. To be more specific, The Single Index Market model may be written as:

$$1) R_{jt} = \hat{\alpha}_j + \hat{\alpha}_j R_{mt} + \hat{\epsilon}_{jt} \quad \text{for } t = 31, \dots, 200, \\ \text{and } t = -31, \dots, -200 \\ j = 1, \dots, n$$

Where R_{jt} is the compounded rate of return on stock j at time t , and R_{mt} is the rate of return on market portfolio at time t . It is assumed that disturbance terms are normally distributed and are independent of exogenous terms.

Abnormal return for the common stock of firm j on day t (-30, +30) is defined as:

$$2) AR_{jt} = R_{jt} - (\hat{\alpha}_j + \hat{\alpha}_j R_{mt}) \quad \text{for } t = -30, \dots, +30$$

where $\hat{\alpha}_j$ and $\hat{\alpha}_j$ are estimated regression coefficients of α_j and β_j using the Ordinary Least Squares regression method. These parameters are also estimated using the Scholes and Williams method described above. Abnormal returns are calculated for each day in the event period beginning 30 days before the announcement and ending 30 days after the announcement.

Abnormal returns before the announcement may be higher because of a common tendency on the part of convertible debt firms to announce new issues following unusually large stock prices. Cowan, et al. [1990] show that use of the pre-call date to estimate the market model parameters is "inappropriate in light of the fact that calls of convertibles, on average, occur after a period of positive stock price performance."⁸ Therefore, the comparison of returns for pre-announcement and post-announcement may lead to a higher difference than it really is.

The reason we estimate the market model parameters before and after the announcement period is to also examine whether there is a shift in the parameters and the risks because of leverage change following the arguments of Hamada [1972] and Galai and Masulis [1976]. If we estimate alpha ($\hat{\alpha}$) and beta ($\hat{\beta}$) after the announcement of convertible debt, it may induce bias in the measurement of abnormal returns due to a shift in the parameters because of leverage change. On the other hand, if the parameters are estimated using pre-announcement data, it is quite possible to underestimate the parameters. The estimated parameters may not account for leverage changes. Consequently, abnormal returns will be overestimated.

Using the window of -30 to +30 days the market model parameters are calculated using the estimation period (+31 to 200, and -31 to -200)⁹. This should perhaps alleviate the problem raised by

⁸ Cowan, et al. [1990, p.553].

⁹ For example, Dann and Mikkelsen [1984], and Shyam-Sunder [1991] estimate the market model using the period beginning 200 days before and ending 200 days after the event date, excluding days (-60, 60). Abbott and Rai [1991] estimate the parameters using the pre-issuance period (-150 to -16) and post-issuance period (+16 to +151).

Cowan, et al. [1990]. Robustness is also tested by comparing pre-estimation and post-estimation period results.

The average prediction error (difference between actual returns and predicted returns) on day t is defined as:

$$3) \text{ Av. AR}_t = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \text{AR}_{jt}$$

where n is the number of firms in the sample. The abnormal return for the two-day announcement period for firm j is expressed as:

$$4) \text{AR}_j = \sum_{t=-1}^0 \text{AR}_{jt}$$

The cumulative abnormal return (CAR) at t for the sample firms is given by:

$$5) \text{CAR}_t = \sum_{\delta=-30}^t \text{Av. AR}_\delta \quad t = -30, \dots, +30$$

The average two-day announcement period abnormal returns is:

$$6) \text{Av. AR}_t = \frac{1}{n} \sum_{t=-1}^0 \text{AR}_{jt}$$

To test the significance of the abnormal returns, we estimate standardized abnormal returns (SAR_{jt}) for stock j at time t :

$$7) \text{SAR}_{jt} = \frac{\text{AR}_{jt}}{S_{jt}} \quad \begin{matrix} j = 1, \dots, n \\ t = t_1, \dots, t_2 \end{matrix}$$

where

$$S_{jt}^2 = \hat{\sigma}_a^2 \left[\frac{1 + (R_{mt} - R_m)^2}{n \sum_i (R_{mi} - R_m)^2} \right]$$

where S_{jt} is the estimated standard deviation of AR_{jt} and $\hat{\sigma}_a^2$ is the estimated variance of the residuals. Both S_{jt} and $\hat{\sigma}_a^2$ are assumed to be normally distributed, n is the number of days used in the market model estimation, R_{mt} is the market return on day t , and R_m is the mean market return¹⁰.

¹⁰ For the Mean Adjusted Returns model the statistics are as follow:

$$\text{AR}_{jt} = R_{jt} - \text{Av. R}_t$$

$$t = \text{Av. AR}_{jt} / s(\text{Av. AR}_{jt}), \quad \text{where}$$

The average standardized abnormal returns at t is:

$$8) \text{Av. SAR}_t = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \text{SAR}_{jt}$$

For the two-day announcement period, the average standardized abnormal returns is:

$$9) \text{Av. SAR}_{-1,0} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \sum_{t=-1}^0 \text{SAR}_{jt}$$

The null hypothesis is tested by using the following test statistic :

$$10) t = \frac{\text{SAR}}{\sqrt{\hat{\sigma}/n}}$$

where SAR represents the two-day average abnormal returns, and $\hat{\sigma}$ is the estimate of the standard deviation of the two-day average abnormal returns. The standard deviation for the two-day abnormal returns is estimated using the 58 non-overlapping two-day average abnormal returns over the trading days -60 to -3 and +3 to +60.¹¹

$$s^2 = (\sum (\text{Av.}R_i - \text{Av.}R_i)^2)/(n-1).$$

¹¹ This overlapping methodology of estimating the standard deviation from prediction errors using the same length of time avoids the problem of mis-specification due to serial correlation of average market model residuals.

საბარეო ვალების დაწინაანსება: ფირმაზე მოქმედი მუღმივი რისკი

ი. ლალ მაკაჯანი

მონმაუტის უნივერსიტეტი

ვესთ ლონგ ბრენჩი, ნიუ ჯერსი. 07764-1898 აშშ.

რეზიუმე. სტატიაში მოცემულია ფირმის თავდაპირველი სიდიდის ცვლილების მიზეზების გარკვევის მცდელობა. გაკეთებულია დაშვება, რომ თუ არსებობს პროექტები, რომელთა მიზანია ფირმის შემოსავლების ზრდა, მაშინ ისინი იყენებენ სხვადასხვა სახის ფასიან ქაღალდებს, პირდაპირი სესხების აღების ჩათვლით, ამ პროექტების დასაფინანსებლად. საუკეთესო შემთხვევაში, თუ კი ამ პროექტებთან დაკავშირებით აღებულ იქნა გარკვეული ვალდებულებები, მაშინ მათ ხელი უნდა შეუწყონ იმ უზენაეს მიზანს, რაც გამოიხატება ფირმის სიდიდის გაზრდაში. ამ მიმართებით, ფასიანი ქაღალდების, ან სხვა სახის სესხების აღების შედეგად გვექნება ამ ფირმების აქციების სიდიდის ზრდა. როგორც ავტორის მიერ იქნა ნაჩვენები, აღებული სესხის მიმართ ფირმის სიდიდე საშუალოდ სტატისტიკური აზრით არ იცვლება. მეორეს მხრივ, კონვერტირებადი ვალის სიდიდე საწყისი ფირმებისათვის სტატისტიკური აზრით მცირდება. გარდა ამისა, მაღალი კონვერტაციის მქონე სესხების შემთხვევაში ფირმები უფრო ბევრს კარგავენ, ვიდრე დაბალი კონვერტაციის მქონე სესხების შემთხვევაში. სტატიაში მოწმდება ჰიპოტეზა იმის შესახებ, რომ საწყისი კონვერტირებადი სესხის სიდიდის შემცირება და სტატისტიკურად მცირე შემოსავალი განპირობებულია ჩვეულებრივი ფასიანი ქაღალდების სიდიდის შეცვლით. უკანასკნელი გარემოება, თეორიულად მაინც ადასტურებს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ფასიანი ქაღალდების სიდიდე იზრდება კორპორაციული სესხის შემთხვევაში. დასაბუთებული იქნა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ კონტროლს დაქვემდებარებული ფირმების კონვერტირებადი სესხე-

ბის საწყისი აქციების სიდიდე სტატისტიკური აზრით არ იცვლება.

ФИНАНСИРОВАНИЕ ВНЕШНЕГО ДОЛГА: СЛЕДСТВИЕ ПОСТОЯННОГО РИСКА, ДОВЛЕЮЩЕГО НА ФИРМЫ

И. Лал Махаджан

Монмаутский университет

Вест Лонг Бренч, Нью Джерси 07764-1898 США

Резюме. В статье делается попытка выяснить основную причину изменения размеров фирмы. Предполагая, что имеются проекты увеличения доходов фирм, они применяют различного рода ценные бумаги, включая долги, для финансирования этих проектов. В наилучшем случае, если в отношении этих проектов были взяты определенные обязательства, то они должны способствовать фундаментальной цели – максимизации величины фирмы. В этом отношении, результатом ценных бумаг или долга является увеличение относительной величины акций этих фирм. Как было показано автором, в отношении чистого долга относительная величина фирм в среднем статистически не меняется. С другой стороны величина конвертируемого долга исходных фирм в статистическом смысле уменьшается. Кроме того, высоко конвертируемые долги исходных фирм теряют больше, чем те, у которых менее конвертируемые долги. В настоящей статье проверяется гипотеза уменьшения величины исходного конвертируемого долга и статистический малый доход обусловленной уменьшением объема обыкновенных ценных бумаг. Последняя показывает, по крайней мере теоретически, объем ценных бумаг увеличивается при выпуске корпоративного долга. Сравнивая данные подлежащих контролю фирмы, было выявлено, что величина акции исходных конвертируемых долгов в статистическом смысле не меняется.

ბიზნესის აღმოცენება და განვითარება საქართველოში

გულნაზ ერქომაიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

0102, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. 2.

შემოვიდა: 2003 წლის 25 აგვისტოს

რეზიუმე. ნაშრომში მოცემულია მეწარმეობის, ბიზნესის განვითარების პერიოდიზაცია და ეტაპები: ბიზნესის წარმოშობის პერიოდი, რომელიც სათავეს მონათმფლობელური წყობილებიდან იღებს. ბიზნესის გამოცოცხლების პერიოდი (XIX ს. 30-იანი წლების შემდგომ); საბჭოურ პერიოდში არსებული არალეგალური ბიზნესი, როცა კერძო საკუთრება და მეწარმეობა დანაშაულად იყო მიჩნეული; საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდი. მეწარმეთა დიდი ნაწილი „ჩრდილოვან“ და „ნახევრად ჩრდილოვან“ საქმიანობას ეწევიან.

* * *

საქართველოში ბიზნესს შორეულ წარსულში აქვს ფესვები გადგმული.

ისტორიული წყაროებიდან ვიგებთ, რომ საქმიანობა, რომელსაც დღეს ბიზნესს უწოდებენ, სათავეს მონათმფლობელური წყობილებიდან იღებს და სხვა ქვეყნების მსგავსად იგი აქაც ვაჭრობით დაწყებულია. საქართველოს პირველი მეფის ფარნავაზის დროს მოიჭრა პირველი ვერცხლის მონეტა (კოლხური). კოლხეთში წარმოებული სელი ქვეყნის გარეთ იყიდებოდა.

ფეოდალური წყობის პერიოდში ფეოდალურ მამულებში იქმნებოდა მიწათმოქმედების დამატებითი პროდუქცია, რაც

ვაჭრობის განვითარებასთან ერთად ხელს უწყობდა ხელოსნობის განვითარებას. აღნიშნულ პერიოდში საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობანი ჰქონდა ირანთან, ერაყთან, სირიასთან. ხანგრძლივმა ომებმა, რომელიც XIX ს.-ის დასაწყისამდე გაგრძელდა, მკვეთრად შეამცირა ინდივიდუალური წარმოება. XIX საუკუნის დასაწყისისთვის ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში ჯერ კიდევ სოფლის მეურნეობა და პატრიარქალური საოჯახო მრეწველობა ბატონობდა.

საქართველოში XIX საუკუნის 30-იანი წლების შემდგომი პერიოდიდან იწყება მეწარმეობის, ბიზნესის განვითარების ახალი ეტაპი. 1831 წელს ჩამოყალიბდა „კავკასიის სავაჭრო დეპო“, 1833 წელს „სოფლის მეურნეობის მანუფაქტურული მრეწველობისა და ვაჭრობის წახალისების საზოგადოება“, 1836 წელს დაარსდა „ქართული ღვინის კომპანია“, როგორც სააქციო - სამეწარმეო საზოგადოება. ასევე „კერძო საზოგადოება აქციებზე მებაზრეშუმეობისა და სავაჭრო მრეწველობის განვითარებისათვის“. 1847 წელს შეიქმნა „ამიერკავკასიის საბითუმო ვაჭრობის საზოგადოება“, მანუფაქტურული საქონლის მაღაზია [2].

მსხვილი მანქანური წარმოების განვითარებას საქართველოში აბრკოლებდა ცარიზმი; თუმცა ამავე დროს ხელს არ უშლიდა და ზოგიერთ შემთხვევაში აქეზებდა კიდევ წვრილი წარმოების გაფართოებას, განსაკუთრებით ისეთ დარგებში, რომლებიც დამყარებული იყვნენ ადგილობრივი ნედლეულის, კერძოდ სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებაზე და ამზადებდნენ ისეთ პროდუქტებს, რომელთაც დიდი გასაყვალნი ჰქონდათ შეგარუსეთის ბაზრებზე და რაც სხვა შემთხვევაში უცხო ქვეყნებიდან შემოჰქონდათ.

მსხვილი წარმოება ვითარდებოდა უმთავრესად მოპოვებითი მრეწველობის დარგებში, რაც ადგილობრივი ბუნებრივი სიმდიდრით იყო განპირობებული, როგორიცაა მაგალითად სპილენძის, ქვანახშირის, მარგანეცის და სხვა წიაღისეულის დამუშავების განვითარება.

როგორც მთლიანად საქართველოში, ისე მის ქალაქებში დიდ როლს თამაშობდა შინამრეწველური და ხელოსნური წარ-

მოება. ხელოსნური წარმოების მაღალი დონე საქართველოში არ იყო შემთხვევითი მოვლენა. მას განაპირობებდა პირველხარისხოვანი ნედლეულის სიუხვე. თითქმის ყველა რეგიონში უხვად მოიპოვებოდა მაღალხარისხოვანი შალი, აბრეშუმი, სელი, ხის ჯიშები, გიშერი, ვერცხლი, სპილენძი, თიხა და სხვ.

სხვადასხვა ხელოსნურ ხელობაში ჩაბმული მუშათა საერთო რაოდენობა სხვადასხვა დროს ქალაქის მთელი მოსახლეობის 5-7 პროცენტს შეადგენდა. მსგავსად ხელოსნებისა, ამქრებში გაერთიანებული იყვნენ წვრილი ვაჭრებიც. კერძოდ, სირაჯი, ბაყალი, თულუხჩი და სხვ. [4].

თბილისში ჯერ კიდევ 1850-იან წლებში სხვადასხვა ამქრულ ხელობათა რაოდენობა 40-ს აღემატებოდა. მათ შორის აღსანიშნავია: ვერცხლისა და ოქრომჭედლობა, თოფიარადის ხელოსნობა, ზეინკლობა, მებრილიანტობა, მექუდეობა (აზიური და ევროპული), ფეიქრობა, მრთველობა, თერძობა, მეჩექმეობა, ხარაზობა, დალაქობა, დურგლობა, სიგარების კეთება, მეპურეობა, მეთუნეობა, მეღვინეობა და სხვ.

ქარგალთა უმრავლესობა ცდილობდა დამოუკიდებელი მწარმოებელი გამხდარიყო, ე. ი. საკუთარი სახელოსნო გაეხსნათ, მაგრამ მათი ცდები მარცხით მთვარდებოდა. თუმცა ხელოსნობამ კადრები მოამზადა მსხვილი წარმოების განვითარებისათვის, მაგრამ მსხვილი მრეწველობა არ იყო იმდენად განვითარებული, რომ გამოეყენებინა ეს მუშა ძალა.

ამგვარად, ამქრის ხელოსანთა მხოლოდ მცირე ნაწილი მისდევდა წვრილ მეწარმეობას. თანდათან იშლებოდა ამქრული კორპორაციები. 1860-იანი წლებიდან რუსეთში დაიწყო მოძრაობა ხელოსანთა ამქრული კორპორაციების წინააღმდეგ. ისინი ან თავისუფალ საზოგადოებად უნდა გადაკეთებულიყვნენ, ან და საერთო გაუქმებულიყვნენ.

1867 წლის 5 აპრილის დებულების შესაბამისად თბილისში წარმოიქმნა ხელოსნობის გამგებლობა. იგი ზრუნავდა ხელოსნური წარმოების ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებისათვის, რათა განემტკიცებინა „ხელოსანთა კეთილდღეობა, რათა თვით ქალაქ თბილისის სწრაფ ზრდასთან ერთად გა-

ფართოებულ იყო ხელოსნური წარმოების მასშტაბი და დარგობრივი სტრუქტურა“. მაგრამ რაც დრო გადიოდა ეს ზრუნვა უფრო ძნელად გადასალახავ დაბრკოლებებს აწყდებოდა.

თბილისის ხელოსანთა თავი 1913 წლის ანგარიშგებაში წერდა, რომ თბილისის მოსახლეობისათვის საჭირო „ხელოსნური წარმოების ნაკეთობათა უდიდესი რაოდენობა თბილისში შემოდის რუსეთის სხვა ქალაქებიდან და უცხოეთიდან“ [5]. ეს იწვევდა თბილისელი ხელოსნების ნაკეთობათა მოცულობის შემცირებას, რაც უარყოფითად მოქმედებდა მათ ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე. ასეთი სავალალო მოვლენა უნდა აიხსნას იმით, რომ ხელოსნები სრულებით არ ზრუნავდნენ თავიანთი ცოდნისა და დახელოვნების დონის ამაღლებისათვის.

ამქრული ხელოსნობისა და წვრილი ხელოსნური წარმოების შეუჩერებელ დაქვეითებას იწვევდა ის გარემოება, რომ 1870-1880-იანი წლებიდან ზღვისა და რკინგზის იაფი ტრანსპორტით შემოდოდა საქართველოში რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის ფაბრიკულ-ქარხნული ნაწარმი, რომელმაც შეავიწროვა როგორც ოჯახური, ისე შინამრეწველობა. თუმცა ეს უკანასკნელი მაინც ინარჩუნებდა არსებობას – თავს აფარებდა რა შედარებით მიუვალ რაიონებს და ადგილობრივი მოთხოვნილების საგანათა მწარმოებელ დარგებს.

საქართველოში განვითარებულ შინამრეწველობას სხვადასხვა დარგთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეჭირა საფეიქრო მრეწველობას, სხვადასხვა შალეულის, აბრეშუმეულის, ნოხების, ფარდაგების წარმოებას; აგრეთვე ქარვას, ქსოვას და სხვ.

შინამრეწველობის განვითარებაში გარკვეულ როლს თამაშობდა ბუნებრივ-კლიმატური პირობები. მაგალითად, მთიან რაიონებში, სადაც განვითარებული იყო მეჯოგეობა, მისდევდნენ მატყლის შინამრეწველურ გადამმუშავებას, ხოლო ბარში, მიწათმოქმედების რაიონებში – აბრეშუმის, ბამბის და სხვა ბოჭკოვან მცენარეთა (სელ, კანაფი) გადამმუშავებას.

საქართველოში განვითარებული იყო ასევე ხის დამმუშავებელი შინამრეწველობა, წნულების წარმოება, მეკასრეობა, მე-

ნახშირეობა, მეთუნეობა, მეღვინეობა, რძის პროდუქტთა გადამმუშავებელი შინამრეწველობა და სხვა. მაგრამ რაც უფრო მეტად შემოდინდა ბაზრებში უკეთესი და უფრო იაფი ფაბრიკულ-ქარხნული საქონელი, მით უფრო ეცემოდა საერთოდ შინამრეწველობა.

შინამრეწველებს თანდათან გამოეყვნენ შემსყიდველი ვაჭრები. მე-20 საუკუნის დასაწყისისათვის წერილმრეწველურ საწარმოთა შორის გამრავლდნენ ახალი დარგები, კერძოდ, საკურავი მანქანის შემკეთებელი, ოპტიკურ-მექანიკური, ფიტულების, ლიმონათის, საძეხვე, სამსხმელო, სამრეცხაო და სხვა სახელოსნოები. 1880-იან წლებში წერილხელოსნურ საწარმოთა სახით არსებულ რიგ მრეწველურ წარმოებაში უკვე საქმე გვაქვს გამსხვილებასთან. ე. ი. ჩნდებიან ისეთი სახელოსნოები, სადაც 2-3 კაცის ნაცვლად მუშაობს ხუთი, ექვსი და მეტი მუშა.

ხელოსნური წარმოების ასეთი დარგები იყო მეკასრეობა, მეაგურეობა, მეძეხდევობა, მეკერაობა, მკინძაობა, მრეცხაობა, ზეინკლობა, დურგლობა და სხვა. ამგვარად, აქ შედის როგორც გემოკვების, აგრეთვე მშენებლობის, ტანსაცმლის წარმოებისა და სხვა დარგები.

რაც შეეხება მსხვილი წარმოების განვითარებას, იგი საქართველოში XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. მანუფაქტურული, ე. ი. ხელით შრომაზე დამყარებული წარმოება ნელ-ნელა ქრებოდა და ფაბრიკულ-ქარხნულ წარმოებად იქცეოდა.

✓ კერძოდ, 1860-იან წლებში ჩათახში (სოფელი წაღკის რაიონში) აშენდა თუჯის ქარხანა, რომელიც თავისი დროისათვის საკმაოდ მსხვილი საწარმო იყო და რომელმაც ათი წელი იარსება. მაგრამ მას მაინც არსებითი გავლენა არ მოუხდენია საქართველოში მსხვილი წარმოების განვითარებაზე.

მსხვილი სამრეწველო საწარმოებიდან იმდროისთვის აღსანიშნავია ქვანახშირისა და მარგანცის წარმოებები.

ტყობულის ქვანახშირის დამუშავება 1840-იან წლებიდან დაიწყო. მისი მომხმარებლები იყვნენ შავი ზღვის ფლოტი, საქართველოს ქალაქები და უმთავრესად რკინიგზა.

ერთი მუშის საშუალო წლიური მწარმოებლურობა მოპოვებული ნახშირის მიხედვით უდრიდა: 1888 წ - 2680 ფუტს, ხოლო 1913 წელს მან მიაღწია 7000 ფუტამდე, ე. ი. გაიზარდა 260%-ით [6]. ეს გამოწვეული იყო არა იმდენად ტექნიკურ გაუმჯობესებათა, არამედ უფრო გამოცდილი და დახელოვებული მუშათა კადრების შექმნისა და მათი მუშაძალის ექსპლუატაციის ინტენსივობის გაზრდის მეოხებით. საერთოდ კი მოწინავე კაპიტალისტურ ქვეყნებში გაუმჯობესებულ ტექნიკურ ბაზაზე მომუშავე სარეწავების მადაროელთა შრომის მწარმოებლურობა იმ დროსაც ბევრად აღემატებოდა ტყიბულისას. მალე უფრო მსხვილმა ფირმამ, სახელწოდებით „ნახშირა“ დაიწყო ორთქლისა და ელექტროენერჯის გამოყენება ქვანახშირის მოპოვების საქმეში.

ერთ-ერთი მსხვილი საწარმო იმდროინდელ საქართველოში ჭიათურის მარგანეცის მადაროები იყო. მეტალურჯის განვითარებასა და მარგანეცზე მოთხოვნილებების ზრდის მეოხებით ჭიათურა იზიდავდა უცხოეთის კაპიტალს. აქ ჩამოდიოდნენ გერმანიის, ინგლისის, საფრანგეთისა და სხვა მეტალურჯიული ქარხნების აგენტები.

1900 წელს პირველი მადნის სარეცხი ქარხნები ააშენეს უცხოელმა ექსპორტიორებმა, რომელთაც ამით კიდევ უფრო განამტკიცეს თავიანთი მდგომარეობა. მაგრამ მარგანეცის მოპოვება უმთავრესად ადგილობრივ მეწარმეთა ხელში იყო. წვრილ მეწარმეთა მტკივნეული საკითხი იყო ფულადი კაპიტალის სიმცირე. მათ არ ჰქონდათ საშუალება თვითონვე გაეტანათ თავიანთი პროდუქცია მსოფლიო ბაზარზე. ამას ძირითადად უცხოელი ექსპორტიორები ახერხებდნენ. ისინი გაბატონდნენ ადგილობრივ ბაზარზეც და კარნახობდნენ ფასებს.

XIX ს. მიწურულიდან მარგანეცის მრეწველობაში ძლიერდებოდა კონცენტრაციის პროცესი. წვრილი მეწარმეები თანდათან ღატაკდებოდნენ. 1914 წელს წვრილ მეწარმეებზე მოდიოდა მარგანეცის მთლიანი მოპოვების მხოლოდ 15,1%, ხოლო უმსხვილეს მრეწველებზე, რომლებიც მრეწველთა საერთო რაოდენობის მხოლოდ 6,7%-ს შეადგენდნენ, მოდიოდა მთლიანი

მოპოვების 41,1%. ამ დროისათვის იქ უდიდეს როლს თამაშობს დასავლეთ ევროპის საბანკო კაპიტალი, რომელიც მოისწრაფოდა შეექმნა თავისთვის მონოპოლიური მდგომარეობა მარგანეცის ექსპორტის, ასევე მოპოვების სფეროშიც. აღსანიშნავია, რომ 1900 წელს ჭიათურაზე მოდიოდა მარგანეცის მსოფლიო მოპოვები 45,5% და მსოფლიო ექსპორტის 47% [2].

რკინიგზის მშენებლობამ საქართველოში გამოიწვია წერილი და მანუფაქტურული მრეწველობის ადგილას მანქანური წარმოების გაძლიერება და გავრცელება. თვით რკინიგზის სახელოსნოები, განსაკუთრებით თბილისის ვაგონშემკეთებელი სახელოსნო ერთ-ერთი უდიდესი ქარხანა იყო არამცთუ საქართველოში, არამედ მტელ კავკასიაშიც.

ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარ სახელოსნოში (თბილისში) 1890 წ. მუშაობდა 1058 მუშა, 1859 წ. – 1595, 1902 წ. – 3072, 1913 წ. – 4260. დროებით დაქირავებულ და სხვა დამხმარე სამუშაოებზე დასაქმებულ მუშათა ჩათვლით აქ საშუალოდ ხუთი ათას კაცამდე მუშაობდა.

ამგვარად, XIX ს. 80-იანი წლებიდან საქართველოში მრეწველობის მრავალი დარგის წერილი წარმოების ფორმებიდან და მანუფაქტურიდან ფაბრიკულ ფორმაში გადადის. ასე მოხდა აბრეშუმის, ბამბის მრეწველობის დარგებში, თამბაქოს, ტყავის, კასრების, აგურის და კრამიტის წარმოებაში. ფაბრიკის ინჟექციის მეთვალყურეობაში შემავალი ინდუსტრიული სწარმოები მათში დასაქმებული მუშების მიხედვით ნაჩვენებია № 1 ცხრილში.

როგორც №1 ცხრილიდან ჩანს, 1904 საწარმოთა საერთო რაოდენობაში ყველაზე მეტი ხვედრი წონითი გამოირჩეოდა საწარმოები, სადაც დასაქმებული იყო 20-მდე და 21-დან 50-მდე მუშა, შესაბამისად ასეთი საწარმოების რაოდეობა იყო 36 და 34. 501-დან 100-მდე და 101-დან 500-მდე მუშით დასაქმებული საწარმო იყო 10-11. ხოლო 501-დან 1000-მდე და 1000-ზე მეტი მუშით დასაქმებული სწარმო იყო შესაბამისად 3 და 2.

მომდევნო წლებში აღინიშნება მცირე საწარმოთა ხვედრი წონის კიდევ უფრო გაზრდა საწარმოთა საერთო რაოდენობაში

სადაც დასაქმებული იყო 20-მდე და 21-დან 50-მდე მუშა. 501-დან 1000-მდე და 1000-ზე ზევით დასაქმებული მუშებით წარმოდგენილი საწარმოები აღარ არსებობდა. მოხდა მათი დაშლა და საშუალო საწარმოებად გარდაქმნა.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მაშინდელ ოფიციალურ სტატისტიკას არ ჰქონდა შემუშავებული „ფაბრიკა-ქარხნის“ ცნება, ასე რომ, მრავალი წერილი, ხელოსნური და შინამრეწველური საწარმო აღირიცხებოდა როგორც ფაბრიკა-ქარხანა.

ასე მაგალითად, წისქვილები განიხილებოდა როგორც ქარხნული საწარმო. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მათი დიდი უმრავლესობა არა, მაგრამ ზოგიერთი მართლაც წარმოადგენდა ქარხანას. კერძოდ, ორთქლის წისქვილი მანქანურ წარმოებას მიეკუთვნება და მეცნიერულ გაგებით ქარხანას წარმოადგენს. მაგრამ იმდროინდელ საქართველოში ორთქლის წისქვილები ცოტა იყო. 1902 წელს მუშაობდა 12 ორთქლის წისქვილი, სადაც დასაქმებული იყო 49 მუშა. საქართველოში სულ აღირიცხებოდა 3161 წისქვილი, სადაც 3300 კაცი მუშაობდა. როგორც ვთქვით, ორთქლის წისქვილები უმნიშვნელო როლს თამაშობდნენ წისქვილთა საერთო რაოდენობაში.

საერთოდ, წისქვილები შეადგენდნენ „ფაბრიკა-ქარხნების“ საერთო რაოდენობის 51,3%-ს – 1899 წელს, 66,8%-ს – 1902 წელს, 71,6 % – 1908 წელს, 65,7% – 1910 წელს და 61,3%-ს – 1911 წელს. ამავე დროს საერთოდ წისქვილებში დასაქმებული იყო მუშათა საერთო რაოდენობის 14,2% – 1899 წელს, 14,7% – 1910 წელს და 9,8% – 1911 წელს [6].

ამგვარად, წისქვილები შეადგენდნენ „ფაბრიკა-ქარხნების“ საერთო რაოდენობის 51-72%-ს. მათში დასაქმებული იყო მუშათა საერთო რაოდენობის მხოლოდ 2-10%. ქარის, წყლისა და ცხენის წისქვილები წარმოადგენდნენ წერილ საწარმოებს. მათში დასაქმებული იყო საშუალოდ ერთი კაცი.

N 1870-იანი წლებიდან საქართველოში ჩნდებიან ახალი ფორმაციის ვაჭრები და მეწარმეები, რომლებიც ხელს ჰკიდებენ მომგებიან სასოფლო-სამეურნეო და სავაჭრო-სამრეწველო დარგების ორგანიზაციას.

1865 წელს გურიის თავადაზნაურთა შთამომავლამ გიორგი ბოლქვაძემ ქ. ქუთაისში დააარსა არყის ქარხანა, რომელიც სხვადასხვა ტიპის მაგარ სასმელს ამუშავებდა. გ. ბოლქვაძის ქარხანა იმხანად ითვლებოდა ამიერ-იმიერ კავკასიაში ერთადერთ მაღალადტყურვილ სამრეწველო ქარხანად. აქ კონიაკი მზადდებოდა ორგვარი ტექნოლოგიით: „ნატურალური და ხელოვნური“. ნატურალურმა კონიაკმა 25 ჯილდო მიიღო, ხელოვნურმა კი - 9.

ქართული კონიაკის პირველ დიდ გამარჯვებად ითვლება გ. ბოლქვაძის „კავკასიის ნატურალური კონიაკის“ მიერ 1879 წელს პარიზის მსოფლიო გამოფენაზე მოპოვებული ოქროს მედალი. საერთოდ მისმა სასმელებმა 1865-1900 წლებში მოიპოვა 100-ზე მეტი ჯილდო.

ამავე პერიოდში საქართველოში გამოირჩევიან სარაჯიშვილებისა და ზუბალაშვილების სავაჭრო სახლები. დავით ზაქარიას ძე ზუბალაშვილმა 1871 წელს ჰაიდელბერგში (გერმანია) დაამთავრა უნივერსიტეტი, გახდა ქიმიურ მეცნიერებათა დოქტორი, ჩამოვიდა თბილისში და მოაწყო არყისა და კონიაკის წარმოება. იგი გახდა ამ დარგში ყველაზე გამოჩენილი მრეწველი კავკასიასა და მთელი რუსეთის იმპერიაში.

საერთოდ, ზუბალაშვილების გვარი ოდითგანვე ცნობილი ყოფილა საქართველოში, როგორც წარმატებული მოვაჭრეებისა და მოგვიანებით - როგორც მეწარმეებისა.

XIX ს. ოციანი წლებიდან ასპარეზზე გამოდის მისი ძმა - იაკობ ივანეს ძე, რომელმაც თავისი ბიზნესი არა მარტო ვაჭრობით, არამედ წარმოებით - კერძოდ კი, არყის წარმოებით დაიწყო. მან ქუთაისში დააარსა არყის წარმოება. ხაზგასასმელია ის, რომ მაშინ დასავლეთ საქართველოში არც ერთი საწარმო არ არსებობდა და არც ვაჭრობაში იყვნენ იქაურები დახელოვნებულნი. იაკობ ზუბალაშვილს არყის წარმოებაზე მონოპოლია მოუპოვებია, რითაც ხაზინის შემოსავალი 3-ჯერ გაზრდილა. არყით ძირითადად მარაგდებოდა რუსეთის ჯარი. შემდეგ მას თავისი ბიზნესი თბილისში გადმოუტანია. კერძოდ ააშენა დიდი ქარვასლა, რომელშიც იყო 10 სავაჭრო მაღაზია,

ფაბრიკის ინსპექციის მეთვალყურეობაში შემავალი ინდუსტრიული საწარმოები
 მათში დასაქმებული მუშების მიხედვით [2]

ცხრილი 1

წლები	20-მდე მუშით		21-დან 50-მდე მუშით		51-დან 100-მდე მუშით		101-დან 500-მდე მუშით		501-დან 1000-მდე მუშით		1000-ზე მეტი მუშით		სულ		
	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	საწარმოს რაოდენობა	მუშათა რაოდენობა	
1904	36	518	34	1118	10	623	11	2362	3	18					
1908	61	749	28	896	5	405	15	3247	—	57	2	3045	96	9523	
1910	61	742	37	1569	8	559	13	2939	—	—	—	—	109	5297	
1912	99	882	63	2158	13	918	16	2865	—	—	—	—	119	5809	
1913	117	1229	54	1792	18	1368	16	3509	—	—	—	—	191	6823	
1914	114	1238	82	1951	17	1314	20	3707	—	—	—	—	208	7898	
													233	8210	

ღვინის სარდაფები, სასტუმრო 71 ოთახით და სხვა. იაკობ ზუბალაშვილმა 1873 წელს გახსნა ამიერკავკასიაში პირველი შაქრის ქარხანა, თანაც მთავრობისაგან იმაზე დიდ შეღავათს მიაღწია, რასაც ადრე არყის წარმოებისას ითხოვდა — მას სააქციზო გადასახადი მოუხსნეს. სამაგიეროდ დაზოგილი თანხით საქართველოში შაქრის ლერწმის პლანტაციები უნდა გაეშენებინა. მაგრამ მისი ერთ-ერთი პარტნიორი უბო-უკვლოდ დაიკარგა და ეს წამოწყება ჩაიშალა.

შემდეგ სამეწარმეო საქმიანობაში დაწინაურდნენ დავითი, გიორგი, მიქელ და ანტონ ზუბალაშვილები. აღსანიშნავია, რომ ზუბალაშვილები თბილისი კომერციული ბანკის უმსხვილესი

აქციონერებიც იყვნენ. მაგრამ უმტავრესი, რითაც ისინი შემორჩნენ საქართველოს ისტორიას, ქველმოქმედება იყო.

პირველი ნაბიჯები ქართული ღვინომასალისაგან შამპანური წარმოების მოსაწყობად გადაიდგა გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს გაბურჟუებული მემამულის, თავად ი. ბაგრატიონ-მუხრანელის მეურნეობაში.

მაგარი სასმელების წარმოების საქმის ორგანიზებას მოჰკიდა ხელი დავით სარაჯიშვილმა. მან 1885 წელს თბილისში გახსნა სარეტიფიკაციო ქარხანა, რომელიც 1887 წელს სრულყოფილ არყის ქარხნად გადაკეთდა. 1888 წელს მან გახსნა რუსეთის იმპერიაში პირველი კონიაკის სპეციალიზებული ქარხანა.

1884 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე დ. სარაჯიშვილი სათავეში ედგა ფირმას, რომელიც აერთიანებდა რამდენიმე ლიქიორ-არყისა და კონიაკის ქარხნებსა და საწყობებს რუსეთის იმპერიაში.

1889-1913 წლებში დავით სარაჯიშვილის ფირმის კონიაკებმა და სხვა სასმელებმა საერთაშორისო, მსოფლიო, სრულიად რუსეთის გამოფენებსა და ბაზრობებზე მიირეს 11 ოქროს, ორი ვერცხლისა და ერთი ბრინჯაოს მედლები.

იმერეთში ნიკო ნიკოლაძის მამამ, იაკობმა შავი ზღვის გზით გემებით შემოიტანა საქონელი საქართველოში. იგი დიდვაჭარი გახდა. ცდილობდა ბამბის ფაბრიკის გამართვას, რის შესახებაც 1865 წელს სწერდა თავის შვილს ნიკოს პარიზში და სთხოვდა დახმარებოდა ამერიკული საქსოვი მანქანის შექმნაში, თან, როგორც აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი მითითებს, ასეთ შეგონებას ურთავდა: „პოპიტკა ნე უბიტკა“-ო.

XXIX საუკუნის 70-90-იან წლებში საქართველოში შეიქმნა რძის გადამმუშავებელი გაერთიანებები. 1915 წელს საქართველოში იყო 19 კერძო ქარხანა. საშუალოდ ერთ ქარხანაზე მოდიოდა 280 ტ. რძის გადამმუშავება. ყველ-კარაქის მრეწველობა მთლიანად თავმოყრილი იყო მხოლოდ ბორჩალოსა და ახალქალაქის მაზრებში. საქართველოს დანარჩენ რაიონებში კი ვერ განვითარდა.

საქართველოში ცალკეული მესაკუთრეების ხელში იმყოფებოდა თამბაქოს, ეთერზეთების, პურპროდუქტების, საკონდიტრო და სხვა კვების სწარმოები, ხილეულის წყლებისა და ლუდის წარმოება.

მიუხედავად ცალკეული მეწარმეების მცდელობისა საქართველო წარმოადგენდა ეკონომიკურად ჩამორჩენილ ქვეყანას, რომელსაც ცალმხრივად განვითარებული მრეწველობა და ნაკლებპროდუქტიული, უპირატესად წვრილგლეხური სოფლის მეურნეობა ჰქონდა. რუსეთის კაპიტალიზმის მას ითრედა საქონლის მსოფლიო საქონელმომოქცევაში, ქმნიდა ბაზარს მისი ფაბრიკებისათვის.

სტეფანე ზუბალაშვილი მეწარმეობასთან ერთად საშინაო და საგარეო ვაჭრობას ეწეოდა ირანთან, თურქეთთან, ინდოეთთან, რუსეთთან და სხვებთან.

საბჭოურ პერიოდში კერძო საკუთრება და მეწარმეობა სისხლის სამართლის კოდექსში დანაშაულად იყო მიჩნეული, „მეწარმეობა“, „საქმოსნობა“, „კომერსანტობა“ საზოგადოებასი საღანძღავ სიტყვებად ითვლებოდა და მხოლოდ ნეგატიური მნიშვნელობით იხმარებოდა.

ინიციატივიანი, თაოსანი მეურნეებისადმი ასეთმა უსამართლო მიდგომამ გერგილიანი, თავისუფალი მეწარმეობის სულისკვეთების ადამიანები არალეგალურად აამოქმედა. ყოველივე ამან ქართველი მეწარმის ნიჭი და ენერჯია მიმართა არა იქითკენ თუ როგორ გაეუმჯობესებინა საქმიანობა და მიეღო გაზრდილი მოგება, არამედ როგორმე თავი აერიდებინა ბიუროკრატიული ბარიერებისა და ხელოვნურად შექმნილი წინააღმდეგობებისათვის.

ახლო წარსულის საქართველოში მეწარმეთა ფენის ჩამოყალიბება 80-იანი წლების ბოლოს დაიწყო. სწრაფი ტემპით განვითარდა კერძო სექტორი. ბევრს გაუჩნდა სურვილი წამოეწყო „საკუთარი საქმე“. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პერიოდში შექმნილ კოოპერატივთა უმრავლესობა (75-80 პროცენტი) სახელმწიფო სწარმოთა ბაზაზე ფორმირდებოდა და მათი არსებობაც და განვითარებაც თითქმის მთლიანად სახელმწიფო

საწარმოებზე იყო დამოკიდებული. ეს ერთგვარი უსაფრთხოების გარანტიაც იყო, რამდენადაც დამწეები მეწარმეები უსიქოლოგიურად ჯერ კიდევ არ იყვნენ მზად დამოუკიდებლად განეხორციელებინათ თავისი საქმიანობა და საკმაოდ დიდი იყო სახელმწიფო ინსტიტუტებზე დამოკიდებულების ხარისხი. მეორე მხრივ, კოოპერატივების შექმნა სახელმწიფო საწარმოების ბაზაზე ხელსაყრელი იყო თავად ამ საწარმოთა ხელმძღვანელებისათვისაც. კოოპერატივების მიმართ ტარდებოდა შედარებით ღიბერალური ფასების პოლიტიკა, ხოლო სახელმწიფო საწარმოების მიერ წარმოებულ პროდუქციაზე (მომსახურებაზე, სამუშაოზე) დაწესებული იყო ფიქსირებული ფასი, რაც კარგ ნიადაგს ქმნიდა იმისათვის, რომ შეკვეთები შესრულებულიყო კოოპერატივის სახელით და შედეგად კოოპერატივის ფასსა და სახელმწიფო სწარმოს ფასს შორის სხვაობა მნიშვნელოვანი შემოსავლების მიღების შესაძლებლობას იძლეოდა. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ნათლად მიუთითებს, რომ საწყის ეტაპზე მეწარმეობადა კერძო სექტორი ყალიბდებოდა როგორც სახელმწიფო სექტორის დანამატი.

ამავე პერიოდში აქტიურად დაიწყო საიჯარო ურთიერთობათა (განსაკუთრებით იჯარა გამოსყიდვის უფლებით) დამკვიდრება, რამაც ხელი შეუწყო სახელმწიფო სექტორიდან კერძო სექტორში ქონების ფაქტიურად უკონტროლო გადადინების პროცესს. კერძო სექტორის მიერ გამოსყიდული ქონება ხშირად არადანიშნულებისამებრ გამოიყენებოდა, მაშინ, როდესაც სახელმწიფო საწარმოების მიერ ძირითადი ფონდების გაყიდვა აფერხებდა თავად ამ საწარმოების მუშაობას. საიჯარო ურთიერთობებისადმი ამგვარმა მიდგომამ შედარებით მოგვიანებით იჩინა თავი, როდესაც სამეურნეო კავშირების მოშლის შედეგად ტრადიციულ მომწოდებლებთან ვერ ხერხდება ძირითადი ფონდების დატვირთვა და ხდებოდა მისი ჯართის სახით რეალიზაცია.

80-იანი წლების მიწურულს და 90-იანი წლების დასაწყისში ყოფილ სბჭოთა კავშირში საზღვარგარეთის ქვეყნებთან მიმოსვლის პროცედურების გამარტივების კვალობაზე დაიწყო

სავაჭრო ურთიერთობების გააქტიურება. ეს პროცესიც სახელმწიფო სექტორთან მჭიდრო ურთიერთკავშირში წარიმართა. ბაზარზე არსებობდა საქონლის უმწვავესი დეფიციტი. დიდი შემოსავლების მისაღებად საკმარისი იყო უმარტივესი სავაჭრო ოპერაციების განხორციელება. მეწარმეობისათვის ხელშეწყობა ხდებოდა ცალკეული მეურნე-სუბიექტების დონეზე. გამომდინარე იმ დაინტერესების ხარისხიდან, რომელიც არსებობდა ცალკეულ უწყებათა მხრიდან. ამან საკმაოდ ნაყოფიერი ნიადაგი შექმნა გადასახადებისაგან და სხვა საკანონმდებლო მოთხოვნებისაგან თავის ასაცილებლად, რამაც პოლიტიკურ დესტაბილიზაციასთან ერთად ხელი შეუწყო სამეწარმეო სტრუქტურების კრიმინალიზაციას. ბაზარი ძირითადად იმპორტირებულ საქონელზე იყო დამოკიდებული. განსაკუთრებით კვების პროდუქტების და ზოგადად სასურსათო საქონლის ბაზარი, რამდენადაც საქართველოში სწორედ ეს ბაზარი ფუნქციონირებდა აქტიურად. მოსახლეობის შემოსავლები შეზღუდული იყო და ისინი უპირატესად მიმდინარე მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე იყო მიმართული, მომხმარებელი ალტერნატივის არარსებობის გამო ვერანაირ გავლენას ვერ ახდენდა მომწოდებელზე. ასეთ ვითარებაში მომწოდებელს უკვე შესაძლებლობა ეძლევა ბაზარზე ნებისმიერი, მისთვის ხელსაყრელი პირობა შესთავაზოს მომხმარებელს, ამასთან, გარდა იმისა, რომ ზარალდება მომხმარებელი, მოქმედი მეურნე-სუბიექტები წინააღმდეგობას უწევენ ბაზარზე ახალი მეურნე-სუბიექტების გამოჩენას, რომლებიც მომხმარებლის მოზიდვას ცდილობენ საქონლის ფასით, ხარისხით და სხვა კონკურენტული ბრძოლისათვის დამახასიათებელი მეთოდებით.

ბაზარზე ახალი მეურნე-სუბიექტების გამოსვლას აფერხებდა არსებული საკანონმდებლო ბაზა და აგრეთვე ლიცენზირების არსებული სისტემაც. ლიცენზიის მისაღებად მეწარმეს უხდებოდა რამდენიმე სახელმწიფო უწყებასთან ურთიერთობა, სადაც ოფიციალურ სახელმწიფო გადასახადთან ერთად არსებობდა გარკვეული გაუთვალისწინებელი ხარჯებიც.

ურთულესი პირობები შეიქმნა სახელმწიფო საწარმოთა პრივატიზების სფეროში. საწარმოთა პრივატიზების შედეგად ვითარება თვისობრივად არ შეცვლილა და მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი უმოქმედოდაა, ხოლო 40-45 პროცენტი მუშაობს უმნიშვნელო დატვირთვით. 2000 წლის ჩათვლით საქართველოში 76 000 რეგისტრირებული მეწარმე სუბიექტი არსებობდა, საიდანაც 46 000 არ ფუნქციონირებს (60,5 %). მომავალში იგივე ტენდენცია გაგრძელდება და უმოქმედო საწარმოთა რიცხვი გაიზრდება. მრეწველობის 15 დარგი ოფიციალური მონაცემებით გაჩერებულია და უახლოეს მომავალში მათი ამოქმედება - ამუშავების პროგრამა არ არსებობს. საგადასახადო ტვირთის, მეწარმეთა არათანასწორუფლებიანობის და კონტრაბანდის მოზღვაგების გამო ლეგალური ბიზნესი არარენტაბელური გახდა, ამიტომ დიდი ნაწილი გადადის არალეგალურ მდგომარეობაში. ექსპერტთა აზრით, თუ ეს შეფარდება 1999 წელს იყო 3/2 ლეგალურის სასარგებლოდ 2000 წელს ეს მდგომარეობა შეიცვალა 2/3 არალეგალურის სასარგებლოდ. ეს მდგომარეობა კი დღითიდღე უფრო უარესდება.

შექმნილ ვითარებაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს უცხოური კრედიტებისა და დახმარებების ეფექტიანი გამოყენება. ცხოველთა მიერ ადგილობრივ წარმოებაში ჩართვის ყველაზე პოპულარულ ფორმას წარმოადგენს ერთობლივი საწარმო, თუმცა მათ საქმიანობას ხელს უშლის ცვალებადი საგადასახადო სისტემა, საკანონმდებლო ბაზის არასრულფასოვნება, კორუფცია და მისი არსებობისათვის ხელშემწყობი გარემო, რაც ბიზნესმენებს სურვილს უკარგავს საქმის გასაგრძელებლად.

მიმდინარე ეტაპზე სახელმწიფოს მთელი მცდელობა მიმართულია გადასახადების ამოღებისაკენ. რა თქმა უნდა, გადასახადების ამოღება ბიუჯეტის სტაბილურობის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს, მაგრამ ცალმხრივი დამოკიდებულება ამ საკითხის მიმართ დროთა განმავლობაში უკიდურესად გაამწვავებს სახელმწიფოს მხრიდან მეწარმეობის რეგულირების პროცესს, რის შედეგიც შეიძლება იყოს სამეწარმეო საქ-

მიანობის შეწყვეტა, ან ე. წ. „გადასახადებისაგან გაქცევა“, რაც უკვე თვალნათლივ ჩანს დღევანდელ სამეწარმეო საქმიანობაში. მაკონტროლებელი მექანიზმების გაძლიერება სახელმწიფოს მიერ მაშინ, როც არ არსებობს მეწარმეობის მასტიმულირებელი საკანონმდებლო ბაზა, ვერ გამოიღებს დადებით შედეგს და შესაძლოა მთელი ეკონომიკური სისტემის პარალიზებაც გამოიწვიოს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ მეწარმეობა ძირითადად განიხილება მარტოდონ შემოსავლის მიღების წყაროდ, მაშინ როდესაც ბიზნესი, მეწარმეობა უპირველეს ყოვლისა ინდივიდის თავისუფლებისა და მისი შემოქმედებითი პოტენციალის გამოვლენის საშუალებაა, ხოლო შემოსავლის მიღება წარმოადგენს ამ პროცესის შედეგს. აქედან გამომდინარე, მეწარმეობა მოცილდა თავის ობიექტურ საფუძველს და ვითარდება სუბიექტური ნიშნის მიხედვით, რის გამოც ვერ ხერხდება მისი სოციალურ მოთხოვნილებებთან შესაბამისობაში მოყვანა. მოვლენების ამ მიმართულებით განვითარება გამოიწვევს სოციალური კონფლიქტების მომწიფებას, რომელიც დღეს უკვე ძალიან კარგად ჩანს, რაც თავის მხრივ ქვეყანაში პოლიტიკურ და ეკონომიკური დესტაბილიზაციის მიზეზი შეიძლება გახდეს.

ამგვარად, ბიზნესის განვითარება საქართველოში შეიძლება დავეყთ 4 ეტაპად:

1. ბიზნესის წარმოშობის პერიოდი, როდესაც იგი გაიგივებული იყო ვაჭრობასთან, მევახშეობასთან და კუსტარულ წარმოებასთან. მეწარმეობის ძირითად ორგანიზაციულ ფორმას წარმოადგენდა ინდივიდუალური წარმოება;
2. ბიზნესის გამოცოცხლების პერიოდი (XIX ს. 30-იანი წლების შემდგომ). ვითარდება წვრილი წარმოება (შინამრეწველობა და ხელოსნობა) ისეთ დარგებში, რომლებიც დამყარებულნი იყვნენ ადგილობრივი ნედლეულის, კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამუშავებაზე და რომელთაც დიდი გასავალი ჰქონდათ რუსეთის ბაზრებზე. მსხვილი წარმოება ძირითადად ვითარდებოდა მოპოვებითი მრეწველობის დარ-

გებში, თუმცა მის განვითარებას ხელს უშლიდა ცარიზმი. მეწარმეობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას წარმოადგენდა ინდივიდუალური წარმოება და სააქციო საზოგადოებები. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ფეხს იკიდებს ფაბრიკულ-ქარხნული წარმოება;

3. საბჭოურ პერიოდში არსებული არალეგალური ბიზნესი, როცა კერძო საკუთრება და მეწარმეობა დანაშაულად იყო მიჩნეული. „საქმიანობა“, „კომერსანტობა“, „მეწარმეობა“ საღანძღავ სიტყვებად ითვლებოდა და მხოლოდ ნეგატიური მნიშვნელობით იხმარებოდა. ნიჭიერი მეწარმეები ცდილობდნენ როგორმე თავი აერიდებინათ ბიუროკრატიული ბარიერებისა და ხელოვნურად შექმნილი წინააღმდეგობებისათვის. ქვეყანაში არსებობს საზოგადოებრივ საკუთრებაზე დამყარებული ფაბრიკა-ქარხნები, ხოლო კერძო საწარმოები მოქმედებენ არალეგალურად, მათი მფლობელები გამოვლენის შემთხვევაში მკაცრად ისჯებოდნენ;

4. საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდი. საწყის ეტაპზე (XX ს. 80-იანი წლების ბოლოს) მეწარმეობა და კერძო სექტორი ყალიბდებოდა როგორც სახელმწიფო სექტორის დანამატი. ამ პერიოდში შექმნილ კოოპერატივთა უმრავლესობა (75-80%) სახელმწიფო საწარმოთა ბაზაზე ფორმირდებოდა. 1999 წლიდან მეწარმეობის ყველაზე გაერცელებულ ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას წარმოადგენს ინდივიდუალური საწარმო (45,7 %) შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, (32,5 %) სოლიდარული პასუხისმგებლობის სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (3%), სააქციო კომანდისტური საზოგადოება, კოოპერატივი და და სხვა (18,8%). აქედან 86% იმყოფებოდა კერძო პირთა საკუთრებაში და მხოლოდ 6,6 % მიეკუთვნებოდა სახელმწიფო სექტორს. ISI ხელისუფლებამ ვერ შეასრულა მტკიცე როლი, რომ შეექმნა ყველასათვის კონკურენციის თანაბარი პირობების, არსებობს კორუფციის ძლავრი ტალღა. მეწარმეთა დიდი ნაწილი „ჩრდილოვან“ და „ნახევრად ჩრდილოვან“ საქმიანობას ეწევიან. ბიზნესის განვითარებას ხელს

უშლის მთვარობის წევრების ჩარევა ყოველგვარ საქმიანობაში, ასევე არასრულყოფილი საგადასახადო კანონმდებლობა, რომელიც უკვე მრავალჯერ შეიცვალა.

მეწარმეობა ნელ-ნელა იქცევა რეალურ ეკონომიკურ და სოციალურ ძალად, თუმცა ამ პროცესს მნიშვნელოვნად ზღუდავს პოლიტიკური და სოციალური წინააღმდეგობები, კერძოდ, გარდამავალი ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი პოლიტიკური არასტაბილურობა, მეწარმეობისათვის არასასურველი ფსიქოლოგიური ფონი, გადატაკებული მოსახლეობის უნდობლობა კერძო ბიზნესისადმი, ინფლაცია, გადასახადების სიმრავლე განაპირობებს მეწარმეთა ორიენტაციას არა განვითარებაზე, არამედ საკუთარი გადარჩენისათვის ბრძოლაზე. საბაზრო ურთიერთობათა განვითარება საქართველოში შეუქცევადი პროცესია, რადგან ბაზარს ქმნის არა საქონელი, არამედ ურთიერთკონკურენტი მეწარმეები. მათი უდიდესი უმრავლესი ქვეყანაში მცირე ბიზნესმენებია. მათი საქმიანობა ხელს შეუწყობს კონკურენციული მექანიზმის სრულყოფილად ამოქმედებას და საბაზრო გარემოს შექმნას.

ლიტერატურა

1. გველესიანი რ. მცირე და საშუალო მეწარმეობის წარმატების სტრატეგია და კულტურა. თბილისი, გამომცემლობა „სამშობლო“, 1999.
2. გუგუშვილი პ. კაპიტალიზმის განვითარება საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1941.
3. გუგუშვილი პ. საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX–XX სს (1949–1984 წწ). თბილისი, “მეცნიერება”, 1985.
4. ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომები. ტომი VII. თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1951.

5. საქართველოს სსრ ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველო, ფონდი 199, საქმე № 13, 1912. საქმე № 25, 1913.
6. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1921-1961 წწ. პროფ. პ. გუგუშვილის რედაქციით. თბილისი, 1961.
7. მაქსოვეი მ. მეწარმეობისა და ბიზნესის საფუძვლები საქართველოში. თბილისი, თსუ, 1997.
8. პაპავა გ. საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები. თბილისი, გამომცემლობა „ენა“, 1991.
9. ქეშელაშვილი ო. საქართველოს ბიზნესური პროფილი, ძირითადი მოტივაციები და განვითარების კონცეპტუალური საკითხები. შურნალი „ეკონომიკა“, 1996, № 4-6.

REVIVING OF MANUFACTURING BUSINESS IN GEORGIA

Gulnazi Erqomaishvili

*I. Javakhishvili Tbilisi State University
2, University St, 0102, Tbilisi, Georgia*

Summary. This paper studies periods and stages of development of manufacturing and business in Georgia, namely: creation of business; dating back to slave order; revival of business (beginning from 30th of XIX century); illegal business during the Soviet Union, when private property and manufacturing were considered to be a crime; transition period to the market economy. A major part of manufacturers are conducting illegal business. Corruption and interference from authorities have harmful effects on the further development of business.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ БИЗНЕСА В ГРУЗИИ

Гулнази Эркоманшвили

Тбилисский Государственный Университет

им. И. Джавахишвили

Тбилиси, 0102, ул. Университетская 2

Резюме. В статье дана периодизация и этапы развития предпринимательства и бизнеса в Грузии; в частности рассмотрены: период возникновения бизнеса, который берёт начало от рабовладельческого строя, период оживления бизнеса (после 30-ых годов XIX в.), советский период, когда существовал только нелегальный бизнес, переходный период к рыночной экономике.

ПРЕДПОСЫЛКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАРКЕТИНГА В ГРУЗИИ

Георгий Бериулава

Институт экономики им. П. Гугушвили

Академия наук Грузии

Тбилиси, 0107, ул. Кикодзе 14

Поступила: 20 Августа, 2003

Резюме. В статье рассматривается наличие необходимых и достаточных условий для применения маркетинговой ориентации в Грузии. Было установлено, что по крайней мере в большинстве её отраслей уже сложились необходимые предпосылки, которые создают условия, когда функционирование на принципах маркетинга просто необходимо для обеспечения положительных результатов деятельности фирмы. Но с другой стороны, отсутствуют предпосылки, определяющие достаточное условие, при наличии которых маркетинговая ориентация предприятий становится возможной. В качестве мер по преодолению этих проблем в работе рассматривается: вовлечение отечественных предприятий в процесс глобализации, посредством создания совместных предприятий и стратегических альянсов с “западными” компаниями; совершенствование системы образования менеджеров и реализация программ по тренингу; создание специализированных маркетинговых институтов.

* * *

Одним из основных событий развития мировой экономики в последней декаде прошлого века, явился развал централизованно-плановой экономической системы в странах “восточного блока”. Переход на принципы рыночного хозяйствования, вызвал вполне закономерный интерес в этих странах к управленческим подходам и методам,

характерным для “западной” экономики. Либерализация торговли и цен, ликвидация политики субсидирования, процессы приватизации и реструктуризации предприятий создали благоприятную почву для полной свободы экономических субъектов. В новых условиях, экономическое благосостояние предприятия становится зависимым от того, насколько эффективно оно сможет осуществить обмен на рынке. Одной из основных предпосылок эффективного рыночного обмена является управленческая философия, ориентирующая всю производственно-сбытовую деятельность предприятия на выявление и удовлетворение нужд и потребностей клиентов. Такая управленческая философия, которая ставит во главу угла, интересы покупателей известна на “западе” под названием-маркетинговая (рыночная) ориентация. Однако, маркетинговая ориентация применима только при наличии определенных условий. В данной работе, на примере Грузии, рассматриваются предпосылки формирующие необходимые и достаточные условия, при которых применение маркетинговой ориентации целесообразно и возможно.

1. Маркетинговая ориентация и необходимые условия для её использования

Маркетинговая ориентация – это общефирменная философия, предусматривающая осуществление следующих мероприятий:

- сбор рыночной информации о текущих и потенциальных нуждах и потребностях клиентов;
- ознакомление с собранной о клиентах информацией, сотрудников всех функциональных служб фирмы;
- общефирменное реагирование на полученную информацию [1].

Подобный подход к бизнесу характерен для большинства западных корпораций. Используя данный комплекс мероприятий, фирмы стремятся улучшить результаты своей рыночной деятельности (прибыль, рыночную долю и т.д.), удовлетворяя нужды своих клиентов более эффективно, чем конкуренты [2].

Однако, возникает вполне закономерный вопрос: всегда ли маркетинговая ориентация приводит к выгодным для фирмы результатам деятельности? Если нет, то в каких случаях она необходима, а в каких невыгодна? Вполне очевидно, что маркетинговый подход к бизнесу оправдывает себя лишь в том случае, если дополнительная информация о целевых рынках позволяет фирме:

- увеличить прибыль от заключаемой сделки;
- увеличить число заключаемых сделок;
- уменьшить стоимость заключения сделки [3].

Если же сбор дополнительной информации не способен привести к одному из вышеперечисленных результатов, то использование маркетинговой ориентации вряд ли можно считать уместным. В целом, можно выделить следующие ситуации, в которых применение маркетинга не имеет смысла.

Во-первых, подобная ситуация возникает когда жизнеспособность предприятия не находится в прямой зависимости от конечных результатов его деятельности. Сюда относятся также те случаи, когда предприятия не могут самостоятельно менять свой товарный ассортимент, выбирать торговых партнёров или определять ценовую политику. В бывшем СССР, к примеру, в условиях господства централизованно-плановой системы, экономические цели ставились в зависимость от главных политических и идеологических приоритетов, таких как недопущение безработицы и увеличение валового выпуска. Контроль за реализацией этих приоритетов возлагался на ряд центральных органов. Этими органами: планировались цели (ориентированные главным образом на валовый выпуск) для каждого индивидуального предприятия; устанавливалась жесткая система цен; предприятия закреплялись друг за другом на основе долговременных связей. При полном отсутствии свободы в своей производственно-сбытовой деятельности, ни одно предприятие никогда не беспокоилось за своё будущее. После того как продукция сходила с конвейера, она переставала быть заботой выпускавшего её предприятия. Даже в случае длительных убытков, политика государственного субсидирования гарантировала предприя-

тия от банкротств. Одним словом, в условиях командной экономики отсутствовала зависимость между результатами производственно-хозяйственной деятельности и рыночным обменом. Следствием этого на макро- уровне явились избыточный спрос и дефицит практически во всех отраслях экономики. В условиях экономики дефицита производители диктуют покупателям свои условия, на которые последние вынуждены соглашаться. Естественно, что в такой ситуации у производителей отсутствуют необходимые стимулы для использования маркетинга.

Во-вторых, даже когда результаты деятельности фирм зависят напрямую от рыночного обмена, фирмы не всегда следуют маркетинговой ориентации. Например, в рыночных условиях близких к ситуации чистой монополии или совершенной конкуренции необходимые предпосылки для использования маркетинга также могут отсутствовать. В первом случае, монополист посредством ограничения выпуска и возведения входных барьеров, имеет возможность зарабатывать сверхприбыль не интересуясь при этом мнениями покупателей. На совершенно конкурентных рынках фирмы зарабатывают нормальную прибыль также без каких-либо усилий по сбору информации о потребностях рынка. Этот рынок характеризуется однородностью информации и низким уровнем неопределённости. Поэтому, маркетинговая ориентация в обоих случаях может привести скорее к ненужному росту затрат, чем к положительным результатам.

На основе вышеприведенных рассуждений, можно резюмировать, что применение маркетинга необходимо и целесообразно только при наличии определённых предпосылок. Можно выделить следующие необходимые условия, которые формируют соответствующие стимулы для перевода деятельности фирмы на принципы маркетинговой ориентации.

Во-первых, это полная свобода экономических субъектов в принятии производственно-сбытовых решений. Во-вторых, это зависимость результатов хозяйственной деятельности предприятия от эффективности рыночного обмена. В-третьих, это отсутствие монопольных структур, а также каких-либо ограничений препятствующих конкурен-

ции. В-четвертых, это наличие избыточного предложения на рынке. В-пятых, это неоднородность информации и высокая степень неопределённости рынка.

Подобная ситуация наиболее характерна для олигополистических рынков и рынков монополистической конкуренции. Наличие данных предпосылок создаёт в экономике объективные условия, в которых маркетинговая ориентация является целесообразной и необходимой. В отсутствии данных условий маркетинговая ориентация теряет свой смысл. Поэтому мы определяем пять вышеперечисленных предпосылок как необходимые условия, в которых применение маркетинга имеет смысл.

Однако, являются ли данные условия ещё и достаточными для реализации принципов маркетинговой ориентации в странах с переходной экономикой? Как свидетельствует опыт стран восточной Европы, наличие перечисленных выше предпосылок является лишь необходимым, но не достаточным условием для эффективного использования маркетинга [4, 5, 6, 7, 8]. Существует ряд факторов препятствующих успешному применению маркетинговых методов в странах с переходной экономикой. Рассмотрим эту проблему на примере функционирования частного бизнеса в Грузии.

2. Предпосылки для внедрения маркетинговой ориентации в Грузии

Оценивая рыночную ситуацию с точки зрения необходимости использования маркетинговой ориентации, следует отметить, что по крайней мере, необходимые предпосылки для этого уже созрели во многих отраслях экономики. В первую очередь это касается рынков потребительских товаров и услуг. На рынках безалкогольных и алкогольных напитков, продуктов питания, бытовой электронной техники и т.д. предприятия имеют полную свободу в своей предпринимательской деятельности, результаты которой зависят от эффективности обмена на рынке. Либерализация внешней торговли привела к наплыву импор-

тных товаров на внутренний рынок. Это способствовало переходу рынка из состояния избыточного спроса в состояние избыточного предложения. Более того низкая платёжеспособность спроса ещё более усилила борьбу конкурентов за каждый лари потребителя. По своим основным характеристикам данные рынки являются либо олигополистическими, либо рынками монополистической конкуренции. Характерные для данных рынков неоднородность информации и высокий уровень неопределённости, наряду с другими вышеперечисленными факторами создают такие условия, в которых маркетинговая ориентация просто необходима для выживания предприятия. Однако, условия в которых необходимость использования маркетинговой ориентации очевидна, не всегда являются условиями, в которых маркетинговая ориентация используется.

Об этом свидетельствуют результаты исследования функционирования отечественных предприятий в условиях перехода к рынку, осуществлённого нами в 1998-1999 гг. [9]. Хотя с точки зрения интенсивности применения маркетинга исследуемые предприятия существенно отличались друг от друга, было очевидно, что ни одно из них не функционировало в полной мере на принципах маркетинговой ориентации. Если рассматривать интенсивность применения маркетинга в качестве континуума, в котором двумя экстремумами являются содержательное применение маркетинга и полное отсутствие маркетинговой деятельности, то результаты исследования позволяют утверждать, что рассматриваемые фирмы, в своем большинстве, занимают позицию в середине этого континуума, для которой характерно поверхностное применение маркетинга [10].

Согласно общепринятому определению, первым принципом маркетинговой ориентации является доминирование рыночных ценностей в организационной культуре фирмы [11]. Изучение взглядов и убеждений руководителей отечественных предприятий свидетельствует о том, что интересы покупателей редко представляют решающее значение при выборе рыночно-хозяйственной политики. На многих предприятиях доминирует старые стереотипы мышления, ориентированные на внутрипроизводственные проблемы, а не на рынок. Многие

из руководителей предприятий, имеющих богатый опыт работы в условиях плановой экономики, где основной их заботой было достижение количественных целей и обеспечение предприятий необходимыми ресурсами, зачастую не придают особого значения таким проблемам как изменение вкусов и предпочтений клиентов. Было бы наивным полагать, что решение данной проблемы состоит в просто лишь в убеждении руководителей предприятий, в необходимости перехода от производственно-сбытовой ориентации к маркетинговой. Основная проблема, на наш взгляд состоит в отсутствии необходимых навыков и знаний. Вполне очевидно, что опыт и навыки приобретённые в условиях экономики фиксированных цен, тотального дефицита и избыточного спроса вряд ли могут пригодиться в условиях свободных цен, избыточного предложения и выборочности покупателей. Необходимо прежде всего фундаментальный сдвиг в позициях и убеждениях руководителей, базирующийся на понимании рыночных процессов и знании покупательской психологии, с тем чтобы обеспечить достаточные условия при которых переход предприятий на принципы маркетинговой ориентации станет возможным.

Этот вывод, согласуется и в определённой мере подтверждает основные теоретические положения маркетинговой модели фирмы [10]. Согласно этой модели маркетинговая культура-позиции, взгляды и убеждения руководства фирмы-формируют маркетинговый климат, поведение ориентированное на достижение целей фирмы посредством удовлетворения потребностей клиентов. При отсутствии чётко выраженных маркетинговых позиций у руководства, поведение фирмы вряд ли будет ориентировано на покупателя. Этот теоретический вывод полностью подтверждается результатами практических исследований. Однако, в ходе исследования были выявлены проблемы, которые характерны исключительно для экономики переходного периода и поэтому не были представлены в маркетинговой модели фирмы. Речь идёт об отсутствии квалифицированных специалистов, способных эффективно претворять в жизнь маркетинговую политику. Данный фактор, как свидетельствуют результаты исследования, представляет серьёзный барьер для использования маркетинговой ориентации. Эта пробле-

მა усугубляется неразвитостью рыночной инфраструктуры и наличием институциональных барьеров. Основными институциональными и инфраструктурными барьерами, ограничивающими применимость маркетинговой ориентации в странах с переходной экономикой, согласно результатам исследования являются: технологическая отсталость и дефицит ресурсов; неразвитость финансовых и фондовых рынков; слабость правовой системы регулирующей частный бизнес; несовершенство коммуникационных и распределительных сетей, системы услуг; отсутствие вспомогательной системы маркетингового обслуживания: рекламных агентств, центров по исследованию рынка, консультационных фирм.

Таким образом, если пять предпосылок, сформулированных выше, в совокупности создают необходимое условие, при котором маркетинговая ориентация целесообразна, то в качестве достаточного условия, при котором маркетинговая ориентация осуществима, можно рассматривать наличие трёх следующих предпосылок.

Во-первых, это преобладание маркетинговых ценностей в позициях и убеждениях руководителей предприятий. Во-вторых, обеспечение отечественных предприятий квалифицированными кадрами в сфере маркетинга. В-третьих, развитие современной рыночной инфраструктуры.

Совокупность всех восьми вышеперечисленных предпосылок создаёт в экономике переходного периода как необходимые, так и достаточные условия для успешного применения маркетинговой ориентации.

Рассматривая в контексте осуществлённого исследования, присутствие необходимых и достаточных условий для применения маркетинговой ориентации в Грузии, можно констатировать, что по крайней мере в большинстве её отраслей уже сложились необходимые предпосылки для этого. Они создают условие, когда функционирование на принципах маркетинга просто необходимо для обеспечения положительных результатов деятельности фирмы. Но с другой стороны, отсутствуют предпосылки, определяющие достаточное условие, при наличии которых маркетинговая ориентация предприятий становится

возможной. Резюмируя, на данном этапе основное внимание в процессе рыночных реформ должно быть уделено созданию именно тех предпосылок, присутствие которых делает возможным эффективное функционирование предприятий на принципах маркетинга.

3. Рекомендации по развитию маркетинга на отечественных предприятиях

Одним из важнейших направлений развития бизнеса в стране является, с нашей точки зрения, перевод функционирования предприятий на принципы маркетинговой ориентации. Отсутствие этих принципов в хозяйственной деятельности отечественных фирм наглядно проявляется в проводимой ими бизнес-политике, используемых методах и подходах и как следствие этого в конечных результатах деятельности, которые нередко являются весьма плачевными. В этой связи в качестве мер по преодолению этих проблем можно рассматривать: вовлечение отечественных предприятий в процесс глобализации, совершенствование системы образования менеджеров и реализация программ по тренингу, создание специализированных маркетинговых институтов.

Вовлечение отечественных предприятий в процесс глобализации. Одним из направлений решения проблемы создания предпосылок для функционирования предприятий на принципах содержательно-го применения маркетинга, является их вовлечение в процесс глобализации, путём создания с зарубежными фирмами стратегических альянсов, сетевых организаций, совместных предприятий и т.д. Это позволит привлечь в страну не только иностранный капитал и технологический “ноу-хау”, но и что не менее важно управленческий “ноу-хау”. Передача зарубежными фирмами управленческого опыта и навыков способна намного ускорить ориентирование на рынок позиций руководства отечественных предприятий, создавая тем самым предпосылку для использования принципов маркетинговой ориентации в производственно-хозяйственной деятельности фирм.

Реформирование системы образования. Не менее важным направлением следует считать реформу образовательной системы. Мы

имеем ввиду подготовку специалистов по маркетингу, финансам, логистике и другим отраслям бизнеса, чья квалификация соответствовала бы требованиям рынка. Однако, поскольку реализация данного проекта требует длительного времени, в краткосрочном плане целесообразно на наш взгляд использовать услуги консалтинговых фирм. Одним из примеров такой фирмы, можно рассматривать действующий в Тбилиси центр по реструктуризации предприятий и поддержки менеджмента (CERMA). Эта организация оказывает существенную консультативную помощь предприятиям в процессе адаптации к рынку. Другую, не менее важную, функцию маркетингового центра представляет комплекс мер по трейнингу специалистов по маркетингу и менеджменту, осуществляемые рамках “программы Маршалла”.

Создание специализированного маркетингового института. Другим направлением решения данной проблемы мы видим в создании специализированной институциональной организации, обладающей высокой компетенцией в сфере маркетинга. Роль подобного маркетингового института, часто именуемого маркетинговым центром, состоит в создании соответствующей рыночным условиям коммуникационной инфраструктуры и предоставлении широкого спектра маркетинговых услуг, необходимых для ускорения процесса формирования рыночной экономики на микроуровне. Деятельность данного центра должна находиться в тесной взаимосвязи как с частным сектором, так и с правительственными органами. Его основная функция должна состоять в разработке рекомендаций по широкому спектру стратегических и тактических вопросов.

литература:

1. Jaworski, Bernard J. and Ajay K. Kohli., "Market Orientation: Antecedents and Consequences." *Journal of Marketing*, 1993, 57 (July), pp. 53-70.
2. Kotler, Philip. *Marketing management analysis, planning and control*, 5th ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc., 1984.

3. Houston, F.S. and Gassenheimer, J.B., "Marketing and Exchange", *Journal of Marketing*, 1987, Vol. 51 No. 4, pp. 3-18.
4. Ennew, Christine T. "Constraints on the adoption of the marketing concept: The case of the former Soviet Union", *European Journal of Marketing*, 1993, vol.27, 11/12, p. 21-34.
5. Hooley, Graham J. "Marketing strategy typologies in Hungary", *European Journal of Marketing*, 1993, vol.27, 11/12, p. 80-101.
6. Hooley, Graham J. "Raising the iron curtain: marketing in a period of transition", *European Journal of Marketing*, 1993, vol.27, 11/12, p. 6-20.
7. Lascu, Dana-Nicoleta. "Marketing in Romania: The challenges of the transition from a centrally-planned economy to a consumer-oriented economy", *European Journal of Marketing*, 1993, vol.27, 11/12, p. 102-120.
8. Marinov, Marin. "Marketing approaches in Bulgaria", *European Journal of Marketing*, 1993, vol.27, 11/12, p. 35-46.
9. Бѳрулаვა Г. Маркетинგოვა მოდელი ფირმის და პრობლემის მისი გამოყენებისა ჯორჯიაში . ნეოპუბლიკოვანნი დისერტაციონიანი რაბოთა ნა სოიკანი სტეპენი დოკტორი ეკონომიკური მეცნიერებების . ტბილისი: ტბილისური სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2000.
10. Бѳრუღავა გ. მეტოდოლოგიური მიდრეკილებები მექანიზმი ადაპტაციისა პრედიურიტი კ რინოკური სეღოვანი. ტბილისი, "პარნავიზი", 1997.
11. Deshpande, Rohit, John U. Farley, and Frederick E. Webster, Jr. "Corporate culture, customer orientation, and innovativeness in Japanese firms: a quadrad analysis." *Journal of Marketing*, 1993, 57 (January), pp. 23-37.

მარკეტინგის პამოყენების წანამძვრები და პერსპექტივები საქართველოში

გ. ბერულავა

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის

პაატა გუგუშვილის სახელობის

ეკონომიკის ინსტიტუტი,

0107, თბილისი, ქიქოძის ქ. 14

რეზიუმე. სტატიაში განხილულია მარკეტინგული ორიენტაციის გამოყენების შესაძლებლობანი საქართველოში. დადგენილია, რომ საქართველოს ეკონომიკის ბევრ დარგში შექმნილია მარკეტინგული ორიენტაციის გამოყენების აუცილებელი წანამძვრები. ერთი მხრივ, ისინი აყალიბებენ იმ პირობებს, რომლის დროსაც მარკეტინგული ორიენტაციის პრინციპებზე გადასვლა აუცილებელია ფირმის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნებისათვის. მაგრამ, მეორე მხრივ, არ არსებობს წინაპირობა, რომელიც მარკეტინგული ორიენტაციის საკმარისი პირობების შექმნას გახდიდა შესაძლებელს.

ამ პრობლემის გადასაწყვეტად ნაშრომში შემუშავებულია შემდეგი რეკომენდაციები: გლობალიზაციის პროცესში ქვეყნის საწარმოთა ჩართვის წახალისება, საზღვარგარეთის ფირმებთან სტრატეგიული ალიანსების და ერთობლივი საწარმოების შექმნის მეშვეობით; მარკეტინგის სპეციალისტებისათვის ტრენინგის პროგრამების შემუშავება; სპეციალიზირებული მარკეტინგული ინსტიტუტების ჩამოყალიბება.

1. Jaworski, Bernard J. and Ajay K. Kohli, "Market Orientation: Myths and Consequences," *Journal of Marketing*, 1993, 57 (July), pp. 33-50.
2. Kotler, Philip, *Marketing management: analysis, planning and control*, 5th ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc., 1984.

PREREQUISITES AND OUTLOOKS OF MARKETING APPLICATION IN GEORGIA

George Berulava
*Paata Gugushvili Institute of Economics,
The Georgian Academy of Sciences,
14, Kikodze st., 0107, Tbilisi, Georgia*

Summary. It is the existence of necessary and sufficient conditions for the marketing orientation implementation in Georgian economy that is examined in this paper. It was found that in many industries of the economy the implementation of marketing orientation is a necessary condition for survival and success of business. However, the lack of adequate market infrastructure and relevant managerial attitudes hampers effective fulfillment of marketing orientation.

To overcome this problem, the following recommendations have been suggested: deep involvement of domestic firms in the process of globalization, through creating joint ventures, strategic alliances with Western companies, to ensure relevant technological and managerial know-how; training of local specialist in marketing and management; creation of specialized institutional facilities having high professional marketing competence.

ეკონომიკის ეროვნული საზღვრების პრობლემა

ანზორ აბრალავა

საქართველოს პარლამენტი

0108, რუსთაველის 8

შემოვიდა: 2003 წლის 1 სექტემბერს

რეზიუმე: სტატიაში აღნიშნულია, რომ დღეს შრომის საერთაშორისო დანაწილებას ადრინდელზე უფრო რთული შინაარსი აქვს შექმნილი. იგი, ერთი მხრივ კელაინდებურად გამოხატავს ერებს შორის წარმოებრივ ვალდებულებათა სტიქიურად განაწილების პროცესს, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს წარმოებრივი ვალდებულებები გეგმაზომიერად ნაწილდება კონცერნებს შიგნით. მართალია, ისინი კონცერნების ფრგლებიდან არ გამოდიან, მაგრამ სახელმწიფოთა საზღვრებს კი სცილდებიან. ამის შედეგად თანამედროვე მსოფლიოს რუკაზე გაჩნდა ისეთი ეკონომიკური საზღვრები, რომლებიც ეროვნულ საზღვრებს არ ემთხვევა. განვითარებული და ძლიერი ეკონომიკა მკაფიოდ განსაზღვრულ პოლიტიკური საზღვრებიდან გამოსვლის საშუალებას იძლევა, ხოლო ზოგჯერ მან ამ საზღვრების გადასინჯვაც კი შეიძლება მოახდინოს. მსოფლიოს წამყვანმა ქვეყნებმა სწორედ თავიანთ ეკონომიკურ ძლიერებაზე დაყრდნობით დიდად შეუწყვეს ხელი აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი სსრკ-ის პოლიტიკური საზღვრების შეცვლას.

* * *

საგარეო ეკონომიკური კავშირურთიერთობების სფეროში ამა თუ იმ გადაწყვეტილების მიღების დროს დღეს ერთ-ერთ მთავარ ორიენტირად ინტერნაციონალიზაცია გვევლინება. ახლა საკითხი ასე კი არ დგას, ჩაერთვება თუ რა ეროვნული ეკონომიკა შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, არამედ

სულ სხვაგვარად – თუ რა ტემპებით, რომელ პრიორიტეტული მიმართულებებით და რაც მთავარია, როგორი დარგთაშორისი პროპორციებით უნდა ავაგოთ საერთაშორისო თანამშრომლობა, რათა არ აღმოჩნდეთ ინტერნაციონალიზებული წრებრუნვის ქანცგამომცლელ წინეში.

თანამედროვე „შრომის საერთაშორისო დანაწილებამ“ ადრინდელზე უფრო რთული შინაარსი შეიძინა. იგი, ერთი მხრივ, კვლავინდებურად გამოხატავს ერებს (როგორც მწარმოებელ ერთეულებს) შორის წარმოებრივ ვალდებულებათა სტიქიურად განაწილების პროცესს, ხოლო, მეორე მხრივ, წარმოებრივი ვალდებულებები გეგმაზომიერად ნაწილდება კონცერნების შიგნით. ეს ვალდებულებები კონცერნების ფარგლებიდან არ გამოდის, მაგრამ სახელმწიფოთა საზღვრებს კი სცილდება. მსოფლიოს რუკაზე გაჩნდა ისეთი ეკონომიკური საზღვრები, რომლებიც ეროვნულ საზღვრებს არ ემთხვევა. ეს შრომის ანკლავთშორისი (ფორმათაშორისი, კორპორაციათაშორისი) საზოგადოებრივი დანაწილების პროცესის შედეგია. აღმოჩნდა, რომ თვითონ ეროვნული მეურნეობები ერთდროულად რამდენიმე ტრანსნაციონალურ ფირმას კონტროლს ექვემდებარება, როგორც სხვადასხვა კომპლექსისი რგოლები.

თანამედროვე ვითარებას ახასიათებს ის, რომ ხდება ეროვნული მეურნეობების უახლეს ეკონომიკურ პოპულაციებად გარადასახვა ეროვნული სტრადეგიული ინტერესების შესაბამისად და მათი გადაქცევა თავისებურ ინტერნაციონალიზებულ ეროვნულ ეკონომიკურ სისტემებად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მსოფლიოს სამეურნეო რუკაზე გაჩნდა ქვეყანა-სისტემები, რომელთაც აქვთ ეროვნული ფარგლებს გარეთ მრავლად გამოტანილი საწარმოო ჯაჭვები. ფილიალებისა და შვილობილი კომპანიების მეშვეობით მიმდინარეობს ეროვნული ეკონომიკის მიბმა მსოფლიო მწარმოებლური ბირთვების ამა თუ იმ რგოლთან. თავისი გეოეკონომიკური მიზნების მისაღწევად ქვეყანა-სისტემა აყალიბებს დამოუკიდებელ ინტერნაციონალიზებულ კვლავწარმოებით ბირთვებს, რომელთა რგოლებია ეროვნული ტრანსნაციონალიზებული სტრუქტურები. სწორედ მათ

მიანდობს სახელმწიფო გეოეკონომიკურ სივრცეში ეროვნულ ინტერესების რეალიზაციას და თანაც იცავს კიდევ ამ სტრუქტურებს.

სამართლიანად შენიშნავს პროფ. ნ. ჭითანავა, რომ გლობალიზაცია „უხეშად არღვევს სუვერენული სახელმწიფოს ეკონომიკურ საფუძვლებს, შლის სახალხომეურნეობრივი კომპლექსების ეფექტიანად ფუნქციონირების ეროვნულ საფუძვლებს“ [1].

ამგვარად ხდება საზღვრების კონფიგურაციის შეცვლა ცვალებადი გეოეკონომიკური ვითარებისა და ტრანსნაციონალიზებული სტრუქტურების გადაჯგუფების გავლენით. შრომის დანაწილების მუდმივად ცვალებადი საზღვრები არ ემთხვევა ეროვნულ (სახელმწიფოების) საზღვრებს: ეროვნული მეურნეობები ნაწილებადაა „გახლეჩილი“ და ეს ნაწილები სხვადასხვა გლობალური კვლავწარმოებითი ციკლების (ბირთვების) რგოლებადაა გადაქცეული.

პროფესორი რ. გოგოხია არ იზიარებს იმ საკმაოდ გავრცელებულ აზრს, რომ ეროვნული მეურნეობათა ურთიერთდამოუკიდებლობის ზრდის კვალობაზე, სამუშაო ძალის ბაზრების ინტერნაციონალიზაციის, კაპიტალის გატანის, და ბოლოს, საწარმოო კომპლექსების ეროვნული საზღვრებიდან ინტენსიურად გასვლის შედეგად ერებს შორის ეკონომიკური საზღვრები სულ უფრო მეტად წაიშლება. მეცნიერის აზრით ეს იმ მასონური „თეორიის“ გამოძახილია, რომელიც „ცდილობს თავის ორბიტაში ჩაითროს ყველა ქვეყანა. განსაკუთრებით ნოყიერი ნიადაგი მას ხვდება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, რომელთა უმეტესობა სოციალურ-ეკონომიკურ-პოლიტიკურ კრიზისს განიცდის და რომელთა „მოქცევა“ კოსმოპოლიტური გლობალიზაციის ორბიტაში შედარებით ადვილია. შორს რომ არ წავიდეთ, საქართველოსთვის უცხო, უნიადაგო კოსმოპოლიტური თეორიები, უცხოურ ეკონომიკურ იდეოლოგიაზე აგებული სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის საქმიანობა გარკვეულწილად იმ „დიდი პოლიტიკის“ შემადგენელი ნაწილია, რომელიც სამამულო ინდუსტრიის და არსებითად მყარი ეკონომიკის ჩაკვლას ისახავს მიზნად და საქართველოს ნა-

თობსადენის, გაზსადენის, ევრაზიული დერეფნის და სამომავლოდ - ტურისტთა საჯირითო ქვეყნის მხოლოდ მიზერულ პერსპექტივას უტოვებს. ამისგან განსხვავებით, ჩვენ მყარად უნდა გავითავისოთ, რომ მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესებში საქართველოს კანონზომიერი ჩართვა მხოლოდ მაშინ იქნება გამართლებული და ეფექტიანი, თუ ქვეყანა მტკიცედ მოირგებს ეროვნული ეკონომიკური იდეოლოგიის სამოსელს... თუმცა, XX საუკუნის მეორე ნახევარმა აშკარა გახადა „ღია ეკონომიკის“ მაღალი ეფექტიანი და უპირატესობა „ჩაკეტილთან“ შედარებით, მაგრამ საბოლოოდ ისიც დადასტურდა, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკა არ არსებობს ეროვნული თვითგანზრახულობის გარეშე, რომ ამა თუ იმ ქვეყანაში საზოგადოებრივი კვლავწარმოება ყოველთვის ხორციელდება როგორც ეროვნული კვლავწარმოება. [2] ის, რომ მსოფლიოს პოლიტიკური და ეკონომიკური საზღვრები არა თუ არ ემთხვევა ერთმანეთს, არამედ, პირიქით, მსოფლიოს პოლიტიკური და ეკონომიკური სტრუქტურა ძირეულად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, განსაკუთრებულ შეფერილობას აძლევს მსოფლიო მეურნეობაში ძალთა ახლებურად განლაგების პროცესს.

ბუნებრივია, აქ გვერდს ვერ აუუვლით საერთოდ ეროვნული საზღვრების პრობლემას და მსოფლიოს პოლიტიკური რუკის გადაკეთების გაჭიანურებულ პროცესს. როგორც, ცნობილია სახელმწიფო საზღვრების გადასინჯვის პროცესზე უზარმაზარი გავლენა იქონია გასული საუკუნის ბოლოს მომძლავრებულმა ნაციონალიზმმა. მრავალთავის ნათელი ხდება, რომ გლობალიზაცია მეტისმეტად ათანაბრებს ყველას, კულტურულ და რელიგიურ თავისებურებებს ართმევს ქვეყნებს, ეროვნული თვითშეგნების დაკარგვით ემუქრება მათ, რაც არ შეიძლება არ იწვევდეს მოსახლეობის სულ უფრო ფართო ფენების პროტესტს. ნაციონალიზმის დღევანდელი ტალღა აგორებულია არა მარტო ეკონომიკურად უმწეო მდგომარეობაში ჩავარდნილი ქვეყნებში, არამედ მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებშიც (კვებეკის, ბასკეთის, კორსიკის, შოტლანდიის და ჩრდილოეთ ირლანდიის მაგალითები). ნაციონალიზმი აღვივებს ეთნიკურ კონფლიქტებს,

რასაც ქვეყნების ტერიტორიული მთლიანობის რღვევა შეიძლება მოჰყვეს. (ჩეხოსლოვაკია, იუგოსლავია).

ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოები ცდილობენ თავიანთი ადგილის დამკვიდრებას და ამით კარდინალურად ცვლიან მსოფლიოს ადრინდელ გეოპოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტრუქტურას. იზრდება კონკურენცია ახლად შექმნილ სახელმწიფოებსა და სხვა ქვეყნებს შორის. ქვეყნების რაოდენობის გადიდება ამრავლებს პოლიტიკურ და ფაქტობრივ კონკურენტებს, კონკურენციას კი თან მოსდევს ფასების დემპინგი და საგარეო ვაჭრობიდან მიღებული ამონაგების შეკვეცა. პოლიტიკური და ეკონომიკური არასტაბილურობა საინვესტიციო პროცესს აყენებს ზიანს. სახელმწიფოები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან ტერიტორიით, მოსახლეობითა და რესურსებით, მაგრამ ჩვენს დროში ეს ფაქტები ნაკლებად განსაზღვრავს მათ ეკონომიკურ პოტენციალს. როგორც ცხრილ 1-ში მოყვანილი მონაცემები ადასტურებს, ყველაზე ვრცელი ტერიტორიების მქონე და ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული 20-20 ქვეყნიდან მხოლოდ 9-9 ქვეყანას აქვს ამ პარამეტრების შესადარისი ეკონომიკური პოტენციალი. მაგალითად, მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობის მაჩვენებლით პირველ ადგილზე მყოფი აშშ-ს მსოფლიოში მეოთხე ადგილი უჭირავს ტერიტორიით და მესამე – მოსახლეობის რიცხოვნობით. მეორე პოზიციაზე მყოფ იაპონიას – მოსახლეობის რიცხოვნობით მერვე ადგილი, ტერიტორიის სიდიდით კი იგი ამ ოცეულს მიღმაა; მესამე პოზიციაზეა გერმანია, რომელიც ტერიტორიის სიდიდით ასევე ვერ ხვდება ოცეულში, მოსახლეობის რიცხოვნობით კი იგი მსოფლიოში მეთორმეტეა და ა.შ. ამის საპირისპიროდ, რუსეთი მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობით მეთერთმეტე ადგილზე იმყოფება, მაშინ როდესაც ტერიტორიის სიდიდით იგი პირველი ქვეყანაა მსოფლიოში, მოსახლეობის რიცხოვნობით კი მეექვსე; ჩინეთი პირველ ადგილზეა მოსახლეობის რიცხოვნობით, მესამეზე – ტერიტორიის სიდიდით, მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობით კი – მხოლოდ მეთხუთმეტეა და ა.შ.

მრავლის მეტყველია ასეთი შედარებებიც: თითქმის თანაბარი ეკონომიკური პოტენციალი აქვთ, ერთი მხრივ, რუსეთსა და სამხრეთ კორეას (რომელსაც ტერიტორიისა და მოსახლეობის მიხედვით ვერც კი შევადარებთ რუსეთს), მეორე მხრივ, ინდოეთსა და ნიდერლანდს (მისი მოსახლეობა 62-ჯერ ნაკლებია ინდოეთისაზე), ხოლო შვეიცარიის ეკონომიკური პოტენციალი 4-ჯერ მეტად აჭარბებს პაკისტანისას (მოსახლეობის მიხედვით თანაფარდობა – თითქმის 1:18) ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანი ქვეყანაა ინდონეზია (მეოთხე ადგილი) მაგრამ ეკონომიკური თვალსაზრისით მას შევადარებთ კი აღემატება. თუ შედა-

ც ხ რ ი ღ ი 1

მსოფლიოს გეოგრაფიული და ეკონომიკური საზღვრები:
ტერიტორიით, მოსახლეობითა და მშპ-ით უმსხვილესი ოცი ქვეყანა

№	ქვეყანა	ერიტ. ათასი კვ.მ	ქვეყანა	მოსახლე- ობა ნ. კაცი (1997 წ.)	ქვეყანა	პ, მლნ. დოლარი (1997 წ.)
1	რუსეთი	17075	ჩინეთი	1227,2	აშშ	7834,0
2	კანადა	9976	ინდოეთი	962,4	იაპონია	4190,2
3	ჩინეთი	9597	აშშ	267,6	გერ	2092,3
4	აშშ	9373	ინდონეზია	200,4	საფრანგეთი	1392,5
5	ბრაზილია	8512	ბრაზილია	163,7	დ. ბრიტანეთი	1286,5
6	ავსტრალია	7682	რუსეთი	147,3	იტალია	1145,6
7	ინდოეთი	3288	პაკისტანი	128,5	ჩინეთი	902,0
8	არგენტინა	2777	იაპონია	126,1	ბრაზილია	820,4
9	ყაზახეთი	2717	ანგლადეში	123,6	კანადა	607,7
10	სუდანი	2506	ნიგერია	117,9	ესპანეთი	532,0
11	აღიერი	2382	მექსიკა	94,3	რუსეთი	447,0
12	კონგო	2345	გერ	82,1	სამხ. კორეა	442,5
13	მექსიკა	1958	ვიეტნამი	76,7	მექსიკა	403,0
14	ინდონეზია	1905	ფილიპინები	73,5	ავსტრალია	393,5
15	ლიბია	1760	თურქეთი	63,7	ინდოეთი	381,6
16	ირანი	1648	ირანი	60,9	იდერლანდი	360,3
17	მონღოლეთი	1557	ტაილანდი	60,6	არგენტინა	325,3
18	პერუ	1285	ეკვადორი	60,3	შვეიცარია	255,3
19	ჩადი	1284	ეთიოპია	59,7	ბელგია	242,5
20	ნიგერი	1267	ბრიტანეთი	59,0	შვედეთი	227,6

რებები გავაგრძელებთ, ანალოგიურ სურათს მივიღებთ ლუქსემბურგისა და შრი-ლანკისთვის, სინგაპურისა და მალაიზიისათვის, ირლანდიისა და ეგვიპტისათვის და ა.შ.

ცხილ 1-ში მოყვანილია ზოგიერთი ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალების შედარება. მსოფლიოს რეალური ეკონომიკური საზღვრების შესახებ წარმოდგენას კიდევ უფრო გვიფართოებს მსოფლიო სამეურნეო კავშირების მომსახურე ძირითადი ვალუტების ერთმანეთთან შედარება. იმ 16 ქვეყანაზე, რომელიც პლანეტის მთლიანი შიდა პროდუქტის 40%-ს აწარმოებს, მოდის გლობალური საფინანსო სივრცის 85% ვაჭრობის სფეროში და მსოფლიოს მთელი სავალუტო რეზერვების 82%. ამგვარად, ა.შ.შ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემა და ნაწილობრივ, ევროპის ცენტრალური ბანკი ფაქტობრივად პლანეტის ცენტრალური ბანკის პოზიციებზე იმყოფებიან, რაც საშუალებას აძლევს მათ ფინანსური გაბატონებული მდგომარეობა დაიკავონ გლობალურ ეკონომიკაში (ევროს შემოღებამდე ა.შ.შ-ის დოლარის წილად მოდიოდა საერთაშორისო საბანკო კრედიტების 70%, ობლიგაციური სესხების 50, ვალუტის ბაზარზე მიმდინარე ოპერაციების 80 და ევროდოლარებისა და ნავთობდოლარების ბაზრების ბრუნვის 100%) [3, გვ. 28-30].

მოულოდნელი არაა, რომ ეკონომიკურად დაწინაურებული ქვეყნები ცდილობენ და ახერხებენ კიდევ პოლიტიკურ სფეროში ლიდერობის მოპოვებას და არა მარტო სამხედრო, არამედ უფრო მეტად სწორედ თავიანთ ეკონომიკურ ძლიერებაზე დაყრდნობით საკუთარი პირობებს კარნახობენ მესამე სამყაროს. მსოფლიო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში „პატარა“, მაგრამ განვითარებული ქვეყნების გავლენა გაცილებით მეტია, ვიდრე მესამე სამყაროს „დიდი“ ქვეყნებისა, ამგვარად, განვითარებული და ძლიერი ეკონომიკა მკაფიოდ განსაზღვრული პოლიტიკური საზღვრებიდან გამოსვლის საშუალებას იძლევა, ხოლო ზოგჯერ მან ამ საზღვრების გადასინჯვაც შეიძლება მოახდინოს. მსოფლიო მეურნეობაში ეკონომიკურად გაბატონებულმა განვითარებულმა ქვეყნებმა სწორედ თავიანთ ეკონომიკურ ძალმოსილებაზე დაყრდნობით დიდად შეუწყვეს ხელი ად-

მოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი სსრკ-ის პოლიტიკური საზღვრების შეცვლას. მსოფლიო პოლიტიკური რუკის ფორმირების თანამედროვე პერიოდი XX საუკუნის ბოლოს განვითარებული ნეოკოლონიალიზმის მაგალითებსაც გვიჩვენებს როდესაც რომელიმე ქვეყანაზე ან მის ტერიტორიაზე რამდენიმე განვითარებული ქვეყანა აწესებს პროტექტორატს. წარსულის იმპერიალიზმისაგან ამჟამინდელ ნეოკოლონიალიზმს ძირითადად ის განასხვავებს, რომ ახლა წინა პლანზეა წამოწეული არა კონკრეტული სახელმწიფო-მეტროპოლიის კერძო ინტერესები (ნედლეულის გამოზიდვა და გეოგრაფიული ექსპანსია), არამედ ყველა განვითარებული ქვეყნის საერთო ინტერესები, რომლებიც პოლიტიკური სტაბილურობის ზრდასა და მსოფლიო სისტემის მომავლის განჭვრეტაზე ზრუნავენ – ამის მიუხედავად, სინამდვილეში მაინც ხდება სახელმწიფოს შინაურ საქმეებში ჩარევა, რაც ამ ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემის აშკარად შეცვლას ისახავს მიზნად. ამ სისტემის ტრანსფორმაციას გარედან მართავენ იმგვარად, რომელიც ყველაზე უფრო შეესაბამება განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნების ინტერესებს (კოსოვოს მაგალითი).

სავსებით შესაძლებელია, რომ ეს თანამედროვე კოლონიალიზმი და კრიზისული ქვეყნებში საერთაშორისო მმართველობის დაწესების იდეა ეროვნული საზღვრების ახალ გადასინჯვას მისცემს ბიძგს. ასეთ პირობებში საქართველოს მთელი ძალისხმევა საკუთარი ეროვნული ინტერესების დაცვას, სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფას უნდა ხმარდებოდეს.

ზოგიერთი ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის შედარება

№	განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყანა	ძირითადი მონაცემები			ეკონომიკური პოტენციალი მისი შესადარისი ქვეყანა	ძირითადი მონაცემები (1997წ)		
		ტერიტორია, ათასი კვ. მ	მოსახლეობა მლნ. კაცი	მშპ-ის მოცულობა მლრდ. დოლარი		ტერიტორია ათასი კვ.მ	მოსახლეობა მლნ. კაცი	მშპ-ის მოცულობა მლრდ. დოლარი
1.	სამხ. კორეა	98	46,0	442,5	რუსეთი ¹	17 075	147,3	447,0
2.	აესტრალია	7 682	15,5	393,5	მექსიკა	1958	94,3	403,0
3.	ნორვეგია	387	4,4	153,4	ტაილანდი	514	60,6	153,9
4.	ისრაელი	21	5,8	98,1				
	სინგაპური	0,6	3,1	96,3	მალაიზია	330	21,7	98,5
5.	ირლანდია	70	3,7	75,0	ვგვიპტე	1001	60,3	75,6
6.	ახალი ზელანდია	269	3,8	64,5	პერუ	1285	24,4	63,8
7.	ლუქსენბურგი	2,6	0,42	17,0	შრი-ლანკა	66	18,6	15,1
8.	ისლანდია	103	0,27	7,3	იორდანია	89	4,4	7,0

წყარო: Малый атлас мира. М, 1998, გვ. 211-214

<http://www.worldbank.org/data/databytopic/pop97.pdf>;

<http://www.worldbank.org/data/databytopic/Gdp97.pdf>.

¹ 1998 წ. სავალუტო საფინანსო კრიზისის შემდეგ რუსეთის ეკონომიკური პოტენციალი 2-ჯერზე მეტად შემცირდა და მისი მშპ ახლა დაახლოებით ინდონეზიის მშპ-ის (210 მლრდ. დოლარის) ტოლია.

ლიტერატურა:

1. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, III ნაწ. თბილისი, 2001
2. გოგოსია რ. ეკონომიკის გლობალიზაციის ზოგიერთი პრობლემა. ეკონომისტთა მეოთხე რესპუბლიკური კონფერენციის მოხსენებათა კრებული. თბილისი, 2001.
3. А. И. Погорлецкий. Экономика зарубежных стран. Санкт-Петербург, Из-во В. А. Михайлова, 2001.

PROBLEM OF NATIONAL BORDERS OF ECONOMY

Anzor Abralava

Parliament of Georgia

*8, Rustaveli Av., 0108, Tbilisi, Georgia**

Summary. In the article it is marked, that today the international division of labor has got more difficult than earlier sense. On the one hand it still expresses process of spontaneous division of industrial obligations between the nations, and on the other hand, these industrial the obligation are systematically distributed inside concerns. The truth is they do not leave the frameworks of concerns, however frequently break frontiers Hence, on a map of the modern world economic borders which do not coincide with national have appeared. To, that political and economic borders of the World not only structure of the World I differ radically from each other, gives special painting to process of new arrangement of forces in the world economy.

The new independent states actively aspire to the statement and by that cardinally change former geopolitical and economic structure of the World. The competition between the specified states and other countries grows. At the same time, the increase in number of the countries multiplies potential and actual competitors, and a competition conducts to a dumping of the prices and reduction of proceeds from foreign trade. Political and economic instability renders a loss to investment process.

The advanced and strong economy allows to leave the precise of the certain borders, and at times it in a condition carries out even the their revision. Conducting countries of the world on the basis of economic power in many respects promoted change of political borders of the East Europe and the former USSR.

ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНЫХ ГРАНИЦ ЭКОНОМИКИ

Анзор Абралава

Парламент Грузии

Тбилиси, 0108, Пр. Руставели, 8

Резюме. В статье отмечается, что сегодня "международное разделение труда" приобрело более сложный чем раньше смысл. С одной стороны она по-прежнему выражает процесс стихийного разделения производственных обязательств между нациями, а с другой стороны, эти производственные обязательства планомерно распределяются внутри концернов. Правда они не выходят из за рамок концернов, однако часто нарушают государственные границы. Следовательно, на карте современного мира появились экономические границы, которые не совпадают с национальными. То, что политические и экономические границы Мира не толкло структуры Мира в корне отличаются друг от друга,

придает особую окраску процессу новой расстановки сил в мировом хозяйстве.

Новые независимые государства активно стремятся к утверждению и тем самым кардинально меняют бывшую геополитическую структуру Мира, растет конкуренция между указанными государствами и другими странами. Вместе с тем, увеличение числа стран умножает потенциальных и фактических конкурентов, конкуренция ведет к демпингу цен, сокращению выручки от внешней торговли. Политическая и экономическая нестабильность наносит урон инвестиционному процессу.

Развитая и сильная экономика позволяет выйти из за четко определенных границ, а порой она в состоянии осуществлять даже их пересмотр. Ведущие страны мира именно на основе экономической мощи во многом способствовали изменению политических границ Восточной Европы и бывшего СССР.

ტექნოლოგიური პროგნოზირებისა და მასშტაპოლაციის პრინციპის ერთობლივი ანალიზისათვის ეკონომიკაში

როლანდ სარჩიშვილი, ლია ჩარეკიშვილი

*საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი,
0107, თბილისი, ქიქოძის ქ. № 14*

შემოვიდა: 2003 წლის 20 მარტს

რეზიუმე. განხილულია გრძელვადიანი ეკონომიკური პროგნოზირებისკენ გამიზნული ექსტრაპოლაციის პრინციპისა და ტექნოლოგიურ პროგნოზირებაში ჩართული მოვლენის დინამიზმის აგების მეთოდოლოგიის საკითხები. მსჯელობა წარმართულია ადამიანის, როგორც ექსპერტის აზროვნების იმ თავისებურებათა წინა პლანზე წამოწევით, რომელიც წარსულს ექსტრაპოლაციით აჯერებს მომავლის გრძელვადიან პროგნოზთან მინიშნებულ მომავლისკენ მოძრაობის პროცესში.

დახასითებულია ადამიანის, როგორც ექსპერტის შესაძლებლობები ეკონომიკური მოვლენის განჭვრეტისა და პროგნოზირების პროცესში, ასევე ტექნიკური პროგრესის თავისებურებები, როდესაც ადამიანის შრომას ვერ შეექმნა შემოქმედების სრული გადრმავეების პირობები და იმის ხაზგასმით, რომ ადამიანი ტექნიკას კიდევ უფრო “მოეჯახება”, ვიდრე მან მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი გამოიყენა შემოქმედებითი შრომის გასადრმავებლად იმდენად, რამდენადაც პროგნოზები პესიმისტურ ხასიათს ატარებენ.

მოცემულია ტექნოლოგიური პროგნოზირების ანალიზი, როგორც დამაჯერებელი მსჯელობისა ტექნოლოგიების მომავალზე, როდესაც ტექნოლოგიური პროგნოზირება მინიშნებული

წარსულიდან აწმყოსაკენ შესაძლო ვარიანტების გადარჩევისას შეჯერებულია ექსტრაპოლაციის პრინციპთან და არ იკარგება მოვლენის შესახებ საწყისი ბაზისიდან მომავალზე განვითარების ტენდენციის გადატანის შესაძლებლობები.

კიბერნეტიკის თვალსაზრისით ადამიანი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ძალიან რთული მოაზროვნე მანქანა-კომპიუტერი. ასეთი დაშვების შედეგად გამორიცხული არ არის აღმოჩნდეს ის, რომ ადამიანთა მოქმედების წარმართველი აზრობრივი კოდი და მათი გამომჟღავნების პროგრამები არც თუ ისე მრავალმხრივია. თუმცა ევრისტიკული ხასიათისაა, მოქმედებენ ექტრაპოლაციის პრინციპით და მისი მოდელირების შესაძლებლობები პროგნოზირებისთვის შეზღუდულია. “ადამიანის აზროვნების კოდში” იგულისხმება ადამიანის თავში ფორმირებადი ევრისტიკული აზროვნების ვარიანტების ალგორითმული გამოვლენის პროგრამა, რომლის არსი პროგნოზირების შემთხვევაში არის “მინიშნებული მომავლისაკენ” ექსტრაპოლაცია (შეენიშნავთ, რომ ევრისტიკა შეისწავლის ადამიანის აზროვნების ოპერაციების ბუნებას სხვადასხვა ამოცანების ამოხსნის გამოცდილებებს და ადამიანის ინტუიციას).

არსებობს რიგი წინააღმდეგობები და სირთულეები ადამიანთა საზოგადოებაში, როდესაც ისინი ერთმანეთთან “მიმედურთიერთობენ” და წესრიგს არ ემორჩილებიან. ამის წარმართველი “აზროვნება იხლართება” შესაბამისი პროგრამებით ისე, რომ მათზე ზემოქმედება სასიკეთო საზღვრებში ჩაყენების თვალსაზრისით გართულებულია, ხოლო მიმდინარე პროცესის შესაბამისი გამართლებული პროგნოზის მიღების რეალობა სათუო ხდება, თუმცა ექსტრაპოლაციის პრინციპი ადამიანთა საზოგადოების გაერთიანებული დასკვნების მიღების უნარით ძალაში რჩება. ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია ის, რომ ბრძანებლური ეკონომიკიდან განთავისუფლებული ადამი-

ანთა თაობები ინერციით ურთიერთსაწინააღმდეგო მოქმედებებით არიან “დამუხტულნი”. ისინი ამის შესაბამისი პროგრამებით ერთმანეთს ხელს უშლიან ცხოვრების კეთილდღეობის მოწყობაში და მოქმედებენ ექსტრაპოლაციით. ამას ვერც “პირობითი” დემოკრატია შეეღის. პირიქით იგი კიდევ უფრო ამძაფრებს ადამიანის თავისუფლების შეგრძნებას (ადამიანი მართლაც, რომ მხოლოდ მოაზროვნე მანქანა-კომპიუტერი იყოს აღნიშნულის გამოსწორება “აგრესიული” პროგრამების “გამოხშირვის” მსგავსი მოქმედებებით მოხერხდებოდა).

თანამედროვე ადამიანი, რომელიც ცივილიზაციას მხოლოდ საკუთარი გაგებით ეზიარა და არ უკვირდება ამ ცივილიზაციის უარყოფითი შედეგების სიმძაფრეს, იგი შრომით აღზრდაშიც საკუთარ დახმარებას თხოულობს. თანამედროვე ადამიანი თითქმის უფასოდ წარსულიდან აწმყოში აზროვნების ლოგიკით მიეჩვია ტექნიკური პროგრესის სიკეთით სარგებლობას და არ უკვირდება საით მიყავს მეცნიერული ტექნიკის პროგრესის უკონტროლო გამოყენებასა და მასში პროგნოზირების დაბალ დონეს, პროგნოზების უგულვებელყოფას და ა. შ.

საგანგაშოა ის, რომ ადამიანთა მართვის სირთულე ცივილიზაციის ამადლებასთან ერთად კიდევ უფრო “იხლართება”. აქედან თავის დაღწევას ადამიანები ვერ ახერხებენ, პირიქით მოსალოდნელია ადამიანების ინერტულობით “გაზარმაცება”, რომელიც მათი უმოძრაობითაც ფიქსირდება. ამდენად, მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანი სუბიექტის პასუხისმგებლობის ამადლებით ქცევის გააქტიურებას და პროგნოზირებაში შემოქმედების მიღწევას.

თითქმის ასეა, რომ ჩვენი “ცხოვრება ექვემდებარება მექანიკურ რიტმს”, რომლის მოქმედებით გამოწვეულ დინამიზმს ბუნების ძალას ვაბრალდებთ, საერთოდ ღმერთის იმედით ვსულდგმულობთ, სამყაროს არსში “ვიქექებით” თითქოს რაიმეს ვაღწევთ, მაგრამ ირკვევა, რომ იგიური გარდაქმნებით ვარსებობთ, რომელსაც ვართულებთ ისევ ჩვენს გაგებასა და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში ვუშვებთ შეცდომებს და მათ გამოსწორებას ვცდილობთ. მულტიპლიკაციური თანმიმდევრობით წარ-

მოდგენილი იგივეობა ყოველგვარ გარდაქმნას უძლებს და მასში იგივეობა ძალაში რჩება, შემთხვევითობის ზეგავლენით ეს იგივეობა იკვეცება და ადამიანისგან როგორც ფიზიკური ერთეულისგან მხოლოდ “საწყისი სული” რჩება, რომელიც იდეის დონეზე არსებობს და შეიძლება ითქვას მარადიულია.

პროგნოზირების შესაძლებლობით ადამიანის აზროვნება გამოიყოფა კომპიუტერისგან, როგორც მომავლის განჭვრეტის უნარით, ასევე მისგან ოპტიმალური ვარიანტის გამოვლენით და მიზანსწრაფვით, უნიკალურობით და სისტემურობით. თუმცა არის სხვა რიგი თვისებებიც, რომლითაც ადამიანი უხილავი ხელის ზემოქმედებით ახალი შესაძლებლობის გამოვლენის გარეშე მოქმედებს და იმარჯვებს “გამოუვალ მდგომარეობაში ჩაუარდნის” შემთხვევაშიც კი. ამის თანამონაწილე არა მარტო ადამიანის გადაწყვეტილებებია, ამასთან ადამიანში, როგორც სუბიექტში ჩამოყალიბებული პროგნოზირების შესაძლებლობებია რომელიც მომავლისკენაა გამიზნული.

ის დიდი სფერო, რომელსაც თანამედროვე პირობებში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის თავისი წამყვანი ხასიათით ეკონომიკაში და პერსპექტივით ქვეყნის გაძლიერების საქმეში. მიუხედავად ასეთი მნიშვნელობისა პოსტსაბჭოთა საქართველოში მეცნიერულ ტექნიკური პროგრესის პროგნოზირება ჯერ კიდევ არ არის აყვანილი სათანადო სიმაღლეზე.

იმის გამო, რომ ეკონომიკურმა პროგნოზირებამ ვერ მოიპოვა თავისი საპატიო ადგილი მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგნოზირებაში (იგულისხმება მისი აქტიური ხასიათი სახელმწიფოს მომავლის დაგეგმვასა და მართვაში), თანამედროვე ტექნიკურმა პროგრესმა ადამიანის შრომისთვის არ დატოვა შემოქმედებითი და სამართლიანი შეფასების შესაძლებლობები. აღმოჩნდა პირიქით ადამიანის შრომა უფრო დაძაბული გახდა (და შეიძლება ითქვას ზოგჯერ მტანჯველიც კი). ასეთი შეფასება თითქოს სადავოა, რადგან მეცნიერულ ტექნიკური პროგრესის ზემოქმედება ადამიანთა საზოგადოებაზე არაერთგვაროვანია. არის ადამიანთა ნაწილი, რომლებიც მეცნიერულ ტექნიკურმა პროგ-

რესმა დაუმსახურებლადაც კი (შემთხვევით) გაამდიდრა, შეიძლება ისინი ბიუროკრატი ბიზნესმენებიც იყვნენ, რომლებსაც ეხერხებათ სხვისი შრომის მითვისება. სხვა შემთხვევაში მეცნიერების არმია, თავისი სტრუქტურით და პერსპექტივებით “ცარიელზე დარჩეს”. ეს ძირითადად ეხება პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოთა მეცნიერებას, განსაკუთრებით საქართველოში, სადაც ტექნოკრატია მეცნიერთა შრომა ნაკლებად ეფექტიანი და არაშემოქმედებითი, თითქოს მარტივი გახდა. ამით ახალი უბედურებით დაემუქრა არა მარტო ცალკეულ შემომქმედ მეცნიერსა და მის დამხმარე პერსონალს, ამასთან ქვეყნის მომავალს. ამის მიზეზი ძირითადად ის არის, რომ ამჟამად სამყაროში პუმანურობის თვალსაზრისით არაადამიანურმა გადაწყვეტილებებმა დაკანონება დაიწყო და საქმე ისე წარიმართება, მომავალში უფრო ნათლად გამოჩნდება ის, რომ ტექნიკამ შემომქმედ გონიერ ადამიანს წაართვა მისი ადგილი, რომელიც მას ქვეყნიერების დასაბამიდან ებოძა. ადამიანთა საზოგადოებას მომავალში არ შეეძლება, თუ კი ვერ მოერევა, მოთოკოს მაინც სამხედრო კომპლექსებისგან გარემოს დაბინძურებით გამოწვეული ტექნიკური პროგრესის მიმე შედეგების კატასტროფული ზრდა. ეს ისაა, რასაც იწვევს გრძელვადიანი პროგნოზების სახელმწიფოთა დონეზე სათანადო დაუფასებლობა იმ შემთხვევაში, როდესაც ტექნიკური პროგრესი უკონტროლოდაა და მოკლევადიან პერიოდში მომგებიანობის გამო მიმზიდველია წვრილი ბიზნესმენებისთვის, რომლებიც ეკონომიკაში რისკის ჭეშმარიტ არსშიც ვერ ერკვევიან.

ტექნიკურმა პროგრესმა (იგულისხმება მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარი) ადამიანის შრომას ვერ მიანიჭა შემოქმედებითი ხასიათი იმ თვალსაზრისით, რომ ადამიანი დამოუკიდებლად მოაზროვნე და კომპიუტერებისგან ბევრად განსხვავებულია და თავისუფალი უნდა იყოს ხედმეტი ჩარევისგან. მოხდა პირიქით, ცივილიზაციის შესაბამისად, რომელიც მისთვის დიდად მიმზიდველი გახდა, ადამიანი ტექნიკას კიდევ უფრო “მიეჯაჭვა”, ფიზიკური კეთილსინდისიერი და მწარმოებლური შრომა მტანჯველი და აუტანელი გახდა დროისა და ინფორმაციის უკმარი-

სობის პირობებში. ამას ისიც ემატება, რომ ცივილიზაციის შესაბამისად დიდია განათლების ზრდასთან ერთად მოთხოვნა და პრეტენზიები კარგ ცხოვრებაზე. ეს განსაკუთრებით შემაშფოთებელი ხდება პოსტსაბჭოთა საქართველოში, დაუმსახურებლად მოსახლეობის მდიდარი ფენის და უკონტროლო ბიუროკრატიის გაძლიერებით.

მსოფლიოში ადამიანთა საზოგადოების მდგომარეობა “უცნაურად დაიძაბა”, თითქოს ტექნიკამ ადამიანის შრომა ნაკლებად შემოქმედებითი და მარტივი გახადა (უკიდურეს სიმარტივისას ხელით შრომას, რომ ვუწოდებთ ისეთი). ამით ტექნიკამ სარგებელზე მეტად, უფრო მეტი უბედურება მოუტანა არა-ადამიანურ მდგომარეობაში ჩაყენებულ სამყაროს. ეს ხომ გარემოს ყოველმხრივი სულიერი და მატერიალური დაბინძურების მორევია, რომლის გამოსასწორებლად ადამიანები თითქოს იბრძვიან, მაგრამ საფუძვლიანი ვერაფერი ვერ მოუხერხებიათ, თუმცა ჯერჯერობით მხოლოდ ის ხდება რეალური, რომ ადამიანთა საზოგადოებამ მთლიანობაში ზიანის მომყენებელ ტექნიკას უარი უთხრას და ეძებოს ბუნებასთან ურთიერთობის სხვა საშუალებები თუნდაც ამისთვის თვით ადამიანი მოერგოს ბუნებას თავისი შესაძლო გარდაქმნებით და არა ისე, როდესაც ადამიანი ცდილობს ბუნება მთლიანად, ზოგჯერ გაუაზრებლად, მაქსიმალურად მოარგოს თავის ინტერესებს და უფრო ბრმა რისკით, რომელიც მეტწილად ზიანის მომტანია.

თითქმის ასეა, რომ ჩვენი “ცხოვრება ექვემდებარება მექანიკურ რიტმს”. ამასთან, იბადება კითხვა, ტექნიკური მიღწევები ხომ არ გვართმევენ უფრო მეტ ძალას და ენერგიას ვიდრე ზოგავენ ან გვაძლევენ მას? [1, გვ. 373], ხომ არ არის საყოველთაო კანონი ის, რომ ადამიანი ვერასდროს ვერ განთავისუფლდება ბუნების ბატონობისგან და მასზე ზეგავლენის შესაძლებლობის შექმნის მცდელობით თავს იტყვევებს. შეიძლება მხოლოდ ის თვალსაზრისი იყოს საკმარისი, რომ ადამიანი უნდა განთავისუფლდეს ბუნებისგან, მისი ცხოველური დამოკიდებულებისგან და იგი გადაიზარდოს ადამიანის სულიერ ჩვევათა

განვითარებაში. ამაში კი მოსალოდნელია ადამიანი იპოვნის შვებას, თუ მის მოდგმას შვება საერთოდ თუ უწერია.

იპოვის კი ადამიანი სულიერ წონასწორობას, მაშინ როდესაც იგი მატერიალურად “ღორობის მაღალ საფეხურზე ავიდა” და სასტიკად გაბოროტდა. სანამ ადამიანი სულიერ წონასწორობას ინარჩუნებდა, იგი შედარებით ბედნიერი იყო, რადგან მცირე დოზის იყო მისი ზემოაღნიშნული ქცევა. ადამიანს მინიშნებული ჰქონდა საპატიო ადგილი დედამიწაზე. ამჟამად ადამიანისთვის გაუცნობიერებულმა ტექნიკამ (ერთის მხრივ თითქოს პროგრესმა) წაართვა მისი რეალური ადგილი სამყაროში იმდენად, რომ ადამიანს არ ძალუძს ბუნების მიმართ მოთხოვს თავისი დამოკიდებულება და ამასთან დაკავშირებით პროგნოზები პესიმისტურია.

სრული ჭეშმარიტებაა ის, რომ წარსულის მხრებზე აწმყო დგას, ხოლო მომავალი წარსულისა და აწმყოს ერთიანობაში მოიაზრება. მათთან დაკავშირებით ყურადსადებია რიგი ფილოსოფიური მსჯელობები [1, გვ. 360-371, 404].

ეკონომიკაშიც ასეა, მას არ შეუძლია მხოლოდ წარსულის სტატისტიკისა და მისი აწმყოში მომარჯვებით დაკმაყოფილდეს. თანამედროვე ეკონომიკა იძულებულია ყოველი მოვლენა წარმოიდგინოს წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ერთიანობაში შესაძლო დაკონკრეტებით და სავარაუდო დასკვნებითაც კი, თანაც ისეთი დინამიკურობით, რომ არ მოწყდეს ეკონომიკის რეალობას ისტორიით და თავისივე ლოგიკით.

თუ კი წარსული არ ვიცით იმ დონეზე, რომ შევძლოთ მასზე დაყრდნობა, იგი მაინც უნდა შევქმნათ თუნდაც “უკან ნაბიჯების გადადგმით და შემდეგ წინ” იმ დინამიკის ფორმირებით, რომელიც “მინიშნებულ” წარსულს მომავალში რეალურს გახდის. ეს ისაა როდესაც აწმყოში ხერხდება, როგორც წარსულზე ისე მომავალზე ინფორმაციის მიღება, რასაც შეიძლება არ ახლდეს დამაჯერებლობა, თუმცა მოსალოდნელია ამ რისკით აპრიორმა გაამართლოს. ამით თითქოს წამოიჭრება ეკონომიკური მოვლენის წარსულსა და მომავალში პროგნოზირების აუცილებლობა, რომლებიც სავარაუდო ხასიათს ატარებენ,

მაგრამ მაინც ეძლევათ მნიშვნელობა მომავალი განვითარებისკენ გზის გასაკვაღავად თუნდაც იმის გამო, რომ მომავალი განუხლებელია და აზრობრივი დაშვება აზრობრივ შემოწმებასთან ერთად შეიძლება სასარგებლო გახდეს.

ადამიანი აწმყოში ყველაზე უფრო მეტად იბრძვის თვითგანვითარებისთვის, რომელიც მომავალში უფრო გაძლიერდება, ამიტომ აწმყო ადამიანთა საზოგადოებისთვის ისტორიულობის ამოსავალი წყაროა, რაც ეკონომიკაშიც ბუნებრივია. ეკონომიკური საქმიანობა აწმყოდან მომავლისკენ წარმართავს თავის მოქმედებას და ცდილობს თავისი მეობის უკეთ განხორციელებისთვის გზების გამოვლენას, ამიტომ მომავალი აწმყოსთან კავშირში კაცობრიობის დროული სწრაფვაა [1, გვ. 404].

ადამიანთა საზოგადოების მომავალი მეტწილად აწმყოდან იმართება, თუმცა გამორიცხული არაა წარსულის გავლენა. ეკონომიკაში ეს პროცესი წარმოშობს მიზნობრივი დაგეგმვისა და პროგნოზირების აუცილებლობას სისტემური ანალიზის პოზიციებიდან.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ აქ აღნიშნული ტერმინი “დაგეგმვა” თავისი შინაარსით განსხვავდება ბრძანებლურ ეკონომიკაში დამკვიდრებული ზემოდან ქვემოთ დაძალებით წარმართულ გეგმიურობისგან. წინამდებარე ნაშრომში დაგეგმვას განვიხილავთ პერსპექტიულ ეკონომიკურ ანალიზში მიღებული გეგმორიენტირის სახით და შესაძლო თავისუფლების მაღალი ხარისხით.

ამასთან ერთად აღვნიშნავთ იმასაც, რომ არ იქნება მიზანშეწონილი საგეგმო მართვის უგულებელყოფა ეკონომიკურ პროგნოზირებაში და არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ საგეგმო მართვა – ესაა სამეურნეო მექანიზმი დინამიკაში [2, გვ. 47], რომელსაც საბაზრო ეკონომიკაში ახალი “ელფერი ეძლევა”.

ასეთი გზით მიმდინარეობს ეკონომიკური პროგნოზისათვის დინამიზმის ელემენტების მინიჭება, რომელიც საფუძვლად ედება მომავლის კონტურების გამოვლენას და მისი საშუალებით ტექნოლოგიური პროგნოზირების ეფექტიანობის გაზრდას. პასიური გეგმა წინ თუ უსწრებს პროგნოზირებას, მაშინ მისი

მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება პროგნოზის გააქტიურების შემთხვევაში, როდესაც ვგულისხმობთ არა ბრძანებლურ ეკონომიკაში დაკანონებულ გეგმას, არამედ დაგეგმვასა და მართვისთვის რეალიზებად გეგმა ორიენტირს და მასთან დაკავშირებულ აქტიურ პროგნოზებს. გამომდინარე აქედან დაგეგმვას წარმოვადგენთ, როგორც დინამიკური უკუკავშირის გარეშე მოქმედ მართვის ერთჯერად ელემენტს.

დაგეგმვისგან განსხვავებით მართვას წარმოვიდგენთ, როგორც ობიექტის (ეკონომიკური მოვლენის) მიმართ მიზანმიმართული ზემოქმედების განხორციელების დინამიკურ პროცესს, რომელშიც გათვალისწინებულია უკუკავშირების რეაქციებიც, მასთან კავშირში სისტემა გარკვეულ საზღვრებში რეგულირდება.

პროგნოზი (ეკონომიკური, მეცნიერული) ალბათური მსჯელობაა მომავლის შესახებ და იგი პროცესის მომავალი ცვლილებების ხასიათზე გამოთქმული აზრის საქმიანი ვარიანტია მაღალი ხარისხის საიმედოობით. მოვლენის წინასწარგანჭვრეტა, დაკავშირებულია ეკონომიკურ პროგნოზირებასთან, იგი სუბიექტის აზრია დამყარებული ობიექტის ცვლილების აბსოლუტურ საიმედოობაზე და არა ალბათური მტკიცება ამ ობიექტის მომავალზე (ე. ი. სუბიექტი ღრმად უნდა იყოს დარწმუნებული თავისი აზრის სისწორეში ობიექტის მომავლის შესახებ). მოსალოდნელი კი არის ის, რომ ასეთ წინასწარგანჭვრეტის შედეგს, როგორც პროგნოზს შეიძლება არ ჰქონდეს დიდი დამაჯერებლობა, რადგან იგი მეტწილად სუბიექტის, როგორც ექსპერტის, განჭვრეტის უნარსა და შესაძლებლობებზეა დამოკიდებული.

ზემოთ მოტანილ მსჯელობას აქვს მიმართულება ტექნოლოგიური პროგნოზირებისკენ, როგორც ყველაზე მისაღებ შესაძლებლობას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგნოზირების პერსპექტივის გამოსაკვლევადა. ამასთან ერთად, მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ტექნოლოგიური პროგნოზირების ადაპტაციის გარკვევა პოსტსაბჭოთა ეკონომიკის ტრანსფორმაციასთან.

ჩვენი თვალსაზრისითაც ტექნოლოგიური პროგნოზირება არის დამაჯერებლური მსჯელობა ტექნოლოგიების მომავალ ვარიანტებზე, როდესაც საძიებელი ტექნოლოგიური პროგნოზირება დროითი ლაგით ორიენტირებულია ცოდნის, საწყისი ბაზისიდან, მომავალზე გადატანაზე. ამას ახლავს იმის ღრმადრწმენა, რომ ტექნოლოგიური პროგნოზირება თავის მხრივ წარმოადგენს ტექნოლოგიის მომავალს.

ნორმატიული ტექნოლოგიური პროგნოზირება დამყარებულია ექსტრაპოლაციის პრინციპზე, რომელიც გამოიყენება ქვეყნის ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი მცირე ცვლილებების, მდგრადობის შენარჩუნებისა და სიმარტივის მიზეზებით, რაც თავის მხრივ აისახება შესაბამის მაჩვენებელთა განმსაზღვრელი პარამეტრების მცირედ ცვლილებებში.

მათგან განსხვავებით ტექნოლოგიური პროგნოზირება ამოსავალი საწყისებიდან მომავლის შემთხვევითობის დაშვებისას რეალური მიზნის მინიშნებით იწყება და მთლიანობაში ფასდება ვარიანტების ეტაპობრივი გადარჩევით მინიშნებული მომავლიდან საწყისისკენ უკუსვლით [3, გვ. 31].

როგორც ვხედავთ, გრძელვადიანი ეკონომიკური პროგნოზირების ჩატარება უკავშირდება ექსტრაპოლაციის პრინციპსა და ტექნოლოგიური პროგნოზირების მეთოდის ერთდროულ გამოყენებას, რაც მოითხოვს მინიშნებული მიზნისკენ ექსტრაპოლაციის მეთოდის მოდიფიკაციას. ამ შემთხვევაში მიზნის განჭვრეტა ცალკე წარმოებს, თუმცა შესაძლებელია მისი რამდენიმე ვარიანტი ექსტრაპოლაციის დროს პარამეტრთა ცვლილებით გამოვეყნოთ სცენარის მეთოდისა და ექსპერტების დახმარებით.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის და სხვა რიგი მნიშვნელოვანი პროცესების მისაღებად ჩატარებული შემოქმედებითი მუშაობის შედეგები თავს იჩენენ პროგნოზირების მეთოდების მოდიფიკაციებსა და მათ განზოგადებებში, რომლებშიც ბუნებრივად უნდა ჩაირთოს სრული სპექტრით შესაბამისი პრინციპებით: უნიკალურობა, მიზანდასახულობა, სისტემურობა და ა. შ. [4]. მათ კვლევის გაღრმავების საფუძველზე, მეთოდოლოგიის

სახე მიეცემათ. ასეთ შემთხვევებში ეკონომიკური პროგნოზირების სქემატურ მხარეებსაც ენიჭებათ უპირატესობა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ისინი მიმართულნი არიან წამყვან ფაქტორთა ზრდის ტემპების და მათი სტრუქტურათა ცვლილების გამოსავლენად, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების ფორმირების დასახუსტებლად და ა. შ. აქედან გამომდინარე, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პროგნოზირების მეთოდოლოგიის სრულყოფის მიმართ სუბიექტის დამოკიდებულება ყოველთვის ოპტიმისტურია, თუმცა არც იმის უგულებელყოფა იქნებოდა სამართლიანი, რომ არსებითია დანახარჯებისა და მოგების სავარაუდო შეფასების დაფიქსირება. მათზე ანგარიშია გასაწევი, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ალბათური ხასიათს ატარებენ. იმის გამო, რომ სანდოობის დაბალი ხარისხი აქვთ, მაინც არ შეიძლება ყურადღების გარეშე დარჩეს ლოგიკურად გამართლებული, მაგრამ ნაკლებად გამჭვირვალე მეთოდებით მიღებული შედეგებიც, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი რეალურ შედეგებზე მხოლოდ მინიშნებას ახდენენ.

ადამიანის ფაქტორიდან გამომდინარე, რიგი უნიკალურობისა და მიზანდასახულობის ჩართვა ეფექტიანი ხდება ეკონომიკაში პროგნოზირებისთვის. ამასთან დაკავშირებით სტატიაში ხაზგასმულია ტექნოლოგიური პროგნოზირებისა და ექსტრაპოლაციის პრინციპის ერთობლივი ამოქმედების პერსპექტიულობა, განსაკუთრებით მაშინ თუ მათში ერთ-ერთი წამყვანი ფაქტორის სახით ჩაერთვება აზროვნება სრული სპექტრით.

ლიტერატურა

1. კოდუა ე. ისტორიის ფილოსოფია. თბილისი, 1966.
2. Беридзе Т. А. Плановое управление в концепции ускорения социально-экономического развития. Тбилиси. Мецნიერება. 1988.
3. Янч Е. Прогнозирования научно-технического прогресса. Москва, Прогрес. 1974.
4. Наддлер Дж. Хибино Ш. Фаррелл Дж. Мышление полного спектра (перевод с английского). Минск, 2001.

UNIFIED ANALYSES OF TECHNOLOGICAL FORECASTING AND EXTRAPOLATION PRINCIPLE IN THE ECONOMY

Roland Sarchimelia, lia Charekishvili
*Paata Gugushvili Institute of Economics,
The Georgian Academy of Sciences
14 Kikodze st, 0107, Tbilisi, Georgia*

Summary. The paper considers problems of technological forecasting and extrapolation principle as a method of long-term economic forecasting. Those thinking peculiarities of the individual as an expert, that compares the past with long-term forecasting of the future with the help of extrapolation, are the objects of primary deliberation.

The paper characterizes the possibilities of an individual, as an expert in revealing of tendencies of the development of economic phenomenon and in the forecasting process, as well as features of technical progress, when conditions for deep creative activity of an individual were unestablished. An individual became even more dependent on scientific and technical progress since forecasts have pessimistic character.

The paper analyses technological forecasting, as the convincing example of the technology of the future, when technological forecasting of the future, based on past experience, compatible with extrapolation principle.

ЕДИННЫЙ АНАЛИЗ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ И ПРИНЦИПА ЭКСТРАПОЛЯЦИИ В ЭКОНОМИКЕ

Сарчимелия Роланд, Чарекишвили Лия

Институт экономики им. П. Гугишвили

Академии Наук Грузии,

Тбилиси, 0107, ул. Кикодзе N 14

Резюме. В статье рассмотрены вопросы технологического прогнозирования и принцип экстраполяции, как метод долгосрочного экономического прогнозирования. На первый план вынесены те особенности мышления человека как эксперта, которые при помощи экстраполяции сопоставляют прошлое с долгосрочным прогнозированием будущего.

Охарактеризованы возможности человека, как эксперта при выявлении тенденций в развитии экономического явления и в процессе прогнозирования. А так же особенности технического прогресса, когда не были созданы условия для углубленного творческого труда человека, и человек еще больше стал зависим от техники, чем до того, как он использовал потенциал научно-технического прогресса для углубления творческого труда, постольку поскольку прогнозы носят пессимистический характер.

Дан анализ технологического прогнозирования, как убедительный пример технологии будущего, когда технологическое прогнозирование, основанное на использовании опыта прошлого для расчета возможных вариантов будущего, совместимо с принципом экстраполяции.

საქართველოს საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის გზები

თამაზ აქუბარდია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
0177, თბილისი, კოსტავას 77.

შემოვიდა: 2003წ 18 მარტს

რეზიუმე. სტატიაში გაანალიზებულია საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის გზები. ჩამოთვლილია ის სუბიექტები, რომლებიც გადამწყვეტ როლს თამაშობენ საგადასახადო შემოსავლების მობილიზაციისა და საგადასახადო პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის საქმეში. ეს სუბიექტებია – სახელმწიფო, როგორც “თამაშის წესების” დამდგენი და იმავდროულად გადასახადის ამკრეფი; მეწარმე, როგორც გადასახადის გადამხდელი და ბოლოს მომხმარებელი, ანუ ქვეყნის მოსახლეობა, როგორც გარკვეულწილად ორივე ზემოთ ჩამოთვლილი სუბიექტების ნიშნების მატარებელი. ხაზგასმულია, რომ საგადასახადო პოლიტიკის უმთავრესი მიზანი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მასტიმულირებელი გარემოს შექმნაა, რაც ქვეყნის საშუალო ფენის ფორმირებას შეუწყობს ხელს. ამ უკანასკნელის ფორმირების წინაპირობა კი წვრილი და საშუალო ბიზნესის განვითარებაა. სტატიაში დასაბუთებულია, რომ აღნიშნულის განხორციელება შეუძლებელია, თუ ქვეყნის საგადასახადო სისტემაში არ მოხდა ყველა იმ ინტერესის გათვალისწინება და შეძლებისდაგვარად დაბალანსება, რომელიც ზემოთ ჩამოთვლილ სუბიექტებს გააჩნიათ. მხოლოდ ამის შემდეგ არის შესაძლებელი საგადასახადო სისტემის სრულყოფის საკანონმდებლო რეალიზაცია, რომლის განხორციელების გზას წარმოადგენს იმ ადამიანთა ერთობლივი მუშაობის შედეგი, რომლებიც წარმოადგენენ აღნიშნული სუბიექტების ინტერესების გამომხატველ პირებს. სტატიაში ხაზგასმულია, რომ გარდა

ჩამოთვლილი სუბიექტებისა, საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის პროცესში აუცილებლად გასათვალისწინებელია საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების რეკომენდაციები. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია საერთაშორისო საგაულტო ფონდთან გაფორმებული მემორანდუმი, რაც აუცილებელ პირობას წარმოადგენს საქართველოს პარტნიორ ქვეყნებთან ურთიერთობების ნორმალიზაციისათვის.

* * *

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მხარეს სწორი საგადასახადო პოლიტიკის წარმართვა წარმოადგენს. საკითხის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი მშენებლობის იმ ეტაპზე, რომელზეც დღეს საქართველო იმყოფება. საბჭოთა კავშირის დაშლამ, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური მართვის სისტემიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის უაღტერნატივობამ, დღის წესრიგში დააყენა დამოუკიდებელი საქართველოს საგადასახადო ურთიერთობების საკანონმდებლო ბაზის ფორმირების ამოცანა. ამ მიზნით, ჯერ კიდევ საქართველოს მესამე მოწვევის პარლამენტმა 1993 წლის ბოლოს მიიღო ახალი კანონების მთელი წყება, რომლითაც პრაქტიკულად შეიცვალა გადასახადების საბჭოური ფორმები და მეთოდები. აღნიშნული კანონების მიღებით საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა საგადასახადო სისტემის შექმნას, შემუშავდა საგადასახადო სისტემის ფორმირების ზოგადი პრინციპები, ჩამოყალიბდა გადასახადების, გადასახდელების, მოსაკრებლების და სახელმწიფო ბაჟის ფორმირების მეთოდოლოგიური და მეთოდური საფუძვლები [1]. მიღებული საკანონმდებლო აქტების უდიდესი მნიშვნელობის მიუხედავად ალბათ არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ არსებობდა საერთო მეთოდოლოგიური ხასიათის შეცდომა, რომლის ძირითადი აზრი იმაში მდგომარეობდა, რომ ცალკე იქნა მიღებული “საგადასახადო სისტემის საფუძვლების შე-

სახებ” კანონი, რომელიც შემდეგ თავის მხრივ საფუძვლად დაედო ასევე ცალკ-ცალკე მიღებულ კანონებს “საგადასახადო სამსახურის შესახებ”, “დამატებული ღირებულების შესახებ”, “აქციზის შესახებ”, “ მოგების გადასახადის შესახებ”, “ქონების გადასახადის შესახებ” და ა.შ. კანონებს. აღნიშნული გარემოება ძალზე ართულებდა საგადასახადო სისტემის როგორც საკანონმდებლო მონიტორინგის, ასევე მისი, როგორც ერთიანი, მთლიანი, დასრულებული სისტემის მთლიანობაში აღქმას. ალბათ ამანაც განაპირობა ის, რომ საქართველოს მეოთხე მოწვევის პარლამენტმა, 1997 წლის პირველ ნახევარში, მიიღო საგადასახადო კოდექსი. ამ კოდექსის ყველაზე მთავარი ღირსება იმაში მდგომარეობდა, რომ მან, ჯერ ერთი, გააერთიანა, აქამდე ცალკ-ცალკე გაბნეული საგადასახადო სისტემასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო აქტები და მეორეც, კოდექსმა “სამართლებლივად განსაზღვრა გადასახადების დაწესების, შეცვლის და გაუქმების წესი, მათი გადახდევინების პრინციპები, ფორმირების და საგადასახადო კონტროლის განხორციელების მეთოდოლოგია, დაადგინა საერთოსახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადების სახეები, მკაფიოდ ჩამოყალიბდა გადასახადების აღმინისტრირების წესები, შემუშავდა საგადასახადო სამსახურის სტატუსი და სტრუქტურა და ა.შ.” [1] მიუხედავად ზემოთაღნიშნულისა, ცალსახად უნდა აღინიშნოს დღეს მოქმედი საგადასახადო კოდექსის ნაკლოვანი მხარეებიც. პირველ რიგში ეს ეხება, მთელი რიგი დებულებების, მუხლების და რიგ შემთხვევაში ცალკეული თავების რთულ, აღსაქმელად არაცალსახა და ბუნდოვან ენობრივ კონსტრუქციებს. გარდა ამისა, ისიც აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ საგადასახადო კოდექსის მომზადებისას დაშვებულ შეცდომებზე პასუხისმგებლობა მხოლოდ ქართულ მხარეზე არ მოდის. როგორც საუბრით სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ვლადიმერ პაპავა “საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ საქართველოში დაშვებულ შეცდომათა უმრავლესობა საგადასახადო პრობლემატიკას ეხება” [2]. ამ ყველაფერს ემატება ისიც, რომ 1997 წლიდან ვიდრე დღემდე, საგადასახადო კოდექსში 60-ზე მეტი საკანონმ-

ჩამოთვლილი სუბიექტებისა, საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის პროცესში აუცილებლად გასათვალისწინებელია საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების რეკომენდაციები. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან გაფორმებული მემორანდუმი, რაც აუცილებელ პირობას წარმოადგენს საქართველოს პარტნიორ ქვეყნებთან ურთიერთობების ნორმალიზაციისათვის.

* * *

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მხარეს სწორი საგადასახადო პოლიტიკის წარმართვა წარმოადგენს. საკითხის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი მშენებლობის იმ ეტაპზე, რომელზეც დღეს საქართველო იმყოფება. საბჭოთა კავშირის დაშლამ, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური მართვის სისტემიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის უაღტერნატივობამ, დღის წესრიგში დააყენა დამოუკიდებელი საქართველოს საგადასახადო ურთიერთობების საკანონმდებლო ბაზის ფორმირების ამოცანა. ამ მიზნით, ჯერ კიდევ საქართველოს მესამე მოწვევის პარლამენტმა 1993 წლის ბოლოს მიიღო ახალი კანონების მთელი წყება, რომლითაც პრაქტიკულად შეიცვალა გადასახადების საბჭოური ფორმები და მეთოდები. აღნიშნული კანონების მიღებით საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა საგადასახადო სისტემის შექმნას, შემუშავდა საგადასახადო სისტემის ფორმირების ზოგადი პრინციპები, ჩამოყალიბდა გადასახადების, გადასახდელების, მოსაკრებლების და სახელმწიფო ბაჟის ფორმირების მეთოდოლოგიური და მეთოდური საფუძვლები [1]. მიღებული საკანონმდებლო აქტების უდიდესი მნიშვნელობის მიუხედავად ალბათ არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ არსებობდა საერთო მეთოდოლოგიური ხასიათის შეცდომა, რომლის ძირითადი აზრი იმაში მდგომარეობდა, რომ ცალკე იქნა მიღებული “საგადასახადო სისტემის საფუძვლების შე-

სახებ” კანონი, რომელიც შემდეგ თავის მხრივ საფუძვლად დაედო ასევე ცალკ-ცალკე მიღებულ კანონებს “საგადასახადო სამსახურის შესახებ”, “დამატებული ღირებულების შესახებ”, “აქციზის შესახებ”, “მოგების გადასახადის შესახებ”, “ქონების გადასახადის შესახებ” და ა.შ. კანონებს. აღნიშნული გარემოება ძალზე ართულებდა საგადასახადო სისტემის როგორც საკანონმდებლო მონიტორინგის, ასევე მისი, როგორც ერთიანი, მთლიანი, დასრულებული სისტემის მთლიანობაში აღქმას. ალბათ ამანაც განაპირობა ის, რომ საქართველოს მეოთხე მოწვევის პარლამენტმა, 1997 წლის პირველ ნახევარში, მიიღო საგადასახადო კოდექსი. ამ კოდექსის ყველაზე მთავარი ღირსება იმაში მდგომარეობდა, რომ მან, ჯერ ერთი, გააერთიანა, აქამდე ცალკ-ცალკე გაბნეული საგადასახადო სისტემასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო აქტები და მეორეც, კოდექსმა “სამართლებლივად განსაზღვრა გადასახადების დაწესების, შეცვლის და გაუქმების წესი, მათი გადახდევინების პრინციპები, ფორმირების და საგადასახადო კონტროლის განხორციელების მეთოდოლოგია, დაადგინა საერთოსახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადების სახეები, მკაფიოდ ჩამოყალიბდა გადასახადების ადმინისტრირების წესები, შემუშავდა საგადასახადო სამსახურის სტატუსი და სტრუქტურა და ა.შ.” [1] მიუხედავად ზემოთაღნიშნულისა, ცალსახად უნდა აღინიშნოს დღეს მოქმედი საგადასახადო კოდექსის ნაკლოვანი მხარეებიც. პირველ რიგში ეს ეხება, მთელი რიგი დებულებების, მუხლების და რიგ შემთხვევაში ცალკეული თავების რთულ, აღსაქმელად არაცალსახა და ბუნდოვან ენობრივ კონსტრუქციებს. გარდა ამისა, ისიც აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ საგადასახადო კოდექსის მომზადებისას დაშვებულ შეცდომებზე პასუხისმგებლობა მხოლოდ ქართულ მხარეზე არ მოდის. როგორც საუბრით სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ვლადიმერ პაპავა “საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ საქართველოში დაშვებულ შეცდომათა უმრავლესობა საგადასახადო პრობლემატიკას ეხება” [2]. ამ ყველაფერს ემატება ისიც, რომ 1997 წლიდან ვიდრე დღემდე, საგადასახადო კოდექსში 60-ზე მეტი საკანონმ-

დებლო აქტებით განხორციელებული ცვლილებების საერთო რაოდენობა 3000-ს აღემატება, რაც ალბათ ყოველთვის არ უნდა ყოფილიყო სადადასახადო კოდექსის სრულყოფისაკენ მიმართული. უფრი მეტიც, ხშირად ეს ცვლილებები, როგორც პოლიტიკური კონიუნქტურის, ასევე ცალკეული კლანების ინტერესებითაც იყო განპირობებული. იმისათვის, რომ ბოლოს და ბოლოს დამთავრდეს ეს გაუთავებელი “საგადასახადო ვაკხანალია”, ჩვენი აზრით აუცილებელია სულ ცოტა ორი უმნიშვნელოვანესი გარემოების გათვალისწინება. პირველ რიგში აუცილებელია “იმ იდეალური საგადასახადო სისტემის მახასიათებლების განსაზღვრა” [3], რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს დემოკრატიულ ქვეყნაზე თუნდაც პრეტენზიის მქონე ქვეყანის საგადასახადო სისტემა და მეორე, უნდა ჩამოყალიბდეს ის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს საგადასახადო ურთიერთობებში ქვეყნის ინტერესების გატარებას ჯერ კიდევ საკანონმდებლო დონეზე. პირველ საკითხთან დაკავშირებით ალბათ არაფერი არ იქნება საკამათო, თუ გავიზიარებთ საგადასახადო სისტემის ცნობილი სპეციალისტის ფილლიპ ჩაპელის მოსაზრებას იდეალური საგადასახადო სისტემის შესახებ [3]. მისი აზრით იდეალური საგადასახადო სისტემა შემდეგ ექვს პრინციპს უნდა ემყარებოდეს: სიმარტივე – რაც ნიშნავს გადასახადებთან დაკავშირებული საკითხების ყველასათვის გასაგებად ჩამოყალიბებას; სიცხადე – რაც ნიშნავს ერთიანი განაკვეთით გადასახადს; განაკვეთის სიდიდე – რაც ნიშნავს განაკვეთის ისეთ სიდიდეს, რომელიც მეწარმისათვის მომგებიანს გახდის გადასახადის გადახდას, არგადახდასთან შედარებით; უნივერსალობა – რაც გულისხმობს ყოველგვარი შედავათების და პრივილეგიების გაუქმებას, ხოლო სახელმწიფო მხარდაჭერის საჭიროების სპეციალური პროგრამებით განხორციელებას; სრულყოფილება – რაც ნიშნავს გადასახადებით არა მხოლოდ შემოსავლების, არამედ ხარჯების დაბეგვრასაც; მიუკერძოებლობა – რაც ნიშნავს გადასახადების სხვადასხვა ფორმებს შორის სიმეტრიის არსებობას. მას შემდეგ, რაც განისაზღვრება ის უმთავრესი მოთხოვნები, რომელთა შესრულება მოგვცემს

მეტ-ნაკლებად სრულყოფილ საგადასახადო სისტემას, ამის შემდეგ აუცილებელია ჩამოყალიბდეს ის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ინტერესების გათვალისწინებით საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფას.

პირველ რიგში შევნიშნოთ, რომ დასავლეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში “სახელმწიფოს” და “მთავრობის” ცნება იდენტურია [4]. აქ არ შევუდგებით იმის გარკვევას, თუ რამ განაპირობა ამ ცნებების იდენტურობა, მითუმეტეს, რომ ჩვენი აზრით მათ შორის პრინციპული განხზავვააა. “მთავრობის” ცნების ქვეშ იგულისხმება ხელისუფლების მხოლოდ ერთი შტო – აღმასრულებელი ხელისუფლება, მაშინ როდესაც “სახელმწიფოს” ცნების ქვეშ მთლიანად ხელისუფლება იგულისხმება [5]. ასეთი გამიჯვნის შემდეგ შეიძლება სალსახად ითქვას, რომ როგორც წესი მთავრობა მსხვილ ბიზნესს ეყრდნობა. უფრო მეტიც, ხშირად მსხვილი ბიზნესი გადამწვევტ როლს თამაშობს მთლიანად მთავრობის ფორმირებაში [6]. აქედან გამომდინარე, მთავრობა მსხვილი ბიზნესის ინტერესების დამცველია, მაგრამ ასე არ არის სახელმწიფოსთან მიმართებაში [7]. იგი ვერ დაეყრდნობა მხოლოდ მსხვილ ბიზნესს. მისი დასაყრდენი არა მხოლოდ და არა იმდენად მსხვილი ბიზნესია, რამდენადაც პირველ რიგში წვრილი და საშუალო ბიზნესი. მართლაც, საყოველთაოდ გავრცელებული შეხედულების თანახმად, საზოგადოების განვითარების “ეკონომიკურ ხერხემალს”, სახელმწიფოს ფუნქციონირების “ეკონომიკურ სტაბილიზატორს” საზოგადოების საშუალო ფენა წარმოადგენს [2]. ამდენად, ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი ამოცანა საშუალო ფენის ფორმირებაა. არსებულ სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის საზოგადოების 60-70 პროცენტი უღარიბეს ფენას განეკუთვნება. ისინი, შეიძლება ითქვას, სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ არიან. 20-25 პროცენტი საშუალოზე დაბალ ფენას ქმნის, 5-8 პროცენტი განეკუთვნება საშუალო ფენას და მხოლოდ 2-5 პროცენტი – მდიდართა ფენას. საზოგადოების ასეთი პოლარიზაცია უდიდეს სოციალურ და ეკონომიკურ პრობლემებს წარმოშობს, რომლის დაძლევის ერთად-

ერთი ქმედითი გზა იმ მექანიზმების ამუშავებაა, რომელიც უზრუნველყოფს ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას, რომელიც საშუალო ფენის ფორმირების წინამძღვრებს შექმნის. ამ უკანასკნელის ფორმირებისათვის კი, როგორც უკვე აღნიშნეთ აუცილებელია წვრილი და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშემწყობი გარემოს შექმნა. ის, რომ დღეისათვის ამ მხრივ საქართველოში ყველაფერი წესრიგში არ არის ბიუჯეტში მობილიზებული თანხების ანალიზიდანაც ჩანს. დღეისათვის ქვეყნის ბიუჯეტში მობილიზებული საგადასახადო შემოსავლების 80 პროცენტამდე სულ რაღაც 100-მდე მსხვილ გადამხდელზე მოდის და მხოლოდ 20 პროცენტი მოდის ყველა დანარჩენზე [8].

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საგადასახადო კოდექსის “იდეოლოგია”, მისი უმთავრესი დანიშნულება, მასში გატარებული ეკონომიკური პოლიტიკა, მიმართული უნდა იყოს წვრილი და საშუალო ბიზნესის ხელშემწყობი გარემოს ფორმირებისაკენ. ცხადია, რომ უკანასკნელი არ გულისხმობს მსხვილი ბიზნესისადმი მხარდაჭერის უგულვებელყოფას.

როდესაც საუბარია საგადასახადო პოლიტიკის საკანონმდებლო სრულყოფის გზებზე, უპირველეს ყოვლისა ლაპარაკია იმ სამი ძირითადი სუბიექტის ინტერესების მაქსიმალურ ასახვასა და ამავე დროს ამ ინტერესების ისეთ დაბალანსებაზე, რომელიც საბოლოო ჯამში განაპირობებს საზოგადოებრივი ეკონომიკური ცხოვრების წინსვლას. ეს სუბიექტებია: სახელმწიფო, ანუ გადასახადის ამკრეფი; მეწარმე, ანუ გადასახადის გადამხდელი; მომხმარებელი, ანუ ქვეყნის მოსახლეობა, რომელიც გარკვეული აზრით ორივე ზემოთჩამოთვლილი სუბიექტის ნიშნების მატარებელია.

პირველი სუბიექტი – სახელმწიფო, როგორც გადასახადის ამკრეფი და საერთოდ ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების “თამაშის წესების” დამწესებელი, ერთის მხრივ მოწოდებულია რაც შეიძლება მეტი სხვადასხვა სახის გადასახადი დააწესოს და ამასთანავე მაქსიმალურად შესაძლო მაღალი განაკვეთით. მეორეს მხრივ, ამ მიმართულებით ზედმეტმა “გატაცებამ” შე-

საძლოა სამეწარმეო ინიციატივა ჩაახშოს და გადასახადების მობილიზაციის დონე კატასტროფულად შეამციროს. აქედან გამომდინარე, აუცილებლად უნდა მოხდეს სახელმწიფოს, როგორც გადასახადის ამკრეფის და სახელმწიფოს, როგორც “თამაშის წესების” დამდგენის ინტერესების ოპტიმიზაცია.

მეორე სუბიექტი – მეწარმე, ანუ ის ვინც ორგანიზაციას უკეთებს ნებისმიერი სახის დოვლათის შექმნას და ვისი მეოხებითაც ძირითადად ხდება ქვეყნის ბიუჯეტის შევსება. მეწარმე, როგორც ეკონომიკური საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი სუბიექტი, თეორიულად მაინც, წინააღმდეგია ნებისმიერი სახის გადასახადის. მაგრამ რამდენადაც ეს პრაქტიკულად შეუძლებელია, ბუნებრივია იგი ცდილობს რაც შეიძლება ნაკლები გადაიხადოს. ეს მისი “სრულიად ბუნებრივი” სურვილი თავის გამოსატყულებას კპოულობს სხვადასხვა სახის ღობისტურ საქმიანობაში, რაც პირველ რიგში ხელისუფლებასთან აქტიურ თანამშრომლობაში გამოიხატება.

და ბოლოს, მესამე სუბიექტი – მომხმარებელი, ანუ თითოეული ჩვენთაგანი, რომელიც ერთის მხრივ გადამხდელიც გახლავთ და, ამ შემთხვევაში იგი მეწარმის ინტერესების გამზიარებელია, ხოლო მეორეს მხრივ იგი სხვადასხვა სახის სოციალური დახმარებების, შეღავათების და ა.შ. მიმღებიც გახლავთ და, ამ აზრით, იგი სახელმწიფოს ინტერესების გამომხატველია.

ამგვარად, ის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად საგადასახადო პოლიტიკის საკანონმდებლო სახით რეალიზებას და, როგორც შედეგი, მოცემული ეტაპისათვის მაქსიმალურად მისაღები საგადასახადო სისტემის შექმნას ზემოთჩამოთვლილი სამი სუბიექტის – სახელმწიფო, მეწარმე, მომხმარებელი – ინტერესების დაბალანსების პროცესია.

აქედან გამომდინარე, რადგანაც ქვეყნის საგადასახადო სისტემა ზემოთ ჩამოთვლილი სამი სუბიექტის ინტერესების დაბალანსების შედეგს უნდა წარმოადგენდეს, ამდენად არ შეიძლება ასეთი დოკუმენტის შექმნა ერთი რომელიმე ზემოთ აღ-

ნიშნული სუბიექტის ეგიდით ხდებოდაც, მართლაც, თუ და ვუშვებთ, რომ ამ დოკუმენტზე ვთქვათ მეწარმეები მუშაობენ, მაშინ, ალბათ ძნელი არ არის იმის დაშვება, რომ ასეთი დოკუმენტი ძირითადად მხოლოდ მეწარმეთა ინტერესების გამომხატველი იქნება – გადასახადების მაქსიმალურად მცირე რაოდენობა და განაკვეთების მაქსიმალურად დაბალი სიდიდე. ასეთი მიდგომის კარგი მაგალითია საპარლამენტო ფრაქცია “მრეწველების” მიერ წარმოდგენილი საგადასახადო კოდექსის პროექტი, რომელიც პარლამენტის მიერ 2003 წელს პირველი წაკითხვით იქნა კიდევ მიღებული. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საპარლამენტო ფრაქცია “მრეწველების” მიერ წარმოდგენილ დოკუმენტში არის საკითხები რომელთა გაზიარება მართლაც საჭიროა. კერძოდ, მოქმედ საგადასახადო კოდექსში არის გადასახადის ისეთი სახეები, რომელთა გაერთიანება “ერთი ქულის” ქვეშ არა მხოლოდ შესაძლებელი, არამედ ჩვენი აზრით აუცილებელიცაა. მართლაც, საგნებით შესაძლებელია ისეთი გადასახადების გაერთიანება, როგორიცაა “ქონების გადასახადი”, “მიწის გადასახადი”, “ავტოსატრანსპორტო საშუალებების მესაკუთრეთა გადასახადი”, “ქონების გადაცემისათვის გადასახადი”. საგნებით გასაზიარებელია აგრეთვე მათი დამოკიდებულება “სოციალური გადასახადისადმი.” უდაოა, რომ მისი დღეს არსებული სახით დატოვება ამუხრუჭებს ბიზნესის განვითარებას [9].

ამგვარად, საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო ბაზა ვერ იქნება სრულყოფილი და ვერ იმუშავებს ქვეყნის ინტერესების სასარგებლოდ, თუ ამ სისტემაში მხოლოდ რომელიმე ერთი სუბიექტის ინტერესები იქნა გათვალისწინებული, იმისდა მიუხედავად, რომ რიგ შემთხვევაში მათ მიერ წარმოდგენილი ზოგიერთი დებულება შესაძლოა ქვეყანას წაადგეს კიდევ. აქედან გამომდინარე, ის ადამიანები, რომლებიც კონკრეტულად იმუშავებენ საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფაზე, ჩვენი აზრით დაკომპლექტებული უნდა იყოს სამივე სუბიექტის – სახელმწიფოს, მეწარმის და მომხმარებლის – წარმომადგენლებისაგან. შაგანგებოდ ღირს შეჩერება იმაზე,

თუ ვინ უნდა იყოს ამ პროცესში მომხმარებლის ინტერესების გამომხატველი. როგორც ცნობილია, “არასამთავრობო ორგანიზაციების” ინსტიტუტი წარმოადგენს დემოკრატიული ქვეყნის მშენებლობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გარანტს. ჩვენდა სამწუხაროდ საზოგადოებას დღესდღეობით ეს ფაქტი კარგად გაცნობიერებული არა აქვს. სამაგიეროდ ამას კარგად ხვდებიან როგორც პოლიტიკური პარტიები, ასევე სხვადასხვა ორგანიზაციები და ალბათ ამიტომაც არის, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების უმრავლესობა მათ სატელიტებს წარმოადგენენ. ბუნებრივია მათ მიმართ საზოგადოების მხრიდან გარკვეული უნდობლობაც. მოსდა მიუხედავად ამ ინსტიტუტის ამოქმედება ხელს შეუწყობს საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის პროცესის გამჭვირვალეობას, რასაც დღევანდელ ეტაპზე, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

და ბოლოს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენ ჩამოვთვალეთ ის სუბიექტები რომელთა ინტერესებიც უნდა იქნეს არა მხოლოდ დაცული, არამედ მაქსიმალურად გათვალისწინებული, როდესაც საუბარია ქვეყნის საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის საკითხზე. მაგრამ არაფერი გვითქვამს ამ პროცესში საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების და მათ შორის საერთაშორისო სავალუტო ფონდის როლის შესახებ. საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან გაფორმებული მემორანდუმი ჩვენ გარკვეულ ვალდებულებებს გვაკისრებს და მათი არ გათვალისწინება ქვეყნის განვითარების პროცესს ნამდვილად არ წაადგება. მითუმეტეს, რომ მათი რეკომენდაციები ძირითადად ისეთი სახისაა, რომ იგი ქვეყანამ ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა შეასრულოს, სავალუტო ფონდი ბუნებაში საერთოდ არ არსებობდეს [2].

ლიტერატურა

1. მესხია ი., ნიკოლეიშვილი ო. გადასახადები და დაგეგმვა. თბილისი, „პდპ“, 2002.

2. პაპავა ვ. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, “პდპ”, 2002.
3. Chappell P. The assault on Fiscal Privilege. A Simpler System with Lower Tax Rates. In: P. Chappell, J. Key, B. Robinson. Which Road to Fiscal Neutrality, London, IEA. 1990.
4. მენქიუ გ. ეკონომიკის პრინციპები. თბილისი, “დიოგენე”, 2000.
5. აქუბარდია თ. საბაზრო სისტემა და სახელმწიფო. თბილისი, “მეცნიერება”, 1996.
6. რონდელი ა. პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში. თბილისი, “მეცნიერება”, 2003.
7. Пиндайк Р., Рабинфельд. Д. Микроэкономика. СПб, Питер, 2002.
8. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, 2001 წელი. თბილისი, საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი.
9. აღამია ს. გადასახადების შემცირების ცნების არსისა და მნიშვნელობის საკითხისათვის. კრებულში: “გარდამავალი პერიოდის საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემები”, ტომი მე-2, თბილისი, ფსკი, 2002.

THE WAYS OF LEGISLATIVE IMPROVEMENT OF TAX SYSTEM OF GEORGIA

Tamaz Akubardia

Georgian Technical University

77, Koctava, 0171, Tbilisi, Georgia

Summary. In this paper there are analyzed some ways of improvement tax legislation system. For these purposes, first of all it is necessary to identify

these subjects, which play definitive role in mobilization tax revenue and implementation of tax policy of the country. These subjects are: state, as the composer of "game rules" and tax collector; proprietor, as tax payer and population, i.e. consumer, which is characterized with both abovementioned characteristics. There is underlined that the main direction of tax policy is the creation of facilitating environment for economic development of the country. This will support to the creation of middle level of population and the precondition of this is the development of small and medium sized business. According to article, this will not be possible without taking into consideration all the interests of abovementioned subjects and their possible balance. Only after this, the improvement of tax legislative system by means of joint work of persons, who defend the interests of these subjects, will be reached. It is also stated in this article, that beside this, it is necessary to take into consideration the recommendations of international financial organizations, including the memorandum signed with International Monetary Fund, which is the main condition for normalization of Georgia's relations with neighbor countries.

ПУТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ ГРУЗИИ

Тамаз ақубардия

Доцент технического университета

Тбилиси, 0171, ул. Костава 77.

Резюме. В статье проанализированы пути законодательного совершенствования налоговой системы Грузии. Показано, что для реализации

последнего необходимо определение тех субъектов, которые играют решающую роль в мобилизации налоговых поступлений и практической реализации налоговой политики страны. Такими субъектами являются: государство, которая определяет «правила игры» и собирает налоги; предприниматель, как платильщик налогов и, наконец, потребитель, который несет в себе черты обеих вышеперечисленных субъектов. В статье подчеркнута, что основным направлением налоговой политики является создание благоприятной среды экономического развития страны, которая будет способствовать формированию среднего класса населения, предпосылкой которого всюю очередь является развитие малого и среднего бизнеса. В статье декларируется, что для осуществления последнего, необходимо определить все те интересы и по возможности сбалансировать их в налоговой системе, которые имеют вышеуказанные субъекты. После этого следует идти по пути законодательной реализации налоговой системы. В статье подчеркивается, что помимо перечисленных субъектов, в процессе законодательного совершенствования налоговой системы, необходимо учесть рекомендации международных финансовых организации, в том числе и меморандум, которая заключена с международным валютным фондом. Последняя является необходимым условием нормализации отношения странами-партнерами Грузии.

Tamar Akhbaridze
Georgian Technical University
77, Kostava, 0110, Tbilisi, Georgia

Tamar Akhbaridze
Georgian Technical University
77, Kostava, 0110, Tbilisi, Georgia

საგადასახადო სისტემა
საგადასახადო სისტემა

საბიუჯეტო ფედერალიზმის სრულყოფის ბზები საქართველოში

ჯანდრი ზარანდია

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სოხუმის ფილიალი
0105, თბილისი, გრიგოლ აბაშიძის ქ. 12*

შემოვიდა: 2003 წლის 20 მაისს

რეზიუმე. სტატიის მიზანია „საბიუჯეტო ფედერალიზმის“, როგორც მრავალასპექტიანი და რთული მექანიზმის კვლევა და მის საფუძველზე „ცენტრსა“ და „რეგიონს“ შორის ფუნქციონირება და უფლებამოსილებათა გამიჯვნა. ცნობილი ქართველი და უცხოელი მეცნიერ-ეკონომისტების შრომების ანალიზის საფუძველზე ნაშრომში გამახვილებულია ყურადღება მისი განსაზღვრის მეთოდოლოგიის სრულყოფაზე. ავტორი ეთანხმება მეცნიერ-ეკონომისტთა იმ მოსაზრებას, რომლებიც ქვეყნის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე იზიარებენ საბიუჯეტო ფედერალიზმის კოოპერაციულ მოდელს. ჩამოყალიბებულია დონისძიებები, რომელიც ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებზე „მეტი ფუნქციების“ დელეგირების გათვალისწინებით საბიუჯეტო სისტემის ეფექტიან ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს. გამახვილებულია ყურადღება „ცენტრსა“ და „რეგიონს“ შორის საფინანსო-საბიუჯეტო ურთიერთობების სწორად გამიჯვნაზე, რაც ქვეყნის შიგნით და გარეთ რეგიონთაშორისი ინტეგრაციის ახალი პრინციპებით წარმართვას შეუწყობს ხელს.

* * *

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირების ამოცანათა შორის სულ უფრო

მზარდ მნიშვნელობას იძენს საბიუჯეტო ურთიერთობების, კერძოდ კი საბიუჯეტო ფედერალიზმის სრულყოფის საკითხები.

„საბიუჯეტო ფედერალიზმი“, ისევე, როგორც პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში ახლად დამკვიდრებული სხვა მრავალი ტერმინი სხვადასხვა ავტორების მიერ არაერთგვაროვნად განიმარტება. ყველაზე ხშირად ამ ტერმინის გამოყენებით ახასიათებენ ფინანსური დეცენტრალიზაციისა და ტერიტორიული წარმონაქმნების თვითმყოფადობის სხვადასხვა ასპექტებს. ამასთან, პირველ რიგში „საბიუჯეტო ფედერალიზმი“ გაიგივებულია ბიუჯეტთაშორის ურთიერთობებთან, მეორე რიგში გულისხმობს დასახელებული ურთიერთობების სუბიექტების არსებობას ერთიანი „ცენტრისა“ და „რეგიონის“ ფორმით, ხოლო მესამე რიგში კი თვით ეს ურთიერთობები მოქცეულია ფედერაციის სუბიექტების საზღვრებში (არ ვრცელდება ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემებზე).

ცნობილი რუსი რეგიონალისტი, აკადემიკოსი ა. გრანბერგი მიიჩნევს რა სახელმწიფოს ეკონომიკური რეგულირების ქმედით ბერკეტად საბიუჯეტო სისტემის ეფექტიან ფუნქციონირებას, „საბიუჯეტო ფედერალიზმს“ ახასიათებს, როგორც ცალკეული დონის ბიუჯეტების ავტონომიურობისა და ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობების შეხამებას.

აღნიშნულ პრობლემებზე მსჯელობისას რეგიონალისტი პროფესორი ე. ბარათაშვილი საკვანძო მომენტად მიიჩნევს საფინანსო დამოუკიდებლობის გარანტიებს, საბიუჯეტო ფედერალიზმის უზრუნველყოფას, რომელიც აძლევს რეგიონს იმის საშუალებას, რომ დამოუკიდებლად გადაწყვიტოს სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანები. აგრეთვე, ეკონომისტები იყენებენ ტერმინს „საფინანსო-საბიუჯეტო ფედერალიზმი“ იმისდა მიუხედავად, თუ სახელმწიფო როგორია მოწყობის თვალსაზრისით – ფედერაციული თუ უნიტარული.

ცნობილი პროფესორი ვლ. პაპავა ამ მიმართულების ანალიზისას აღნიშნავს: „საფინანსო-საბიუჯეტო ფედერალიზმი“ მოიცავს ქვეყნის საფინანსო-საბიუჯეტო მოწყობის ორივე მხარეს: ერთის მხრივ არეგულირებს საგადასახადო შემოსავლუ-

ბის, ხოლო მეორეს მხრივ კი სახელმწიფოს მიერ დასაფინანსებელი ხარჯების განაწილებას ქვეყნის ცენტრალურ („ცენტრსა“) და ტერიტორიულ („რეგიონებს“) სახელისუფლო სტრუქტურებს შორის. ფედერაციული სახელმწიფოს პირობებში „რეგიონებიდან“ ცალკე გამოიყოფა ფედერაციის სუბიექტები, რომელთაც პირობითად ვუწოდოთ „ფედერაციული რეგიონები“.

„საბიუჯეტო ფედერალიზმის“ არსის თაობაზე ცნობილი რეგიონალისტებისა და მეცნიერ-ეკონომისტების ზემოაღნიშნული განმარტებების განზოგადების გათვალისწინებით შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი დასკვნა: „საბიუჯეტო ფედერალიზმი“ (საფინანსო-საბიუჯეტო ფედერალიზმი) მრავალსაქტიანი და შესაბამისად, რთული მექანიზმია, რომლის ძირითადი მიზანია „ცენტრსა“ და „რეგიონს“ შორის ფუნქციათა და უფლებამოსილებათა გამიჯვნის კვალობაზე (ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებზე „მეტი ფუნქციების“ დელეგირების გათვალისწინებით) ქვეყნის საბიუჯეტო სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების უზრუნველყოფა.

ამდენად, „საბიუჯეტო ფედერალიზმის“ პირობებში უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს სამი ძირითადი პირობა:

– ხელისუფლების ყველა დონეს შორის უფლებამოსილებათა მკაფიო გამიჯვნა საფინანსო რესურსების განკარგვაზე (ხარჯვაზე);

– სხვადასხვა სახელისუფლო დონეებისათვის მინიჭებული (გადაცემული) უფლებამოსილებათა რეალიზაციისათვის, მათი შესაბამისი საფინანსო რესურსებით უზრუნველყოფა;

– სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების დისბალანსის შერბილება ბიუჯეტთაშორისი ტრანსფერტების გამოყენებით, მკაფიოდ განსაზღვრული ნორმების (წესების) ფარგლებში.

ტერიტორიული (რეგიონული) სამართლიანობის პროცეპის დაცვა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საბიუჯეტო ფედერალიზმის ტიპის ამორჩევაზე. ამ თვალსაზრისით მსოფლიოში ფართოდ არის გავრცელებული საბიუჯეტო ფედერალიზმის ორი ძირითადი ტიპი: კონკურენტული (დეცენტრალიზაციის) და კოოპერაციული.

როგორც პრაქტიკა და მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს კონკურენტული (დეცენტრალიზებული) მოდელი წარმატებით გამოიყენება ისეთი ტიპის ქვეყნებში, როგორცაა აშშ და სხვ. ხოლო კოოპერაციული მოდელი კი სკანდინავიის ქვეყნებში, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში და სხვა ქვეყნებში.

ამდენად საბიუჯეტო ფედერალიზმის მოდელის არჩევასთან დაკავშირებული გარკვეული წინააღმდეგობებისა, კოოპერაციული მოდელისათვის დამახასიათებელი რეგიონული ხელისუფლების ფართე მონაწილეობა ეროვნული შემოსავლების გადანაწილებისა და მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის პროცესში, და აქედან გამომდინარე სხვადასხვა საბიუჯეტო დონეებს შორის მჭიდრო ურთიერთანამშრომლობის უზრუნველყოფა შეიძლება მივიჩნიოთ (ჩავთვალოთ) ჩვენი ქვეყნის განვითარების დღევანდელი მდგომარეობის გაუმჯობესების უზრუნველყოფის მნიშვნელოვან წინაპირობად.

აღნიშნულიდან გამომდინარე ჩვენ სრულად ვიზიარებთ და მხარს ვუჭერთ გარდამავალი პერიოდის აღიარებული მკვლევარის პროფესორ ნ. ჭითანავას პოზიციას იმის შესახებ, რომ: „საქართველოში საბიუჯეტო ფედერალიზმის მოდელის კოოპერაციული ტიპი (მისი სხვათა ნიშან-თვისებებით, ასევე ქვეყნის სპეციფიკის გათვალისწინებით) გარდამავალ ეტაპზე უფრო მისაღებად უნდა ჩავთვალოთ. რეგიონების (მხარეების, რაიონების, ქალაქების, ავტონომიური ფორმირებების) სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამებში სრულად უნდა აისახოს შესაბამისი დონეების ბიუჯეტების ფორმირების პრინციპები, მიმართულებები. ეს მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს პორიზონტალურ გამოთანაბრებას.“

როდესაც საქართველოში საბიუჯეტო ფედერალიზმის სრულყოფის პრობლემებს ვაანალიზებთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია განვაზოგადოთ არსებული საბიუჯეტო (ბიუჯეტთაშორისი) ურთიერთობების ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ნაკლოვანი მხარეები.

პირველი – საქართველოს რეგიონებში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გარკვეულწილად მოგვარების

საკითხები ტერიტორიული ბიუჯეტების შესაძლებლობების ფარგლებში მეტად არაერთგვაროვანია და მისი განსაზღვრის არსებული მეთოდოლოგია (სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მოცულობისა და მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების ოდენობის გათვალისწინებით) მოითხოვს სრულყოფას.

მეორე - არ არის სრულყოფილად ჩამოყალიბებული (განსაზღვრული) ცენტრალური ბიუჯეტიდან ტრანსფერტების გადანაწილების მეთოდიკა. არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული ის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი კრიტერიუმები, რომელთა შესაბამისად განისაზღვრება რეგიონებისათვის ტრანსფერტების დიფერენცირებულად გადაცემის ნორმები. ასეთ პირობებში კი „ცენტრს“ საბიუჯეტო ტრანსფერტების მანიპულირების შესანიშნავი შესაძლებლობები ექმნება. ხოლო საბოლოოდ კი საბიუჯეტო ტრანსფერტების არსებული სისტემა უფრო მეტად უწყობს ხელს რეგიონული დისპროპორციების გაღრმავებას, ვიდრე მის ნიველირებას.

ამასთან, აღსანიშნავია საქართველოს მთავრობის პოზიციის შესახებ, რომელიც გვაძლევს იმის იმედს, რომ ეს პრობლემა უახლოეს პერიოდში დადებითად გადაწყდება. კერძოდ: „სერიოზულად დაიხვეწება ე. წ. „სპეცტრანსფერტების“ მოცულობების განსაზღვრისა და განაწილების ამჟამად მოქმედი პროცედურა, რომელიც იზნორირებას უკეთებს ცენტრალური ბიუჯეტიდან ხარჯების პროგრამული დაფინანსების პრინციპების საფუძველზე გაწევას. აქედან გამომდინარე ხსენებული პროცესი რეგიონული სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების (საპროგრამო წინადადებების) შერჩევისა და დაფინანსების წესის დამკიცების შესახებ საქართველოს პრეზიდენტის 1998 წლის №711 ბრძანებულების შესაბამისად წარიმართება.“

მესამე - ცენტრალური ხელისუფლება არ ფლობს რეგიონების საგადასახადო შესაძლებლობებისა (რეზერვების) და ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შესახებ არსებულ რეალურ ინფორმაციას. ამასთან, არ გააჩნია ჩრდილოვანი ეკონომიკის, როგორც არაკრიმინალური ნაწილის ლეგალიზაციის,

ასევე მისი კრიმინალური სეგმენტის მასშტაბების შემცირების რეალურად ეფექტური ბერკეტები.

მეოთხე – საქართველოს საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის ვერტიკალური დაუბალანსებლობის პირობებში, რომელიც დაკავშირებულია სოციალური ხარჯების რეგიონულ დონეზე გაწვევის მზარდ ტენდენციასთან (მით უმეტეს რეგიონების არასათანადო ოდენობით საგადასახადო ბაზის უზრუნველყოფის მდგომარეობაში), ხშირ შემთხვევაში ადგილი აქვს პოლიტიკური კონიუნქტურის ზეგავლენით, არაობიექტური გადაწყვეტილებების მიღებას.

თავისთავად ცხადია, რომ საბიუჯეტო ფედერალიზმის არსებულ მოდელს, საქართველოში არც ერთი მეცნიერი და პრაქტიკოსი არ მიიჩნევს სრულყოფილად და საბოლოოდ ჩამოყალიბებულად. მაგრამ, საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში ფუნქციონირებდა სისტემაში რადიკალური ცვლილებების შეტანა, ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო დღემდე ჭიანჭურდება.

თუმცაღა, დღევანდელ საქართველოში ამ მიმართულებით გარკვეული ნაბიჯები იღებება. შეიქმნა პირველი საკანონმდებლო აქტები, რომლებიც არეგულირებს მმართველობის ადგილობრივი ორგანოების საქმიანობას და მათ კავშირს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან. შეტანილია სათანადო ცვლილებები ცენტრალურ და ადგილობრივ ბიუჯეტებს შორის ურთიერთობაში, კერძოდ შემოსავლებისა და განაწილების საქმეში, რომლებიც ქვეყნის ეკონომიკური შესაძლებლობების ფარგლებში მათ შორის ურთიერთობებს აწესრიგებს. ამასთან, ქვეყანაში ადგილი აქვს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც აღმასრულებელი ორგანოები, როგორც ცენტრალურ, ისე რეგიონულ დონეებზე არღვევენ საკანონმდებლო ორგანოების მიერ მიღებულ სამართლებრივ აქტებს – კუთვნილი საბიუჯეტო ასიგნებების საერთოდ მიუღებლობა, მათი დაგვიანებით ან ნაწილობრივ მიღება, მიზნობრივი ფინანსური რესურსების არამიზნობრივად ხარჯვა და მრავალი სხვა.

მთლიანობაში საქართველოს კონსოლიდირებული ბიუჯეტის გაშლილი სტრუქტურა, ნახაზის სახით შეიძლება წარმოდგინოთ შემდეგი სახით (იხ. ნახაზი 1):

ზემოთ აღნიშნული საბიუჯეტო სისტემა მოიცავს საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკებისა და სხვა ტერიტორიული ერთეულების (მათ შორის ქ. თბილისის), სრულიად დამოუკიდებელ ბიუჯეტებს. 1998 წლის 15 ნოემბრის ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების შედეგად საქართველოში ფუნქციონირებს 900-მდე სხვადასხვა სახისა და დონის ბიუჯეტი. ჩამოყალიბებული საკრებულოების საქმიანობის პრიორიტეტს ადგილობრივი ბიუჯეტის შედგენა, დამტკიცება და საბოლოო ანგარიში წარმოადგენს.

ტერიტორიული ერთეულების შემოსავლების გამოყენების საკითხს, გარდა მიზნობრივი ტრანსფერებისა და სხვა დონის ბიუჯეტებიდან გადაცემული სესხებისა, ადგილობრივი ორგანოები წყვეტენ დამოუკიდებლად. ამასთან, საქართველოს კანონით „საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებიდან აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკებისა და საქართველოს სხვა ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტებში ანარიცხების გრძელვადიანი ეკონომიკური ნორმატივების შესახებ“ ადგილობრივი შემოსავლების წყაროები 2000 წლამდე იყო მოგების გადასახადის 60 პროცენტი და საშემოსავლო გადასახადის აგრეთვე 60 პროცენტი, ხოლო 2001 წლიდან კი აღნიშნული გადასახადებიდან ადგილობრივი ბიუჯეტებში 85 პროცენტი რჩება, რაც უდაოდ დადებით მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ.

უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობების ოპტიმიზაციას. ამჟამად ურთიერთობები საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტსა და ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტებს შორის რეგულირდება საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადების საშუალებით. ტერიტორიულ ბიუჯეტებში მთლიანად ჩაირიცხება შემოსავლები ისეთი საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებიდან, როგორცაა:

ღირებულ შემოსავლად ითვლება. ამგვარად საქართველოს სახელმწიფო ფინანსების სისტემა მრავალი ნაკლით ხასიათდება.

მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე, საბიუჯეტო ფედერალიზმის სრულყოფა-დამკვიდრების თვალსაზრისით, შესაძლებელია გარკვეული ღონიძიებების განხორციელება. იმ პირობებში, როდესაც შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ არის მოქცეული საგადასახადო ადმინისტრირების სფეროში, ზემოსსენებულ საკითხთან მიმართებაში შეიძლება შემუშავდეს სტიმულირების სისტემა. კერძოდ:

- თითოეულ რეგიონთან მიმართებაში ადგილობრივი ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის და აქედან გამომდინარე, ტრანსფერის მოცულობის პროგნოზირებისას შესაძლებელია გათვალისწინებული იქნას საგადასახადო შემოსავლების მობილიზების წინა წელს მიღწეული დონის შენარჩუნება, რომლის ამაღლება ირიბი გზით ადგილობრივი ხელისუფლებისათვის დამატებითი ფინანსური შესაძლებლობების მიღების ტოლფასი იქნება;

- ამაჟამად მოქმედი საგადასახადო კანონმდებლობით განსაზღვრული ადგილობრივი ბიუჯეტის საგადასახადო ბაზა ისედაც მწირია, მით უმეტეს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მზარდი მასშტაბების გათვალისწინებით მდგომარეობა კიდევ უფრო მძიმეა, რის შედეგადაც ქვეყნის ადმინისტრაციულ რაიონებს შორის მხოლოდ რამდენიმე გვევლინება არადოტაციურად, ხოლო დანარჩენი რაიონების ადგილობრივი ბიუჯეტები კი ფაქტობრივად, ცენტრალური ბიუჯეტიდან გადასაცემაში ტრანსფერების მოცულობაზე და სახელმწიფო გადასახადებიდან მიღებული შემოსავლების ადგილობრივ ბიუჯეტში ანარიცხების გრძელვადიან ეკონომიკურ ნორმატივებზეა დამოკიდებული. აქედან გამომდინარე, მეტად მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ბიუჯეტების საშემოსავლო ბაზის განმტკიცებისა და გაფართოების მიზნით, ცენტრალურ და ადგილობრივ ბიუჯეტებს შორის სახელმწიფო საგადასახადო შემოსავლების განაწილების მოქმედი სისტემის შემდგომი ოპტი-

მიზანაცია, რაც, თავის მხრივ, – ამ თვალსაზრისით ადგილობრივი თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანიზაციის საქმიანობის გააქტიურებისათვის დამატებითი სტიმული იქნება.

საბოლოო ჯამში კი შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის თვალსაზრისით კონსტიტუციაში ღიად დარჩენილი მწვავე პრობლემების გადაწყვეტის გარეშე, მეტად რთული და ალბათ შეუძლებელიცაა საბიუჯეტო ფედერალიზმის ქართული მოდელის ჩამოყალიბება. თუმცა ამ პრობლემის გადაწყვეტის მიმართულებით (იგულისხმება საქართველოს ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობა), ბოლო პერიოდში, როგორც აღმასრულებელ, ისე საკანონმდებლო ხელისუფლებაში დაწყებული დადებითი პროცესები გვაძლევს ოპტიმიზმის საფუძველს. აქედან გამომდინარე კი, მიგვაჩნია, რომ აუცილებელია საბიუჯეტო ფედერალიზმის დამკვიდრების მიმართულებებით გადაიდგას ქმედითი ნაბიჯები, რაც შესაბამისად „ცენტრსა“ და „რეგიონს“ შორის საფინანსო-საბიუჯეტო ურთიერთობების სწორად გამოჯვანას, ქვეყნის შიგნითა და გარეთ რეგიონთაშორისი ინტეგრაციის ახალი პრინციპებით წარმართვას უნდა დაეფუძნოს.

ლიტერატურა:

1. Лексин В. Н., Швецов Л. Н. Государство и регионы, Москва, УРСС, 2000.
2. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики, Москва, Высшая школа экономики, 2001.
3. ბარათაშვილი ე., ვეშაპიძე შ. რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა. თბილისი, შპს „ვერჯე“, 2002.
4. Хьюитт Д., Михальек Д. Финансово-бюджетный федерализм. В кн.: Налогово-бюджетная политика в странах с экономикой переходного периода. Под ред. В. Танзи, Вашингтон, МВФ, 1993.

5. პაპავა ვ. საგადასახადო ფედერალიზმი: თანხმობა თუ სეპარატიზმი? თბილისი, 2000.
6. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И. Основы региональной политики. Санкт-Петербург, изд.: «Михайлова В. А.», 1998.
7. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. თბილისი, ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 1997.
8. საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 2002 წლის ინდიკატიური გეგმა. თბილისი, ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტრო.
9. კაკულია რ. ავტონომიური რესპუბლიკების საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის სრულყოფა გარდამავალ პერიოდში. კრებულში: საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში. ბათუმი-თბილისი, 2001.
10. ჩიხლაძე ნ., ქაჯაია ვ. ბიუჯეტების ჰარმონიზაციის პრობლემები სახელმწიფოს რეგიონულ პოლიტიკაში. ქუთაისი, „ქუთაისინფორმი“, 2001.
11. ზურაბიშვილი ვ. ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობების რეგულირების სრულყოფისათვის. კრებულში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში, ტომი IV. თბილისი, 1999.
12. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაძე თ. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია და საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი, 2001.
13. მექმარიაშვილი გ., შვეარდნაძე კ. რეგიონული ეკონომიკური და ფინანსურ-საბიუჯეტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები. კრებულში: საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში. ბათუმი-თბილისი, 2001.

THE WAYS OF IMPROVING OF THE BUDGET FEDERALISM IN GEORGIA

Jandri Zarandia

*Sokhumi Branch of Tbilisi Ivane Javaxisvili State University
12 G. Abashidze str., 0105, Tbilisi, Georgia*

Summary. The paper with the study of "the budget federalism" as a multi-aspect and complex mechanism and on its basis, as a result of the delimitation of the functions and commissions between "The center" and "The region", taking into consideration the delegation of "more functions" to the local authorities, securing the effective functioning of the budget system. On the basis of analysis of the works of well-known Georgian and foreign research-economists in the article great attention is concentrated on the improvement of the methodology of the budget federalism determination.

The author agrees with those economists who approve of the cooperative model of the budget federalism at present stage country development. There have been formulated measures which will contribute to the correct delimitation of the financial budget relationships between "The center" and "The region", promote the realization of the home and foreign interregional integration on the new principles.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛИЗМА В ГРУЗИИ

Джандри Зарандия

*Сухумский филиал Тбилисского государственного университета
Тбилиси, 380005, ул. Г.Абашидзе 12.*

Резюме. Целью статьи является исследование бюджетного федерализма как многоаспектного и сложного механизма. На основании анализа трудов известных грузинских и зарубежных ученых-экономистов в данной работе особое внимание уделяется усовершенствованию определения ее методологии. Автор согласен с мнением экономистов, которые на современном этапе развития страны предлагают кооперативную модель бюджетного федерализма. Сформированы мероприятия, которые будут способствовать правильному разграничению финансово-бюджетных взаимоотношений между "Центром" и "Регионом", новыми принципами межрегиональной интеграции как внутри страны, так и за ее пределами.

REVIVAL OF POLITICAL ECONOMY – WHY ECONOMIC THEORY IS NOT ENOUGH? (METHODOLOGICAL PROBLEMS OF POST – COMMUNIST TRANSITOLOGY)

Anna Akhvlediani

*I. Javakhishvili Tbilisi State University
1, Chavchavadze ave., 0126, Tbilisi, Georgia*

Summary. The paper covers the central problem of contemporary transitoLOGY¹ – the necessity of the cross-disciplinary approach to the problems of transition to democracy and market economy. Despite, in this case, the term “cross-disciplinary”, in a broad sense, including all the disciplines of social science beginning from political theory ending with sociology, the article focuses upon combination of two – political theory and economic theory, which while focusing upon the problems and features of transition, would construct the political economy² of transitoLOGY. More precisely, the article states that for better explanation and understanding of process of transition in post-communist societies, the approaches and paradigms of these two disciplines should be combined. The article argues that the triangulation of two different methods of different disciplines is not only possible but also necessary for the further improvement of investigations in transitoLOGY and broadly speaking, in economic, social and political research.

From the neo-liberal perspective,³ rapid “top-down”⁴ transition to democracy in the era of “triumph of liberalism”⁵ seemed to be not only feasible, but also cost-effective even in post-communist countries,⁶ in those, with completely different political and economic legacies, with no previous

experience of running democratic institutions. The notion of cost-effectiveness has been born from the belief that “ready to adopt” experiences of democratic political systems in the West could be easily “exported” in short period of time, especially, when the trend of crashing communist ideology has been launched all over the world.⁷ Moreover, it has been assumed by international organizations,⁸ ideologically, materially and technically supporting transitions, that difference in existent attitudes and values of former communist societies would not influence successful establishment of democracy.

Actually (as observed by IMF and WB and other organizations, caring out comparative analysis of transitional countries from different perspectives),⁹ the process of democratization turned out to be very costly, especially, socially and morally. Severe ethnic conflicts, political and economic crises, growing poverty and spreading corruption – these are general results which newly independent countries, with almost no experience and very limited resources for immediate state building, being functionally very much depended on the Soviet economy, inherited after sudden collapse of the USSR. These already showed the necessity of other discipline rather than economic theory for analysis of the issues mentioned.

Due to these problems being advanced, while responding to uncertain transitions and institutional “revolutions”, Post-Soviet polity has changed a lot. The new creatures (independent countries) have been called as “mutations”, which are transformed into radically different regimes from those in the areas where liberal democracy originated?” [23].

Despite widely accepted academic practice of generalization of the results of transition in all the countries [23; 21], in reality an extent and a direction of changes as outcomes of transition, varied a lot country-by-country. Consequently, the difficulty of explanation and understanding of these variations emerged, which leads one to revision and thorough investigation of theoretical heritage on transitology – assumptions, theories of regime change, factors effecting the formation of political and economic actors, methods for measurement of political and economic development, the end point (if any) of transition, etc.

Thus, the question - “why after the decade of transition, are some states stuck in between democracy and authoritarian rule, whereas some of them are already declared as liberal democracies?” [14] – still remains unanswered. The same could be stated with regards to economic systems – some of the transition societies established and more easily accepted capitalist values and relations, while others still have huge difficulties not only in establishing new values, but also in achieving of progressive economic performance.

Therefore, the aim of this article is to argue that due to limitation of the research methods and at the same time, the complexity of the problems advanced in transitional societies, pure economic theory is not enough for explanation of “economic” problems of transition societies. The tentative reason of this could be the tight links between political and economic interests of the actors, and those two systems in general, which leads one to the idea that there are no pure economic problems in transitional societies. Thus consequently the revival of political economic analysis becomes vital.

Study of the relevant literature about post-communist transition shows that there is no explanation of what affects regime change outcomes, both political and economic results. Some of the theorists link this problem to power balance (which in turn is assumed to be as given – consequently, not explained) [14]. Some of the academics use the concept of “mode of transition”¹⁰ and “actor centric approach,”¹¹ in order to study and identify actors’ strategies, but ignore the role of previous regime in formation those actors (acting in the new system by employing those strategies) [16]. The others use the same approach of passing over the process of actor’s formation and taking for granted the variety of means, which have been used by actors during regime change [13]. Some scholars use theoretically determined preconditions for assessment of success of transition to democracy, and in case of absence of those preconditions in the given transitional country, the failure of democratization has been predicted [6; 10]. One academic chose relatively easy way of excluding all the “countries-anomalies” from the list of transitional ones, because they merely do not fit the predefined assumptions for transition paradigm [2].

Therefore, the development of political and economic systems in transition countries has been an issue of a great deal of discussion. Thus, the most challenging problems discovered in academic literature about transition to democracy are those of methodology. This is from where two main streams of scholarly discussions emerge: some academics focus on the variables of structure and context, where the nature of political legacy, the class structure of the society, the level of economic development is considered to be important. These factors are called preconditions for democracy. Another well-known name of this methodological direction in transitology is functional or structural approach. The other approach is the genetic approach, which is known as process oriented investigation. The later is focused on the attitudes and political choice/strategy of political actors during the process of transition.

Besides these two main (genetic, functional) streams of scholarly discussions in transitology, there are some academics, using both approaches in complex ways [1; 13; 14].

Even though genetic approach is being focused on the process, there is no special study conducted about actors' formation, the factors influencing the nature of networking between those in post-communist societies.¹² Thus, there is no mechanism to see the actual operational framework of post-communist society, to identify the stage of democratic transition and the level of capitalist development, the existence of trends, reflecting whether the interactions between power and influence can settle into stable (consolidated) patterns or not. Thus:

- The question - "why after the decade of transition, are some states stuck in between democracy and authoritarian rule, whereas some of them are already declared as liberal democracies?" [14] – remains unanswered.

There is no complex analysis conducted in order to understand how the process of transition of political and economic systems in the "countries-anomalies" is proceeding and more importantly, why?

From the perspective of transitology the issue whether structural legacy forces influence human action needs to be investigated with relation to actor's formation, thus the creation of their preferences, attitudes and most importantly, the economic and political power.

What could be the main problem of answering these questions? We suggest that the problem lies in limitation of a single discipline to cover all the above-mentioned issues of post-communist transitional process. Neither political, not economic theory alone is able to interpret and explain the problems of transition, since the problems themselves are complex and do not “belong” to a single discipline to be considered by. Thus, without triangulation of the methods¹³ there is no basis for understanding the transition problems fully.

Despite the problems highlighted, there is no conventional agreement upon the methodological approaches in transitology. As Ekiert holds, the actual process of democratization in different countries shows the necessity of new analytical categories, new framework for analyzing the changing relationships between actors [7]. While, on the contrary, Schmitter argues that even though established liberal democracies have got different properties from those of new democracies, the lessons of formers (if the extent is defined properly) still can be applied to the present dilemmas of new democracies.¹⁴

This discussion logically leads us to the argument that the relationship between two systems - political system of democracy and economic systems of capitalism should be clarified. As it is widely known, there is no conventional agreement about the relationship between the two. Yet, there is some historical evidence proving democracy and capitalism to be “effective couple” for economic and political prosperity.¹⁵ However, in addition, there is one more comment, which could and should be made here - democracy should not be considered as only political system, and capitalism do not have to be viewed as pure economic system as well.¹⁶ Thus even if the relationship between the two is “clear”, it does not necessarily mean that the problems and questions mentioned above will be “automatically” explained and understood.

As it is widely believed in the academic literature, the explanations are answers to the question “why?” Economic theory, for instance, enables us to answer the question what happens if the relative price of wine rises. Yet, economics is not able to answer - why the French drink more wine and less beer than the Bavarians [9]. It does not mean to say that economics is not

able to answer “why” questions at all. Contrary, it means that economic approach adopts the constrained maximizing and strategic behavior by self-interested agents. At the same time, economic approach is associated with rational expectations from the basis of the rational choice theory. Yet, it does not convey that the rational choice approach, even if it has generated strong feelings in political science, is always appropriate for any kind of choice. As Goodin and Klingeman argue, “the applicability of the approach clearly depends on the subject-matter. A model which is appropriate for the choice between wine and beer may not apply equally to the choice between Bush and Clinton” [9].”

Another comment about the decision-making behavior, which links and compares political theory and economic theory is that in both cases, according to the assumption made, people make choices according to different sets of preferences. This is how some scientists justify adoption of the assumption of self-interest in economics [9]. As for political decisions, which apply not only to individuals, but also to societies, this assumption can be seen as extension of self-interest, as where a person’s welfare depends on the welfare of others (“sympathy”), but it may involve people acting against their own personal interests (“commitment”).

These are just few examples of how the combination of the assumptions and paradigms of different social disciplines could be made for transitology, where the link between political and economic interests, most probably because of immaturity of democratic and capitalist systems should be considered as even tighter.

Therefore, the question is how the existent functional and genetic approaches work with these analytical problems in transitology? Do they answer “why” questions from the different perspectives and if they do, how?

As it was highlighted, despite existence of those two approaches in political inquiry of transition, there is no answer to the main questions – why the differences of the transitional processes and results were so significant and why the operational framework of the transitional societies is still ambiguous.

The categorization of the approaches, as showed above, has been done according to the level and extent of analysis. The functional approach is oriented upon the environment of policy formation ("macro"- analysis), while the genetic approach - upon the attitudes and political choice/strategy of political and economic actors during the actual process of transition ("micro"- analysis). But where economic theory fit here?

In order to see how economic theory is related to these issues let us consider each approach individually. We do not have any doubts about effectiveness of structural approach for development of theory of democracy. Yet, it's usefulness for transitology, especially with regards to process investigation, is dubious. Exploration of effective and favorable conditions for achieving democracy and democratic consolidation, using established "academic clichés" and conventionally accepted assumptions¹⁷ about no association between political legacies, difference in culture, economic and social development and success of democratic transition, do not contribute much to knowledge over process of transition. As latest historical development shows, democratic values and traditions are elements of culture [12], which cannot be exported. Thus, the favorable conditions for democratic development, discovered and studied thoroughly, do not have practical applications. Consequently, all the countries in transition develop their own models of transition to democracy and at best, achieve democratic consolidation or at worse, end up with non-democratic regime.

Thus, believing that process analysis is more important and relevant to transitional countries and thus, transitology, we would suggest the triangulation of the methods and paradigms of political and economic theory could be effective for transition process investigation and understanding. More precisely, our proposal is that networks and relationships between main actors, involved in decision-making, which makes the political system either democratic or non-democratic and shows the degree of democratic consolidation, and which makes economic systems either capitalist or predatory, for transitional societies should be considered from the perspective of both - political and economic inquiry, namely, from the perspective of different approaches to decision-making.

The idea of triangulation of the paradigms and the assumptions of politics and economics, presented in this article, will become clearer, if the concrete research goal will be considered. For instance, if the research goal of the student is to analyze the present level of democratic development of the country, in this case, the working hypothesis could be as follows: the present level of democratic development of the transitional country is closely linked to specific behavior and networking between main actors in the political system. More precisely, the contemporary level of democratic development can be measured by degree of democratic consolidation, which in turn can be described by mapping the networking and decision-making behavior of the main actors.

In order to meet this tentative research goal, some research objectives should be set. For instance, they could be: (i) identifying key actors in the political economy of the country; (ii) identifying the origins of key actors, in other words identifying the elites (related with old regime, or new regime) which they belong to; (iii) mapping power-balance between democrats and supporters of old regime; (iv) in order to narrow down the research, choose a policy area,¹⁸ namely tax policy-making, for effective results; (v) mapping the networking character between and decision making procedure of the actors; (vi) according to criteria (set in advance) identifying the degree of democratic consolidation in the society, or in other words, identify the mode of transition in the country; (vii) explaining the role of institutional, political, economic, cultural, historical legacy in formation of these actors and the given level of consolidation in the country.

These are the tentative objectives, which could be necessary to fulfill in order to meet the research goal. Whichever are the actual objectives, for explanation the action of actors and the decision-making behavior of those the combination of economic and political methods of inquiry would give better results, than employment of paradigms of political theory only. This is because, as mentioned before, sometimes, different paradigms could show the problem from various perspectives. For instance, as Buchanan argues, "the assumption of given tastes in the decision-making represented by the market is essential for the development of a body of economic theory. But the extension of this assumption to apply to individual values in the

voting process disregards one of the most important functions of voting itself. ... Individual values can and do change in the process of decision-making" [9]. This is exactly why the triangulation is necessary – any misleading point of the assumption or paradigm could be seen and adapted according to the necessity of the real nature of problem researched. For instance, as it is argued, “since one of the influences on such shifts in values is the writing of economists and political scientists, it scarcely behooves them to assume an immutable set of preferences” [9].

Thus, despite a few points made about the imperfection of a single social science disciplines for analysis of complex transitional processes, the idea of necessity for combination of different paradigms and assumptions seems to be clear. The concern of this idea is that the models of analysis in transitology should be based on the realistic and consistent assumptions, which would exclude the postulation of existence of either pure economic or pure political problems without taking into consideration the other factors, influencing actors' action, attitudes and behavior in the transitional society. In other words, as it has been highlighted above, the focus upon the genetic approach in transitology needs to be strengthened, since due to one's idea, it could be concentrated on the details of formation of both political and economic actors in the transitional society.

Notes

¹ “Transitology” is a relatively new field of study in social and political inquiry. It is focused on understanding and explanation of the process of democratisation, regime change and governance problems in “third wave” [11] countries. Due to varieties of models and experiences of transitions country-by-country (especially, after former Communist countries of Eastern Europe and Soviet Union had joined the biggest trend of democratisation of twentieth century), another metaphor – “forth wave of transition” [14] - has been born;

² The term “political economy” has already been “recalled in Georgian academic literature from the perspective of post-communist transition, but in a different sense. Specifically, Prof. Papava in his recent book [17, p. 24] uses the term of political economy in order to assert the interrelationships between the pure economic theory and practical aspects of the political activity. As for this article, political economy means the combination of the paradigms and the assumptions of different social disciplines (in this particular case, of political and economic theory) in order to better explanation and understanding of the complex problems of transitology;

³ Neo-liberalism, as an ideology has been born to support free market forces and to reduce state intervention in the economy. Since liberalism, as a basis for neo-liberalism, was a belief that "the aim of politics is to preserve individual rights and to maximize freedom of choice" [15, p. 286], the developmental policies for countries in transition from the authoritarian rule, worked out by international organizations, have been based on the combination of democratic (preservation of individual political rights) and capitalist (freedom of choice, private property rights) values;

⁴ "Top-down" process of transition to democracy means that the latter was not *initially* inspired and initiated from the society (from the "bottom"). *Initially*, "top" factors, like popularity of neo-liberal ideas, transitions to democracy in Latin American and Southern European countries and Gorbachov's policy, derived from the international context of post-communist transition, rather than inner polity forces and strong will of people to change the political system, effected the process. Despite *Rose et al* arguing that in post-communist countries society has been supporting democratic values long time before collapse of communism [18, p. 142], which could be close to reality in some of the countries including Georgia, it does not mean that the polity has been organized enough to inspire the transition from authoritarian rule;

⁵ The term is adopted from the book of [8], where the author is talking about widespread of neo-liberal approach, which is based on the support of more openness and internationalization of world economic system, popularity of democratic ideas. Interesting discussions about the international context of transition process in the world can be found in the following articles - [11; 21; 22].

⁶ By post-communist countries we generally mean Eastern European and former Soviet Union republics. Yet, in this project we will focus only on the latter except of Baltic States, since alongside with Eastern European countries and unlike Soviet Union Republics, they could be considered as pre-experienced in non-totalitarian political regimes in their nearest past;

⁷ The obvious exceptions from this trend were Cuba and North Korea;

⁸ From the very beginning, mostly International Monetary Fund and World Bank;

⁹ This information can be found in the different country reports issued by IMF, WB.

¹⁰ The concept of mode of transition in the academic literature has been defined in terms of the identity of the actors who drive the transition process and in terms of the strategies employed by those actors. More specifically, the mode of transition is considered to be helpful in explanation of *whether* and *how* democracies emerge and consolidate [16].

¹¹ The term of "actor centric approach" belongs to McFaul [14]. This approach is based on genetic inquiry in transitology and is oriented upon the investigation of the political actors, their strategies and behaviour, the character of the decision-making.

¹² The most famous studies on formation of actors, their networking nature and behavior in Latin American transition countries has been conducted by De Soto [4; 5].

¹³ "Theoretical triangulation is an element that few investigators achieve. Typically, a small set of hypotheses guide any study, and data are gathered that bear on only those dimensions; but there would seem to be value in approaching data with multiple perspectives and hypotheses in mind. Data that would refute central hypotheses could be collected, and various theoretical points of view could be placed side by side to assess their utility and power" [3, p. 297]. Despite Denzin talking about sociology here, there are many examples of attempts of theoretical triangulation of different theories and paradigms from different disciplines as well. See for instance [9].

¹⁴ See for instance Londregan John B. & Poole Keith T., 1996. Does High Income Promote Democracy? / *World Politics* 49 (October), 1-30;

¹⁵ Despite being a specific mode of production, capitalism refers to the way in which the conditions of production are owned and controlled and thus to the social relations between individuals which result from their connection with the process of production [12, p. 55].

¹⁶ The assumptions created for the model of transition, later supported by Washington Consensus, has been applied to all transitional countries.¹ Despite those assumptions being a subject of a great deal of discussion, generally, they were accepted in transitology as a theoretical basis for the further development of transitional theory.

Transition paradigm was based on **five core assumptions**: 1) any country, which is moving away from dictatorial rule can be considered a country in transition toward democracy; 2) democratic transition or democratization encompasses a following set of stages: opening, breakthrough and consolidation; 3) determinative importance of elections; 4) underlying conditions in transitional countries – their economic level, political history, institutional legacies, ethnic make-up, socio-cultural traditions, or other "structural" features will not be major factors in either the onset or the outcome of the transition process; 5) democratic transitions is assumed to include some redesign of state institutions making up the third wave are being built on coherent, functioning states [2, p. 18].

References:

1. Bova R. (1991) "Political Dynamics of the Post-Communist Transitions – A Comparative Perspective". *World Politics*, Vol. 44, No 1, October;
2. Carothers T. (2002) "The End of the Transition Paradigm", *Journal of Democracy*. 13; January, N 1, pp. 5 - 21;
3. Denzin, N. (1978) *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. London: McGraw-Hill;

4. De Soto H. (1989) *The Other Path – The Invisible Revolution in the Third World*. New York: Harper & Row, Publishers;
5. De Soto H. (2000) *The Mystery of Capital – Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. London, New York: Bantam;
6. Diamond L., Linz J., Lipset S. (1989) *Democracy in Developing Countries*. Four volumes, Boulder, Colo: Lynne Reiner;
7. Ekiert G. (1991) "Democratization processes in East central Europe: A Theoretical Reconsideration", *British Journal of Political Science*, 21, pp. 285-313;
8. Gilpin R. (2000) *The Challenge of Global Capitalism: the World Economy in the 21st Century*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press;
9. Goodin R., Klingeman H. (eds.) (1998) *A New Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press;
10. Haggard, Kaufman (1997) "The Political Economy of Democratic Transitions". *Comparative Politics*, Vol. 29, issue 3, Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow. April, pp. 263-283;
11. Huntington S. (1991) *The Third Wave: Democratisation in the Late Twentieth Century*. Norman, London: University of Oklahoma Press, pp. 34-106;
12. Inglehart R., Baker W. (2000) "Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values" *American Sociological Review*, vol. 65, February, pp. 19-51;
13. Karl T., Schmitter P. (1991) "Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe", *International Social Science Journal*, 128, pp. 269-84;
14. McFaul M. (2002) "The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Non-cooperative Transitions in the Post-communist World" *World Politics*, Vol. 54, No. 2. January, pp. 212-244;
15. McLen I. (1996) *Oxford Concise Dictionary of Politics*, Oxford, New York: Oxford University Press;

16. Munck L., Leff C. (1997) "Modes of Transition and Democratization: South America and Eastern Europe in Comparative Perspective". *Comparative Politics*, Vol. 29; issue 3, Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow. April, pp. 343-362;
17. Papava V. (2002) *Political Economy of the Post-Communist Capitalism and its Application for Georgian Economy* (In Georgian), Tbilisi;
18. Rose R. Mishler W., Haerpfer C. (1998) *Democracy and its Alternatives – Understanding Post-Communist Societies*. Cambridge: Polity Press;
19. Ryan A. (ed.) (1973) *The Philosophy of Social Explanation*. Oxford: Oxford University Press;
20. Sassower R. (1985) *Philosophy of Economics. A critique of Demarcation*. Lanman, NY, London: University Press of America;
21. Schmitter P. (1993) "The International Context of Contemporary Democratization". Paper For Stanford University;
22. Tovias A. (1984) "The International Context of Democratic Transition", *West European Politics*, 7, pp. 158-171;
23. Ware A. (1992) "Liberal Democracy: One Form or Many?" *Political Studies*, XL, pp. 131 -146.

პოლიტიკონომიის დაბრუნება – რატომ არ არის საკმარისი ეკონომიკური თეორია? (პოსტკომუნისტური ტრანზიტოლოგიის მეთოდოლოგიური პრობლემები)

ანა ახვლედიანი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
 თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
 0126, თბილისი, ჭავჭავაძის № 1*

რეზიუმე. სტატიაში განხილულია თანამედროვე ტრანზიტოლოგიის ცენტრალური პრობლემა – დემოკრატიისა და საბაზრო ეკონომიკური სისტემისაკენ ტრანსფორმაციის საკითხებისადმი ინტერდისციპლინარული მიდგომის გამოყენების საჭიროება. მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი “ინტერდისციპლინარული” ამ შემთხვევაში სოციალური მეცნიერების ყველა დარგს მოიცავს დაწყებული პოლიტიკური თეორიიდან, დასრულებული სოციოლოგიით, სტატია ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ ორი მათგანის – პოლიტიკური თეორიისა და ეკონომიკური თეორიის კომბინაციაზე, რომელიც, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პრობლემებზე აქცენტირების შემთხვევაში, უნდა წარმოგვიდგეს პოსტკომუნიზმის პოლიტეკონომიის სახით. წინამდებარე სტატიის თანახმად, პოსტკომუნისტური საზოგადოებების ტრანსფორმაციის პროცესის უკეთ ახსნისა და გაგებისათვის უნდა მოხდეს ამ ორი დისციპლინის მიდგომებისა და პარადიგმების კომბინირება. ავტორის მიხედვით, განსხვავებული კვლევის მეთოდების მქონე ორი სხვადასხვა დისციპლინის კომბინაცია არა მხოლოდ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელია ტრანზიტოლოგიისა და საერთოდ, ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური კვლევების შემდგომი განვითარებისათვის.

ВОЗРОЖДЕНИЕ ПОЛИТЭКОНОМИИ – ПОЧЕМУ НЕДОСТАТОЧНА ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ? (МЕТОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКОЙ ТРАНЗИТОЛОГИИ)

Анна Ахвледиани

Тбилисский Государственный Университет

им. И. Джавахишвили

Тбилиси, 0126, Пр. Чавчавадзе, 1

Резюме. Статья рассматривает центральную проблемму современной транзитологии – необходимость интердисциплинарного подхода к проблемам трансформации к демократии и рыночной экономике. Несмотря на то, что в этом случае, термин интердисциплинарный, в широком смысле этого слова, подразумевает все социальные науки начиная с политической теории и кончая социологией, в статье рассмотрены только две – политическая теория и экономическая теория. Конкретно, по мнению автора, для лучшего объяснения и понимания процесса трансформации в посткоммунистических обществах необходимо комбинировать подходы и парадигмы этих двух дисциплин. В статье говорится, что такая комбинация двух различных наук, использующих разные методы исследования не только возможна, но а также необходима для дальнейшего развития транзитологии и вообще экономической, социальной и политических наук.

წესები ავტორთათვის

1. ჟურნალში, საკართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე – ეკონომიკის სერია, ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე ქვეყნდება სტატიები, რომლებიც შეიცავენ ინფორმაციას თანამედროვე ეკონომიკური მიმართულებების თეორიული და პრაქტიკული კვლევების შედეგების შესახებ. პერიოდულად იბეჭდება რეცენზიები, აგრეთვე კონფერენციების, სხდომების და სხვა სამეცნიერო-ორგანიზაციული ღონისძიებების ქრონიკები.
2. რედაქციაში გამოგზავნილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში კი – ყველა თანაავტორის მიერ, სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატიის მოცულობა, გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალი, რეზიუმე ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე არ უნდა აღემატებოდეს კომპიუტერზე ნაბეჭდი ტექსტის 12 გვერდს, რომელიც დაბეჭდილია 15 ინტერვალით.

რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად ელექტრონული ვერსიასთან ერთად (MS Word, ქართული ტექსტი შრიფტით AcadNux, ხოლო ინგლისური და რუსული ტექსტი – Times New Roman).

4. ლიტერატურის დასახელება უნდა მოთავსდეს სტატიის ბოლოს ერთიანი სიის სახით.

წიგნებისათვის უნდა დავიცვათ შემდეგი თანმიმდევრობა: ავტორის გვარი და ინიციალები, წიგნის დასახელება, ტომი, გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, წელი.

საჟურნალო სტატიისათვის – ავტორის გვარი და ინიციალები, სტატიის დასახელება, ჟურნალის დასახელება, წელი, ტომი, ნომერი (გამოშვება).

ლიტერატურის ნომერი სიაში შეესაბამება ტექსტში მათი მოხსენიების რიგს. ტექსტში ლიტერატურის დასახელებისას უნდა აღინიშნოს მისი რიგითი ნომერი (მაგალითად, [3]). ლიტერატურის სიაში ყოველი წიგნის ბიბლიოგრაფული აღწერა ზუსტად უნდა შეესაბამებოდეს წიგნის (ჟურნალის) სატიტულო ფურცელს.

4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. თუ რედაქცია დააბრუნებს სტატიას გადასამუშავებლად, სტატიის წარმოდგენის თარიღად ითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი. ერთ ნომერში შეიძლება მოცემული ავტორის მხოლოდ ერთი სტატიის გამოქვეყნება.
5. სტატია ექვემდებარება რეცენზირებას. სტატიის გამოქვეყნებაზე უარის თქმის შემთხვევაში რედაქცია უფლებას იტოვებს ის არ დაუბრუნოს ავტორს.
6. სტატია, რომელიც არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ პირობებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება.

INSTRUCTION TO AUTHORS

1. The journal *Proceedings of the Georgian Academy of Sciences – Economic Series* publishes papers in Georgian, Russian and English, which includes the results of theoretical and applied research in leading trends of modern economic sciences. Periodically published reviews, chronicles of conferences, meetings, seminars.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. Volume of the paper, list of references and summary in Georgian, Russian and English should not exceed 12 lines, printed by computer with 1.5 spacing.
Two copies of paper with electronic version (MS Word, font – Times New Roman) should be sent to the publisher.
4. Literature is listed as a general list at the end of the paper in the following order:
Books: 1-st, 2-nd and 3-rd names of the author, title of the book, place of publication, publishing house, year.
Journal papers: 1-st, 2-nd and 3-rd names of the author, papers title, year of publication, volume, issue.
Literature is listed following the sequence of references in the text of the paper. References in the text of an article are given in parentheses. A bibliographic description of each title in the list of literature must correspond strictly to the title page of a book, or a journal.
5. Papers are published in succession of their receiving by the editorial staff. If the paper is sent back to the author for revision, the date of receiving the final text is regarded as the date of submission for consideration.
6. In case of a refusal to publish the paper, the editorial staff reserves the right not to return it to author.
7. The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

1. В журнале *Известия Академии наук Грузии – серия экономическая* публикуются статьи на грузинском, русском и английском языках, в которых содержатся результаты исследований теоретического и прикладного характера по ведущим направлениям современной экономической науки. Периодически публикуются рецензии, хроника о конференциях, совещаниях, семинарах и других научно-организационных мероприятиях.
2. Направленный в редакцию оригинал статьи должен быть подписан автором, а в случае соавторства – всеми соавторами, с указанием фамилии, имени, отчества, места работы, ученой степени и звания, полного почтового адреса и телефонов, факсов электронной почты.

3. Объем статьи, список использованной литературы, резюме на грузинском, русском и английском языках, не должны превышать 12 страниц, набранного на компьютере 1.5 интервалом.

Статьи представляются в редакцию в двух экземплярах, в месте с электронной версией (MS Word, шрифт – Times New Roman).

4. Литература приводится в конце статьи общим списком в следующем порядке:

Книги: Фамилия и инициалы автора. Название книги. Том. Место издания, издательство, год.

Журнальные статьи: Фамилия и инициалы автора. Название статьи. Название журнала, год, том, номер (выпуск).

Список литературы составляется в порядке упоминания работ в статье. Ссылки на литературу в тексте даются в квадратных скобках (например, [3]). Библиографическое описание каждого названия в списке литературы должно строго соответствовать титульному листу книги (журнала).

5. В журнале статьи публикуются в порядке поступления в редакцию. В случае возвращения автору статьи для доработки, датой представления считается день получения редакцией окончательного текста. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного и того же автора.
6. Статьи рецензируются. В случае отклонения статьи редакция оставляет за собой право не возвращать ее автору.
7. Рукописи, не отвечающие настоящим правилам, редакцией не принимаются.

2-

43/7

CONTENTS

Eldar Izmailov, Parkhad Amirbekov	296
Universal Stock Market of Caucasus: Integration Mechanism of Central Caucasus	
Lamara Qoqlauri	313
Development of State Influence Forms and Methods on the Investment market.	
Levan Grigalashvili	334
On Some Issues of the Improvement of Accounting According to the New Charts of Accounts	
Y. Lal Mahajan	327
External Debt Financing: Effect on the Systematic Risk of the Firms	
Gulnazi Erkomaishvili	361
Reviving of Manufacturing Business in Georgia	
George Berulava	381
Prerequisites and Outlooks of Marketing Application in Georgia	
Anzor Abralava	394
Problem of National Borders of Economy	
Roland Sarchimelia, Iia Charekishvili	405
Unified Analyses of Technological Forecasting and Extrapolation Principle in the Economy	
Tamaz Akubardia	418
The Ways of Legislative Improvement of Tax System of Georgia	
Jandri Zardalia	431
The Ways of Improving of the Budget Federalism in Georgia	
Anna Akhvediani	437
Revival of Political Economy - Why Economic Theory is Not Enough? (Methodological Problems of Post-Communist Transitory)	

სტატიები
VOLUME
TOM

11

2003 № 4

76196